

পৰিশেষে এই কওঁ যে, এই পুথী ময় মুদ্রিত
কৰিলোঁ হয়, কিন্তু ইয়াৰ স্বত্ব ঐচ্ছিকভাবেই আছে
ইতি।

অসম-নগাঁও } শ্রীগুণাভিৰাম শৰ্মা।
শক ১৮৯৬; ১লা বৈশাখ

চতুৰ্থবাৰৰ বিজ্ঞাপন।

এই মুদ্রাক্ষণত ইয়াক অনেক বন্ধিত কৰা
হ'ল।

শ্রীদীনবন্ধু শৰ্মা।

ভাষা।

মানুহে যি যি স্পষ্ট শব্দ কৰি মনৰ ভাৱ
প্ৰকাশ কৰে; তাৰ নাম ভাষা।

ব্যাকৰণ।

ভাষা শুদ্ধকৈ লিখা পঢ়া কৰিবলৈ আৰু ভাল
ৰূপে বুজিবলৈ যি যি নিয়ম কৰা যায়, তাৰ নাম
ব্যাকৰণ।

দুইবৰ মানুহক কথা কই মনৰ ভাৱ জনাব
নোৱাৰি আৰু বছদিন হ'লে মনতো নেথাকে,
এই কাৰণে ভাসা লিখা যায়; যি যি চিহ্নেৰে
লিখা যায়, তাৰ নাম বৰ্ণ বা আখৰ। অসমীয়া
ভাসাত এই কেইটা আখৰৰ ব্যৱহাৰ আছে।
যথা;—অ আ ই ঈ উ ঊ ঋ ঌ ঐ ঐ ও ঔ
অং অঃ।

ক খ গ ঘ ঙ। চ ছ জ ব ঞ। ট ঠ ড ঢ ণ।
ত থ দ ধ ন। প ফ ব ভ ম। য ৰ ল ৱ শ ষ স হ ঙ্গ।

Dibrugarh ·

PRINTED AT THE ALLIEN PRESS

BY

WM S TAYLOR

1901

উৎসৰ্গা ।

যি মোৰ
জন্মৰ ঘাই কাৰণ
আৰু
যাৰ এধানমান ঋণো
কল্প জন্মান্তৰে
স্বজিবৰ সাধ্য নাই,
সেই পৰমাৰাধ্য পূজনীয়
ওনৰোত্তম মজিন্দাৰ-বৰুৱা
পিতৃ দেৱতাৰ
স্মৃতি চিন
স্বৰূপে
এই অকণমান পুখি খনি
বাইজৰ হাতত
অৰ্পা হল ।
ইতি ।
লিখোঁতা ।

জ্ঞানশীৰ্ষক

শ্রীমান গঙ্গাবাম চৌধুরী বাপাদেও

দীৰ্ঘজীবন ।

প্রিয় ভতিজা,

তুমি “শুকদক্ষিণা” নাট খনি পূজ্যতম ৮পিতৃ দেবতার
সংক্ষিপ্ত জীবনীৰে সৈতে নিজ ব্যয়ত প্রকাশ কৰিবলৈ ইচ্ছা
কৰাত বৰ সন্তোষ পালোঁ। এনে সাধু ইচ্ছাপূৰ্ব্বক প্রথমতে
মাতৃ ভাবালৈ, দ্বিতীয়তে হিন্দু ধৰ্ম্মলৈ আৰু তৃতীয়তে শ্রুতসকললৈ
তোমাৰ কিমান আন্তৰীক শ্রদ্ধা ও ভক্তি আৰু মন কিমান ওখ
ও বহল তাক বেছ বুজিব পাৰি। মই অতি বৰমানেৰে ইয়াৰ
প্রথম তাগ্ৰণ উলিয়াবলৈ অনুমতি দিছোঁ। পৰম পিতা জগদে-
শ্বৰৰ ওচৰত তোমাৰ সজ বাসনা বাঢ়িবলৈ আৰু সকলো প্রকাৰে
মঙ্গল হবলৈ প্রার্থনা কৰিছোঁ। ইতি ।

শিবসাগৰ ।

২৫।৫।১৯০০ ৫

}

তোমাৰ মৰমৰ—

শ্রীচুৰ্গাপ্রসাদ ।

প্ৰকাশৰ মন্তব্য ।

লিখোঁতাৰ প্ৰকাশিত গ্ৰন্থাবলীৰ বাহিৰেও পদ্য, গদ্য, নাটকাদি ভালেমান পুথি ছপা নোহোৱাকৈ হাতে-লিখা অৱস্থাত থকা দেখি, তাৰে কিছুখিনিমান পুথি পঢ়ি চাবলৈ অভিপ্ৰায় কৰাত, মোক মৰম কৰি পঢ়িবলৈ দিলে । মই এখনি এখনিকৈ কেবাখনি নাটকো পঢ়ি চালোঁ । কোনো এখনিও পঢ়ি বেয়া নেপালোঁ । আতাইকিখনি বৰ বিত্তোপন মন-মোহা পুথি । ঘাইকৈ এই “গুৰুদক্ষিণা” খনি পঢ়ি মনত বৰ তৃপ্তি লভিলোঁ । ই ধৰ্ম্ম বিময়ক পৌৰাণিক নাট । আজি-কালিৰ চলিত ভাষাত পুৰণি বিষয় অতি স্তন্দৰূপে সজাই দিয়া হৈছে । ইয়াক পঢ়িলে আনানি নেলাগে । আমাৰ ভাষাত ধৰ্ম্ম সম্বন্ধীয় উপদেশ পূৰ্ণ পুথি হয়মানে ভালৰ কথা । তাতে আকৌ পুথি খনি গ্ৰন্থকাৰে তেওঁৰ ভক্তিভাজন ৰূপিত দেৱৰ স্বৰণ-চিন স্বৰূপে উৎসৰ্গা কৰা দেখি, বেগেতে ছপাই উলিয়াবৰ নিমিত্তে মোৰ মন বৰ উজ্জ্বল হবলৈ ধৰিলে । লিখোঁতাই অনুমতি দিলে মই নিজ ব্যয়ত ছপা কৰি উলিয়াব

ইচ্ছা প্রকাশ কৰাত, তেওঁ অনুগ্রহ কৰি আদেশ দিলে। এতিয়া অতি বিনীত ভাবে এই পুথি খনি ৰাইজৰ হাতত অৰ্পণ কৰিছোঁ। মোৰ সৰল বিশ্বাস, এই পুথি পঢ়ি সকলোৰে মনত সন্তোষ পাব আৰু গুৰুৰ প্ৰতি ছাত্ৰৰ কিমান ভক্তি শিক্ষা দিছে তাক উত্তমৰূপে বুজিব পাৰিব। ইয়াক ৰাইজে চেনেহৰ চকুৰে চোৱা যেন দেখিলে, লাহে লাহে অন্যান্য পুথিবোৰো প্ৰকাশ কৰি ৰাইজৰ হাতত দিনে দিনে বৰ উলাহ পাম, আৰু ছপোৱাৰ সাৰ্থক বুলি ভাবি আন্তৰীক বৰ আনন্দ লাভম।

সাৱশেষত ইয়াকো কোৱা উচিত যে, লিখোতাই নাব স্মৰণাৰ্থে এই পুথি খনি উৎসৰ্গা কৰিছে, তেখেতৰ একেবিমান সংক্ষিপ্ত জীৱনীৰে পৰিচয় নিদিয়াতকৈ সামৰণি মৰা মোৰ পক্ষে নিতান্ত অন্তায়। সেই নিমিত্তে বিশেষ পুৰুষাৰ্থ কৰি যি পাৰিছোঁ, সম্প্ৰতি অলপমান গোটাই এই পুথিৰ শেহত ওপৰঞ্চিকৈ ছপাই উলিয়াইছোঁ। পূজ্যতম জনৰোত্তম মজিন্দাৰ-বৰুৱা মোৰ মাননীয় ককা-দেউতা হয়। মই তেখেতৰ ঘৰৰ জীয়ৰীৰ ফালৰ নাতিনীয়েক হওঁ; সেই সম্বন্ধত গ্ৰন্থকাৰৰ মই

“বন্দো মই ভামা-মাতৃ তযু পদাম্বুজ,
বাদোগবি ! তুমি মাতৃ জিহ্বাগ্রবাসিনী ;”

জ্ঞানমঞ্জরি ।

গ্ৰন্থাবলী ।

লাগতীয়াল সঙ্কেত ।

গ্ৰন্থকাৰসকলে দেখোতাঁ আৰু কৰোতা দুইৰো
সুবিধাৰ নিমিত্তে প্ৰত্যেক (Theatrical Play)
ভাঙকে চোৱা চোৱাকৈ কেবা ভাগো কৰি দিয়ে ।
বিশেষ স্ৰচলৰ হেতুকে প্ৰত্যেক ভাগকে একো সৰু
সৰু কেবা অংশতো বিভগ কৰি পয় । ইংৰাজী নাটৰ
একো ভাগক Act, অৰু আন সৰু একো অংশক
(Scene) দৃশ্য বা দৰ্শন বুলি উল্লেখ কৰে । একো
অংশৰ ভিতৰত কেবাগানিও দৃশ্য বা দৰ্শন থাকে ।
আজি কালি এই দেশীয় আৰু বঙ্গলা দেশীয় নাট
ৰচোঁতাসকলে দৃশ্য বা দৰ্শনৰ সলনি প্ৰায় গৰ্ভাঙ্ক
বুলিহে লিখে । এই নাটত ইংৰাজী প্ৰথাৰে লিখা
হৈছে ; কায়েই দৃশ্য বা দৰ্শনৰ ঠাইত গৰ্ভাঙ্ক বুলি
ধৰিব লাগিব । ইতি ।

গ্ৰন্থকাৰ ।

ভারবীয়াসকলৰ নাম ।

মুনিহ ।

শিৱ, কৃষ্ণ, বলৰাম, বসুদেৱ, যম, চিত্ৰগুপ্ত, সান্দীপনি,
মধুমঙ্গল, পুৰন্দৰ, নালিয়া, দূত, কিছুমান
ছাত্ৰ, কিছুমান পানী ।

তিকতা ।

গৌৰী, দৈৱকা, সান্দীপনিৰ ঘৈণীয়েক,
চকলা, উপম, চেনিমাঠ ।

দৰ্শন ।

কৈলাশপুৰী, যমপুৰী, মথুৰাৰ ৰাজ-আলি, অৱন্তী
নগৰৰ ৰাজ-আলি, বসুদেৱৰ মাৰল-ঘৰ, বসুদেৱৰ
বৰ-ঘৰ, দৈৱকীৰ অন্তঃপুৰ, সান্দীপনিৰ
পঢ়াশালি, সান্দীপনিৰ ঘৰ, সান্দী-
পনিৰ চোটাল ।

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY.

পৌৰাণিক নাট ।

শুৱদক্ষিণা ।

প্রথম অঙ্ক ।

প্রথম দৰ্শন ।

DISPENSARY
(HEM BARUA COLLECTION)
TEZPUR.

শ্রীকৃষ্ণ আৰু বলৰাম ।

শ্লোক ।—ভাইটি ! তুমি এইদৰে মন মাৰি থাকিলে বহু মনত বৰ বেয়া পাওঁ । তোমাৰ মুখত বিষাদৰ চিন দেখিলে মোৰ হৃদয়-আকাশ ভাবনা ডাৱৰে ঢাকি পেলায় । মোৰ সোণাই, তুমি কিয় মন মাৰি আছাঁ, ভাঙি কোৱাঁ ।

শ্রীকৃষ্ণ ।—দাদা ! কলে কি হব ? মোৰ অন্তৰত বৰ শোক । সিদিনা ককাদেউতাৰ শবাবধ দিনাবপৰা মোৰ ধন সম্পূৰ্ণ সলনি হৈছে ।

শ্লোক ।—মোৰ লাহৰি ! হঠাৎ তোমাৰ মন ইমান পৰিবৰ্ত্তন হোৱাৰ কাৰণ কি ? কোনে কি কলে ? ধেমালি কৰিবলৈ আহি এইখন তুমি কি ভাবিছাঁ নোপাল ?

কৃষ্ণ।—কোনে কি কব ? হিতাহিত জ্ঞানে মনক লাজ দিলে ।

বল।—ভাইটি ! তুমি মোক কাকতি নকবি, ভাঙি কোৰা ।

তোমাৰ মন বিবস দেখি মোৰ মন বৰ উত্ৰাহল হৈছে ;

কৈ বেগেতে চিন্তা দূৰ কৰা ।

কৃষ্ণ।—দদা ! বাস্তৱতে মই বৰ আচৰিত হৈছোঁ । তুমি মোৰ

কথাত মন নিদিয়া ।

বল।—কিয় নিদিম মোৰ সাদৰি ? তোমাৰ কথাত যে মন

নিদিম, দিম কাৰ কথাত ? মহ মোৰ প্ৰাণতকৈও

তোমাক অধিক ভালপাওঁ ।

কৃষ্ণ।—সিদিনা সভাত বহি থাকোঁতে কি কৈছিলোঁ ?

বল।—ক'ৰ সভাত বহি থাকোঁতে—ককা দেউতাৰ শৰাধত বহি

থাকোঁতে নে কি ?

কৃষ্ণ।—ওঁ ।

বল।—পণ্ডিতসকলে নানা বকম শাস্ত্ৰৰ কথা কোৱা-মেলা

কৰা শুনি তুমিও পণ্ডিত হ'বৰ আশা কৰিছিলোঁ ।

কৃষ্ণ।—এবা, মোৰ দদা নে কোন ! তেন্তে এতিয়াও সেই

কথাকে ভাবিছোঁ । সিদিনা পণ্ডিতৰ সভাত মুখ

মেলি কথা এটা কব নোৱাৰিলোঁ—ইয়াতকৈ নো

কিবা লাজৰ কথা আছেনে ? হায় ! হায় !! বিছাহীন

জীৱন সমূলি মিছা । দেখিবলৈ ধুনিয়া হলে হ'ব কি ?

গাত গুণ থাকিব লাগে । ইহৰ মাজত বগলিটো

হৈ থকাতকৈ মৰি যোৱাই ভাল ।

বল।—তেনে ওখ আশা কৰা একেবাৰে ভুল । আমি জানো

বামুণ ? আমাক বিজ্ঞা কেটলৈ ? বিজ্ঞা পণ্ডিতৰ হে

আৱশ্যক । মুখ চুপতি কৰিব-নাৱা বকম কথা ঢেলাই

বায়ুতে পৰ্জ্বিত থাকে। সেইবোৰ আমাৰ কেঁটেল ?
আমি বন-বাৰি কৰি পেট পুহি থকাটোহে যুক্ত।
সেইবোৰ মিছা কথা ভাবি তথ কৰি নেথাকি।

কৃষ্ণ।—দাদা, তুমি আমাৰ মথা উদ্দেশ্য দেখোন একেবাৰে
পাৰ্শ্বিক। তুমি আমাৰ বাই কথাটো মন কৰি চোৱা-
চোন। আমি সদাই গৰখীয়াৰ লগত পেনালি কৰি
ফুৰা নিত্যস্থ অন্ধ্যায় হল। ইমান ডাঙৰ হ'লে
বিজ্ঞা বুদ্ধি একো নাই। বিজ্ঞা বুদ্ধি নহলে উদ্দেশ্য
সিদ্ধি কৰিব নোৱাৰি। গতিকে আমি সদায় শিক্ষা
কৰা যুক্ত। নিজৰ মনৰ মলি শুচাব নোৱাৰিলে,
অইনৰ মন নিকা কৰিব নোৱাৰি।

বল।—তোমাৰ কথা শুনি কলিয়া। মই বিচাৰি তওঁ। তোমাৰ
দিনে দিনে একোটা মনৰ মদ। গতিকে দেখা তাকে
লাগে। পণ্ডিত দেখি পণ্ডিত হ'ব মন গল। আৰু
বা নহ'ব কি ? এই ভাব আকৌ লুট খাইছে লাগে।

কৃষ্ণ।—পণ্ডিতৰ সমান সুখী পুণ্ডিত কেওঁ নাই। মোক
অলীকবাদ কৰা যাতে বেগতে পণ্ডিত হৈ মনৰ মলি
শুচাই অন্তৰ পোহৰ কৰিব পাৰে। আৰু তুমিও
পণ্ডিত হৈ মোক কৰ্ত্তব্য কৰ্ম্মত 'সত্য কৰ'। আমি
যি উদ্দেশ্য সিদ্ধি কৰিবৰ নিমিত্তে পৃথিবীলৈ আহিছোঁ,
তাক যাতে সুকলমে সুসম্পন্ন কৰিব পাৰে, তালৈ
অকণো হেলা নকৰিব।

বল।—ভেষ্টে উপায় ?

কৃষ্ণ।—উপায় আৰু কি ? আমি সেই মূনিৰ পটাবালিত গচ।

ବଳ ।--ମୁନିବ ନୋ ପଟାଶାଳି କତ—ସାବୀନୋ କେନେକେ ?

କୃଷ୍ଣ ।—ସେହି বিষয়ে ଦନା, ତୁମି ଏକୋ ଭାବିବ ନେଲାଗେ । ମହି ନାମ
ଆକ ଥକା ଠାହିଆଦି ସକଲୋ ଡେଞ୍ଚିବେପବା ଠିକଟିକେ ଥିବେ ।
ଆହା ! ମୁନି ଜନ କେନେ ମବମାୟାଳ ! ଆମାକ କେନେ
ଆଦବ-ସାଦବ କବିଛିଲ !

ବଳ ।—ଆମାବ ହିସାବପବା କିମାନ ଦୁବ ?

କୃଷ୍ଣ ।—ହିସାବପବା ବୋଲେ ଅବସ୍ଥା ନଗବ ତିନି ମାହବ ବାଟ ।

ବଳ ।—ଓନ୍ ! ବହତ ଦୁବ । ହିସାବପବା ଗୈ ତାତ ପଟା ନିତାନ୍ତ
ଅସମ୍ଭବ ।

କୃଷ୍ଣ ।—କି ଅସମ୍ଭବ ? ପୃଥିବୀତ ଏକୋ ଅସମ୍ଭବ ନାହିଁ । ଇଚ୍ଛା
କରିଲେହି ଉପାୟ ଓଲାର । ସଂସାରତ ଯଦ୍ଧ ନକରିଲେ
କେଞ୍ଚି ବଦ୍ଧବ ଅଧିକାରୀ ହବ ନୋହାବେ । ବିଦ୍ୟା ଅମ୍ଭଲ୍ୟ
ବଦ୍ଧ ; ତେନେ ବଦ୍ଧ ଲାଭ କବିବଲେ ଶ୍ରୀଧର୍ମେ ଯଦ୍ଧ କବା
ଓଚିତ ।

ବଳ ।—ଦେଉତାହି ପଠିଆଲେ ହେ ?

କୃଷ୍ଣ ।—ଅବସ୍ଥା ବୁଝାଇ କଲେ ଦେଉତାହି ପଠିଆବ । ମହି ହଲେ ଆଇଟାଲେ
ହେ ଭାବିବେ । ଡିକତାବ ମନ ନିଚେଇ କୋମଳ । ବଟାଲେ
ବୁଝାଲେ ଯଦି ପଠିଆହି ତେନେହଲେ ଆକ ଆମି ଭରିବେ ।

ବଳ ।—ବଳୀ, ତେନ୍ତେ ଆମି.ସାଞ୍ଚ । ତେଞ୍ଚିବିଲାକବ ଅନ୍ତମତି ଲେ
ଆମି ଲିଖା ପଟା ଲିକିଟିମେ । ମୁନିବ ନାମ କି ?

କୃଷ୍ଣ ।—ତେଞ୍ଚିବ ନାମ ସାନ୍ଦାପାଳି ।

ବଳ ।—ଗୋପାଳ, ତୁମି ବବ ଡେଞ୍ଚିବ ଆକ ବହତ କଥା ଜାନା, ଏତେକେ
ବୁଝାଇ-ବଟାହି କଲେ ଅବସ୍ଥା ଆମାକ ପଠିଆବ । ଲଗତ
ଆକ କାକ ନିବା ?

কুক ।—কাক নিম্ন ? তুমি আক মই ।

বল ।—অনুমতি লওঁগৈ বল ।

গীত ।—

আহাঁ আহাঁ কৰোঁ আমি, বিদ্যা উপাৰ্জন ।

বিদ্যাৰ সমান নাই, সংসাৰত ধন ।

বিদ্যাৰ গছতে জ্ঞান, জ্ঞানৰ ফলতে মান

নহলে ধৰাত ভাই, মিছাতে জীৱন ।

দেউতা আইক কই, ঘৰৰ বাহিৰ হই

অৱশ্যে লভিম বিদ্যা কৰিলে যতন ।

(হুইৰো প্ৰান ।)

দ্বিতীয় দৰ্শন ।

বসুদেৱৰ মাৰল-ঘৰ ।

বসুদেৱ ও দৈৱকী ।

দৈৱ ।—প্ৰাণেশ্বৰ ! লৰা দুটি অধুনিয়াই ধেমালি কৰিবলৈ গল
এতিয়াও দেখোন ঘূৰি নাহিল !

বসু ।—লৰা মানুহ লগত লগত বাহিৰত ধেমালি কৰি আছে
চাগৈ প্ৰিয়সা, একো চিন্তা নকৰিবা ।

দৈৱ ।—মোৰ চকুৰ আঁঠুৰত থাকিলেই নাথ, কব নোৱাৰে,
কিয় হেৰাই হেৰাই যেন ভাব হয় । আহা ! সিহঁত
মোৰ ওচৰত থাকিলে হাততে স্বৰ্গ পাওঁ ।

বসু ।—তুমি হে নেলাগে, জগতৰ সকলো মাইকীৰে সন্তানৰ
নিমিত্তে এনে মৰম আৰু অলপমান পৰো চকুৰ আঁঠুৰত
থকা সহিব নোৱাৰে ।

দৈৱ ।—আহা ! সংসাৰত মোৰ সোণাইহঁতৰ বচা অইন একো
বস্তু নাই । পৃথিৱীত যাৰ সতি-সন্তান নাই, তাতকৈ
দুখীয়া কোন আছে ? খাবলৈ থক বা নথক, পিন্ধি-
বলৈ থক বা নথক, যদি সন্তান-সন্ততি থাকে, তেন্তে
সি মহৎ ধনী আৰু সুখী ।

বসু ।—তুমি স্বৰূপ কৈছাঁ ৰাণী ! পুত্ৰ মুখ দেখিবলৈ নেপালে,
পৃথিৱীত জন্ম লোৱাৰে সাৰ্থক নাই । সেইহে পুত্ৰহীন
মানুহক দেখিলে যাত্ৰা নাই বোলে । তুমি মহা
ভাগ্যৱতী নাবী । তোমাৰ যহতে যয়ো মহাসুখী ।

(বলৰাম প্ৰবেশ ।)

বল ।—(বিনয়েৰে) দেউতা! গোপালে সৌ বাহিৰত কান্দি আছে ।

দৈৱ ।—মোৰ সোণাইৰ কি হল, বলাই? তোমালোকে মৰামৰি কৰিছিলোঁ কি ?

বল ।—মৰামৰি কৰা নাই । মূৰ্খ হলোঁ। বুলি বেজাৰ কৰি কান্দিছে ।

বসু ।—কি মূৰ্খ হল? মোৰ বোপাইৰ সমান জানী লৰা দেখোন দেখাই নাই । মাতি আনাচোন শোধোঁ, মোৰ লাহ-বিয়েনো কেঁলৈ কান্দিছে ।

দৈৱ ।—যোৱাঁ, মোৰ মইনা যোৱাঁ, বেগেতে মাতি আনাগৈ ।

বল ।—মই গোপালক মাতিলে নাহে, ঠেহ পাতিছে ।

বসু ।—কি জগৰ লাগিল? তুমি ডাঙৰ, সৰু ভাইটিক জানো ডাৰি-ছকি দিব পায়? মৰম কৰি ওমলাইহে থাকিব লাগে । তুমি খং কৰিছিলোঁ কি? কেঁলৈ ঠেহ পাতিছে?

দৈৱ ।—বলাই, তুমি ঘৰ ওখৰা লৰা । তুমি গোপালক ডাৰি দিলাঁ হবলা । গোপাল অকণমান ভাইটি, তাক জানো ডাৰি দিব পায়? মাতি আনাগৈ যোৱাঁ। মোৰ সোণাইক শোধোঁ কেঁলৈনো কান্দিছে ।

বল ।—অইন একো হোৱা নাই আইটা, সিদিনা ককাদেউতাৰ শব্দত যে, পণ্ডিতবোৰ আহি শাস্ত্ৰৰ কথা কৈ তৰ্ক কৰিছিল, আমি তাতে বহি আছিলোঁ, তেওঁ বিলাকৰ কথা একোকে তৰ্কিব নোৱাৰিলোঁ । বাবুণৰ লৰা-

কিটামানে আমাক কিবা শুধিছিল। পিছে, গোপা-
লেও নোৱাৰিলে, ময়ো নোৱাৰিলে। গোপালে
কব নোৱাৰি, মূৰিবৰমান লাজ পালে। মোৰ আগত
লেখা পঢ়া শিকিললৈ প্ৰতিজ্ঞা কৰিলে। দেউতা,
গোপালৰ পঢ়িবলৈ বৰ মন হৈছে।

বন্ধু।—মোৰ সোণাই পৰম জ্ঞানী। অৱশ্য পঢ়িব লাগে। তুমি
মাক্তি আনাতৈ মই ঠেহু ভাঙিম। যোৱাঁ।

(বলৰাম প্ৰস্থান।)

দেখিলোঁ—গোপাল কেনে লৰা? মোৰ বোপায়ে নপঢ়ে-
মানে নেৰে। তুমি নটেকছিলোঁ—অজ্ঞান মূৰ্খ হল। মই কৈছিলোঁ
নহয়, মনত আছেনো? যেতিয়া জানিব তেতিয়া নিজেই পঢ়িবলৈ
উত্ৰাৱল হব। তালৈকে জানিবা ভাল লগ লগাই দিব লাগে।
মানুহে নেজানে যে, সঙ্গৰপৰা কিমান শিকিব পাৰে। গোপালে
যদি সিদিনা সেই পণ্ডিতৰ লৰাকেটাৰ লগ নেপালে হেতেন
কেতিয়াও ইমান সোনকালে পঢ়িবলৈ মন নেমেলিলে হেতেন।
নিজৰ মন নগলে বলেৰে কাকো কোনেও শিকাব নোৱাৰে।
নিজৰ মনৰ এটা আগ্ৰহ হব লাগে। সেই আগ্ৰহ লগৰ
লগৰীয়াৰপৰা হয়। এতেকে লৰা-ছোৱালীক কেতিয়াও
বেয়াৰ লগ লাগিবলৈ দিব নেলাগে। যেনে দৰে সিহঁতক
গঢ়িবৰ ইচ্ছা হয়, সেই নিচিনা সঙ্গীৰ লগ লগাই দিলেই এনেই
গঢ় লাগি আহিব।

(কৃষ্ণ, বলৰাম প্ৰবেশ।)

দৈব।—আহাঁ, মোৰ সোণাই! আহাঁ, মোক চুমা এটি দিয়াঁহি।

তুমি বেজাৰ কৰিছাঁ কেলৈ—কি হল—কোনে
জগৰ লগালে ?

কৃষ্ণ ।—(চুমা দি) আইটা, মোক কোনেও একো জগৰ লগোৱা
নাই। মোৰ অস্ত্ৰবত বৰ শোকে ধৰিছে। সিদিনা
সভাত বৰ লাজ পালোঁ। লাজতকৈ অস্ত্ৰবৰ ডাঙৰ ব্যাধি
নাই। তেনে লাজে মোক বৰকৈ পীড়িছে।

বসু ।—তোমাৰ কিহৰ লাজ ? পণ্ডিত ধৰি দিওঁ পঢ়াঁ। মন
দি পঢ়াঁ। হুদিনতে সকলোকে চেৰ পেলাব পাৰিবাঁ।
বেজাৰ নকৰিবাঁ। মই শীঘ্ৰে পঢ়াৰ ঠিক কৰি দিম।
তুমি নেকান্দিবা অ' মোৰ লাহৰি !

কৃষ্ণ ।—দেউতা ! সোনকালে পঢ়া আৰম্ভ কৰিব লাগে। আমি
বহুত ডাঙৰ হালোঁ। সকলোপৰা গৰখায়া লৰাৰ লগত
ধেমালি কৰি ফুৰি বৰ অন্যায় কৰিলোঁ। আমি মহামৰ্থ
হালোঁ। বিদ্যাৰ্থীৰ ভীষনত একো সকাম নাই।
দদায়ে ময়ে বিদ্যা শিক্ষা কৰোঁ।

বসু ।—পঢ়িবাঁইক মোৰ সোণাই। তোমালোকৰ কিহৰ চিত্ত ?
আজিয়েই মই পণ্ডিত ঠিক কৰি দিম, ঘৰতে পঢ়াই
যাবহি।

কৃষ্ণ ।—দেউতা, বিদ্যা শিক্ষা গুৰুৰ ঘৰত থাকি কৰাহে যুক্ত।
ঘৰত পঢ়িলে শায়ে পাতি নোৱাৰিম। এতেকে দদাকে
মোকে অৱস্তা নগৰৰ সান্দাপণি মুনিৰ পঢ়াশালিত
পঢ়িবলৈ পঠিয়াই দিয়ক। মুনি জন বৰ ভাল।
সিদিনাখন আহোতে আশাক বৰ মৰম-বেথা কৰিছিল।

দেৱ ।—নহয়, মোৰ লাহৰি, সিমান দূৰত গৈ পঢ়িব নেলাগে।

তোমালোকে মোৰ মইনাইঁত ঘৰতে পঢ়া। বি
শিকিব খুইছা সকলো ঘৰতে থাকি শিকিব পাৰিব।
মোৰ চকুৰ আঁঠুৰত থাকিব নেলাগে।

বল।—আইটা ! আমি তাত বেছী দিন নেথাকোঁ নহয়, বেগতে
ঘূৰি আহিম। গোপালৰ যাবৰ বৰ মন হৈছে, বাধা
নকৰিবা চেনেহী আই ! বাধা কৰিলে গোপালে মনত
বৰ বেয়া পাব। গোপালে কন্দা দেখিলে মোৰো
চকুৰ পানী ববটল ধৰে।

বস্তু।—তোমালোকে পিতৃ মাতৃৰ নয়ন স্বকৃত। তোমালোক
নহলে, আমাৰ সকলো এক্কাৰ। তোমালোকক
পঠিয়াই আমিনো কেনেকৈ থাকোঁ আ' মোৰ সোণাই-
হত ? এতিয়া ব'লা জলপান কৰা'গৈ। পিছে বাক
এটা থিৰাং কৰা হব।

দৈৱ।-- বলক সকলো যাওঁক।

(সকলোৰে গ্ৰস্থান।)

তৃতীয় দৰ্শন ।

বসুদেবৰ বৰ-ঘৰ ।

চঞ্চলা ।

চঞ্চলা — (আপোনা-আপনি) সংসাৰত সুখ কি— তাক সঠিক
কৰিব মন ইমান দিনেও নোহাৰিলোঁ। মাথুহে কয়,
তুখ নেপালে সুখ বজিম নোৱাৰে। মোৰ তেহে
এতিয়া তুখনে সুখ? নাথুহে কয়, মত দাওব দাবাৰ
ঘৰৰ দাসী, মোৰ সমান সুখা অইন কেওঁ নাই। বতৰ
সুখ, মত পানী নথি নাই। গাঁদ সুখ দেখা নাই, নে
সুখৰ বিপদ। ত অৱস্থাটো তুখ। তালৈ যা
বতৰ অৱস্থা, 'বতৰ' ছেঁ, 'বতৰ' ছেঁ, 'বতৰ' ছেঁ, 'বতৰ' ছেঁ।
মত দেবকী, অতক কি কৰ্ত্ত, তাকে শুনে। অইন
কি মাটিকে সোণে 'ললে' দেব মান। 'ললে' সোণ।
নামতক মই দাসী কাৰ্য্যত ঘৰৰ ঘৈণী জনা। এনে-
স্তৰত মোৰ এই অৱস্থা তুখ নহয়। যদি তুখ নহয়,
তেহে এয়ে মোৰ অৱস্থা সুখ। মই তেহে সুখী।
মোৰ সুখৰ অন্ত নাই। অহা! মত বৰ সুখ। পৃথিবীত
গাঁদ সুখা আছে, তেনেলে ময়েহে মাথোন। আঙিৰ-
পৰা ঠিক হল, মত সুখী। বাক, চাওঁচোন আক
কোনোবা মোৰ নিচিনা আছেনে? নাহ। বাক, মোক
বাগীয়ে কেতিয়াবা পাগলী বোলে, মত চাওঁতে মই
সুখত থকা থিয়ালতহে সেইদৰে গালি-সপনি পাৰে।

যদি গালি পাবে, তেন্তে মই পৰৰ অধীন। পৰাধীন জীৱৰ নো কত সুখ ? পৰাধীন হওঁনে নহওঁ, চাওঁ-চোন বাক। কেতিয়াও মই পৰাধীন নহওঁ। মই যদি পৰাধীন সংসাৰ গোটেই খন পৰাধীন। বজানো কি স্বাধীন ? বায়তৰ কৰ আদায় কৰিব নোৱাৰিলে খাবলৈ ভাত নাই। দেশ ৰাখি নেথাকিলে লোকে কৰ নিদিয়ৈ। কৰ নেপালে কিহৰ বজা ? সকলোত-কৈ বজাকে ডাঙৰ বোলে, তেনে ডাঙৰ বজাইও বায়তৰ কৰ নেপালে খাবলৈ নেপায়। এনেস্থলত বজা মোৰ বিবেচনাৰে সুখী নহয়। স্বাধীন নহলে সুখী হব নোৱাৰে—এতেকে স্বাধীন বুলিনো কাক ধৰিম ? বাক, আই অহক আজি তেওঁৰে সৈতে এটা মামাংসা কৰি থিৰ কৰিম। ভাল কথা হল ! মোক ঘৰটো শাৰি ঠাই খন অঁটাবলৈ কৈছিল। মই সুখ বিচাৰি থাকোঁতেই গল। (ভৰিৰ খোজ শুনি) অ' লোকে ওলালহিগেই। (শোঁটাতো লৈ ঠাই শাৰে) মই কিবাবোৰ হে ভাবিছোঁ—প্ৰেমৰমান সুখ নাই। তালৈকে হলোঁ বুঢ়ী। বুঢ়া এটা পালে জানিবাহয়। বুঢ়াই জানো বুঢ়া বিচাৰে—বিচাৰে যদি গাভৰু হে বিচাৰিব। মই হওঁতে বুঢ়ী হোৱা নাই। ভালকৈ মূৰ-গা অঁটাও মুঠেই, ভাল ডেকাটোৰো চকু বৈ যাব।

(দৈৱকী, কৃষ্ণ আৰু বলৰাম প্ৰবেশ ।)

দৈৱ ।—কত ডেকাৰ চকু বৈ যাব অ' চঞ্চলা ?

চঞ্চ ।—মোৰ কথাবোৰ আই, শুনিলেনে কি ?

দৈব ।—শুনিলোঁতো পাগলী !

চঞ্চ ।—তেম্বে ভাঁবিলে কি হব ? আই, প্রেমবমান জগতত সুখ
নাই—নহয়নে বাক ?

বল ।—বুটী তোৰ প্রেম কৰিবৰ মন গল ? আহা ! ৰূপসীৰ
ৰূপ চোৱাঁ। পাগলীৰ চিৰকালেই প্রেম। যা বুটী,
পৈ বিচাৰি যা। প্রেমীকা হৈ ভিতৰত সোমাই
থাকিলে কত প্রেম পাবি ? বেটীৰ কথাৰ ভাব চোৱাঁ ?

কৃষ্ণ ।—দদা, চঞ্চলাক মিছাতে খং উঠি ঠাট্টা কৰিছাঁ কিয় ?
জগতত কোন অপ্ৰেমীক আছে ? আকাশত চোৱাঁ,
প্ৰেমীক চকুই প্রেম বিলাহুছে, পৃথিবীত চোৱাঁ, মানুহে
মানুহে, পশুৱে পশুৱে, চৰাৱে চৰাৱে, সদাই ইটোৱে
সিটোক প্রেম বিলাব লাগিছে। সংসাৰ গোটেইখন
প্ৰেমৰ হাটি। অহন কি—পৰ্বত-নৈ, তৰু-লতা সকলো
একোখনি প্ৰেমৰ চিত্ৰ মাথোন।

চঞ্চ ।—মোৰ বোপাহ নে কোন ? মোৰ প্ৰেমময়ে নকৰেপৰা
প্ৰেম চিনিলে। মোক মোৰ লাহাঁৰয়ে বুজাচ নিদিলে,
দিব কোমে ? এনে প্ৰেমীক নহলে জানো ব্ৰজবালা
সকলক বাহাৰ মাতত উজাৱল কাঁবৰ পাৰে ?

বল ।—বুঢ়ায়ে দেখোন আশ পাহ গললেকে জঁপিয়ায়।

দৈব ।—বো !, তোমালোকে মনে মনে থাকাঁ। তাহ পাগলীৰ
লগত এহবোৰ মুখ চুপতি নকৰিবাহঁক।

কৃষ্ণ ।—আহটা চঞ্চলাৰ কথা শুন মহ তাক পাগলী বুলিব
নোৱাৰেঁ। দদাই কথা নগমি থপহঁক মানুহৰ মুখ
সংহাৰি দিয়ে। সকলোৰে মনত সুখ আছে, প্ৰেম

আছে, আশা আছে, মনে মনে নিজক নিজে ভাল বুলি
বিশ্বাস করে। তেনে ভাবত আমি কাকো বঞ্চিত
করিব নোপায়। মুখের মিঠা মাতে মানুহক বিমান
বলীভূত করিব পাৰে, অতিন একোরে সিমান বশ করিব
নোৱাৰে। মিঠা মাতেৰে মানুহক ভুট্ট করিবলৈ একো
খৰচ-ভগন করিব নোলাগে। এনেস্তলত মানুহক
টেঙা মাত দিয়া মোৰ মনেৰে নিতাস্ত ভুল।

চঞ্চ।—মোৰ সোনাশক মই কত খওঁ, কি কৰো ? মোৰ
বোপাট নছাছানী। মোৰ বোপাইৰ কথাত যে
মানুহ মতিত নহব—হব কাৰ কথাত ?

দৈব।—এলবাম গোপালে চঞ্চলাক তুমি ঠাট্টা-মন্তব্য কৰাত
পেটে সম্বিতে বেগা পালে। ভাইটিয়েৰ কথাবোৰ নাথ
সঙ্গত। তুমি ভাইটিয়েৰ কথাত স্তম্ভিত দেই মইনা।
এতিয়া ব'লা ভিতৰলৈ যাও। তোমালাক লোক
লগত পায়, অগনিযেই থালা—এতিয়া বলা কিবা কিবি
খাই আহিবাইক।

বল - আইটা। দেইনানি চাটগ ভিতৰত বৈ আছে, আমি যাও
বলক। পঢ়িবলৈ গোবাৰো এগঠিক করিব লাগে।
মোণে পঢ়িবলৈ বৰ মন গৈছে।

কৃষ্ণ। মোৰ ওচৰে দদা, সমলি ভোক লগা নাই। কেনেকৈ
বিদায় হৈ মূনিৰ পঢ়াশালি পাওঁগৈ তাকেহে ভাবিছোঁ।
বলক এটা যাবলৈ দিন ঠিক কৰোঁগৈ।

(দৈবকা, কৃষ্ণ আৰু বলবাম গ্ৰহান)

চঞ্চ।—মই এতিয়াহে বুজিলোঁ, কলিয়া। গ্ৰেহৰ খনি। ভাল-

তোহে গোপিনীহঁতে বাঁহীৰ মাতত বিভোল হৈ
 পাগলোৰদৰে ফুৰিছিল। আজি কলিয়াৰ মোবৰবা
 মিঠা মাতে মোৰ চিত্ত হৰি নিলে। ঠিক কথা,
 সংসাৰত প্ৰেমেই সুখ। এতেকে প্ৰেম লাভৰ উপায়
 চিন্তাতে যুক্ত। প্ৰেমনো কি ? ভাল পোৱা। ভাল
 পোৱানো কি ? বৰকৈ মৰমেৰে ভাল পোৱা। বৰকৈ
 ভাল পালেই প্ৰেম হয়। তেন্তে সকলোকে ভাল পাম।
 ভাল পাম হয়, মোক আকৌ অইনে ভাল পালেহে
 হৈছে। ভাল পায় কেটলৈ ? কি ভাল পায় ? দেখি-
 বলৈ ভাল হলে ভাল পায়। দেখিবলৈ ভাল স্ত্ৰৱনী
 হলে। মই স্ত্ৰৱনী হওঁনে নহওঁ ? অৱশ্য হওঁ—কিহ
 নহম ? স্ত্ৰৱনীনো হয় কিহৰপৰা ? ৰূপ থাকিলে :
 তেন্তে মোৰ ৰূপ আছে। ৰূপনো কি ? দেখিবলৈ
 ধুনিয়া হোৱা। দেখিবলৈ ধুনিয়া হবলৈ হলে কি কি
 লাগে ? মূৰত কেচা চুলি, সমান দালিম গুটি যেন
 দাঁত, স্নগোল দেহা, মুখত হাঁহি, চকুত ঠাৰ, হৃদয়
 গতি ; ইয়াৰ উপৰিও কিছুমান উপায় আছে যেনে :—
 মূৰত সিন্দূৰ, হাতত থাক, খোপাত ফুল, গাত চিত্ৰ
 বিচিত্ৰ কাপোৰ। ঘাই বস্ত্ৰ পাহৰিছোঁ—মুখৰ মিঠা
 মাত। এই আতাইবোৰ গুণ মোৰ গাত একেলগে
 নাই বলিলেও হয়। যিবা নহক, চেষ্ঠাৰ অসাধ্য একা
 নাই। প্ৰেমৰ জগতত যদি প্ৰেম ঘটিব আৰু বিলাস
 নোৱাৰিলোঁ তেন্তে জীৱনেই মিছা।

গীত।—

চঞ্চ।—এতিয়া আদৰে কোনে মোক ?

বয়স দিলেহি ভাঁটি, যৌৱন কৰিলোঁ মাটি,

সহি আছোঁ দিনে ৰাতি, যত মোৰ দুখ।

ডেকাক দেখালে বুকু, নুঘূৰাই দেখোঁ চকু,

বুঢ়ী বালি ডাঙে ভুকু, পাওঁ কত দুখ।

যেতিয়া গাভৰু কাল, গপতেই গল ভাল,

প্ৰেমক দেখিলোঁ কাল, এতিয়াহে শোক।

(প্ৰস্থান)

চতুৰ্থ দৰ্শন।

দৈৱকীৰ অন্তঃপুৰ।

বসুদেৱ আৰু দৈৱকী।

বসু।— প্ৰিয়সি পিঃ মাতৃৰ দোষত সন্তান-সন্ততি মূৰ্খ হব। মূৰ্খ
সন্তান পৰাওঁক নপকাই ভাল। পুত্ৰটো যেতিয়া বিজ্ঞ
শিক্ষণলৈ নিজেই ইমান আগ্ৰহ দেখুৱাইছে, আৰি
তাত বাধা দিয়া নিতান্ত গৰ্হিৎ।

দৈব ।—হে আমি । মই আপোনাৰ ছটি ভৰিত ধৰি কাকুতি
কৰিছোঁ, মোৰ চকুৰ মণি ছটি আঁতৰ নকৰিব । মই
প্ৰভু, সিহঁতক নেদেখিলে নিশ্চয় মৰিম । মাইকীৰ
পেটে এনে শোক কেতিয়াও সহিব নোৱাৰে ।

বসন্ত ।—সিহঁতৰ ভালৰ নিমিত্তেহে মই পঠিয়াবৰ মন কৰিছোঁ ।
কৰ্তব্য কৰ্মত বাধ্যত কৰা জ্ঞানীৰ কাৰ্য্য নহয় । সিহঁতে
এতিয়া নিজৰ অভাৱ বেছকৈ জানিহে ইমান বিতৰ্ত
হৈছে ।

দৈব ।—নাথ, লৰা মানুহ বুজিব নোৱাৰি দেখাক দোখ পঢ়িবলৈ
ওলাইছে । আপুনি প্ৰভু, মোক হেপাহৰ ধন আৰু
চেনেহৰ বস্ত্ৰৰপৰা যেন বঞ্চিত নকৰে ।

বসন্ত ।—বাণি মই সিহঁতৰ কথা কাটিব নোৱাৰি অনুমতি দিলোঁ ।
তুমি যদি পাৰ' বুদ্ধাৰ বাণী । মোৰ তাত একো
আপত্তি নাই ।

দৈব ।—পিতৃ হৈ এনে নিদাকৰণ কাৰ্য্যত প্ৰভু, কেনেকৈ অনুমতি
দিছে, মই ইয়াৰ একো সুৰ ধৰিব পৰা নাই ।

(বলৰাম ও কৃষ্ণৰ প্ৰবেশ)

বল । -আহট! আমি যাবলৈ ওলালোঁ । (দুয়ো সেৱা কৰে)

দৈব । নেলাগে মোৰ লাঠিবিহীন, তোমালোকে যাব নেলাগে ।
মই ইয়াতে পণ্ডিত ধৰি দিয়াও, তোমালোকে ঘৰতে
থাকি পঢ়াইক ।

কৃষ্ণ । -আহট! কিয় ইমান ব্যাকুল হৈছে ? আমি নিজৰ
জ্ঞান উপাঞ্জন কৰিবলৈ ওলাইছোঁ । সেইবাবে

বংমনেৰে আমাক আশীৰ্বাদহে কৰিব লাগে। জ্ঞান অৰ্জ্জাতকৈ পৃথিবীত আৰু আন কি ভাল কাম আছে ?
 'দৈৱ ।—মোৰ সোণাই ! মইনো কাৰ মুখ চাই ইয়াত থাকোঁ ?
 তোমালোকক এখন্তেকো নেদেখি থাকিব নোৱাৰোঁ ;
 এক পলককে এক যুগ যেন অনুভৱ হয়। তোমালোকক
 নেদেখিলে গোটেইখন এক্কাৰ দেখোঁ। নেলাগে মোৰ
 আচলৰ ধন আচলতে থাকাইক। যি বিত্তাকে শিকিব
 খোজা, ঘৰতে ওজা আনি দিওঁ তাকে বংমনেৰে শিকি
 থাকোঁ। দূৰণী বাটত গৈ থাকিব নেলাগে। মই
 তোমালোকক চকুৰ আঁৰ কৰিব নোৱাৰোঁ। তোমা-
 লোকক নেদেখিলে পৃথিবী গোটেইখন এক্কাৰ দেখোঁ।

কৃষ্ণ ।—আইটা, আপুনি মোৰ মায়াত মুগ্ধ হৈছে। সংসাৰত কেওঁ
 কাৰো নহয়। সকলো মিছা। মোৰ প্ৰাণ পখী যদি চকুৰ
 আগতে দেহা-সজ্জা এৰিব লগা হয় ; তেন্তে কি উপায়েৰে
 তাক ধৰি ৰাখিব ? চন্দ্ৰ চকুৰে ই আপোন সি পৰ
 এনে ভাব হয় ; কিন্তু দিবা চকুৰে সকলো সমান।
 এতেকে মোক পৰিহাৰ কৰি বিদায় দিয়ক। আমি
 তাত বেছা দিন নেথাকোঁ, যিমান সোনকালে পাৰোঁ
 আকৌ ঘূৰি আহিম।

বল ।—আইটা, গোপালৰ নিতান্ত যাবৰ ইচ্ছা হৈছে, বাধা নকৰিব।
 ভাইটিৰ মুখত আজি কেবাদিনৰো মূৰত হাঁহি দেখিছিলোঁ,
 আপুনি সেই হাঁহি মাৰ নিয়ালে। চাই থাকোঁতেই আহি
 আকৌ পামহি। একো চিন্তা নকৰিব আমাক শুদ্ধ
 চিন্তে বিত্তা শিকিবলৈ বিদায় দিয়ক।

দৈৱ ।—মোৰ লাহৰিহঁত ঐ ! মইনো কেনেকৈ সহোঁ ? একতিল-

মানো নেদেখি থাকিব নোৱাৰে। দেখোন। (শোক কৰে, চকুৰ পানী বয়।)

কৃষ্ণ।—আইটা, সহিলে সম্পদ নসহিলে আপদ। আমাক বৎ-
মনেৰে বিদায় দিলে অলপতে আমাৰ বাহা সফল হব।
মাহু, শোক পৰিহাৰ কৰি বিদায় দিয়ক। নিজৰ কৰ্ম
কামলৈ মোহত পৰি পিঠি দিয়া বৰ অন্তায় কাৰ্য্য।

দৈৱ।—ঈশ্বৰ তোমালোকৰ সহায়ক, লীয়ে মনোবাহা পূৰ্ণ কৰাই
কোলাৰ বস্ত্ৰ যেন মোৰ প্ৰভুৰ চৰণে কোলালৈ আনক।
ইয়াৰ বাহিৰে মই দুখুনোয়েনো কেনেকৈ যোৱা বুলি
বিদায় দিওঁ ? (কৃষ্ণ বলবামে সেৱা কৰে।)

বল।—আহাঁ গোপাল, দেউতাৰো বিদায় লওঁ। (তইবো সেৱা)

নন্দ।—পৰমপিতা, অনাথৰ নাথ, জগবন্ধুৱে তোমালোকৰ মনো-
বাহা সিদ্ধি কৰক।

(চঞ্চলাৰ প্ৰবেশ)

কৃষ্ণ।—চঞ্চলা ! আমি লেখা পতা শিকিবলৈ যাওঁ ; তই থাক
দেউ ! আমি বেগেতে আহিম। মনত একো বেতাৰ
অসন্তোষ নকৰাবি।

চঞ্চ।—কলে যোৱা সোণাইত ?

বল।—তোক কেলৈ বুঢ়ী ঘুঙুলা ?

কৃষ্ণ। দদা, কেলৈ তুমি চঞ্চলাক তেনে নিষ্ঠুৰ কথা কলা ?
তাই আমাক কেনে মৰম কৰে। দেহি ! মনত ওখ
পালে চাইগৈ। ঘৰৰ মানুহ গুণেহে গুণিছে। তাইৰ-
নো আমাৰ বাহিৰে কোন আছে ? আমাক মোৰ
বুলিহে ইমান দিন নিজৰ সন্তানবদৰে মৰম-বেথা কৰি

কোলাত লৈ ডাঙৰ-দীঘল কৰিছে। আমাৰ লগতে
তাই মৰিব পাৰে। মই চঞ্চলাক বৰ ভাল পাওঁ।
তুমি তাইক একো টান কথা নকবা। দদা! মানুহক
কথায় কথায় ডাবি-হুকি দিলে আৰু ইতিকিং কৰিলে
বৰ বেয়া পায়।

চঞ্চ।—মোৰ সোণাইৰ নিচিনা জ্ঞানী সংসাৰত কত জাছে?

কৃষ্ণ।—চঞ্চলা, আমি ইয়াৰপৰা তিনি মাহৰ বাট গৈ তাত
সান্দীপণি মুনিৰ ঘৰত পঢ়িম। তেওঁ বৰ জ্ঞানী মৰমী-
য়াল পণ্ডিত। আমি তাত সৰহ দিন নেথাকোঁ,
বেগেতে ঘূৰি আহিম।

চঞ্চ।—(দৈৱকীক) আই, ইয়াত আৰু সোণাইকৈওঁতক পঢ়াওঁতা
পণ্ডিত নোলালনে? আহা! সোণাইক মই নেদেখি
কেনেকৈ জীওঁ। সোণাই, মোকো লগতে লৈ যোৱা।
মই বেটীয়ে নেদেখিলে কেনেকৈ থাকিম? কান্দে)

বল।—এতিয়া নেদেখিলা—সেইহে তেওঁ মই তাইক আশ
নিদিওঁ। আমি যাবলৈ বিদায় লৈ ওলালোঁ। বেটী
কৰবাৰপৰা আহি এইখন হকা-বধা কৰিছোঁহি। শুচ-
পাগলী, ইয়াৰপৰা অফলিয়া হ'। মথৰ খুদি চকু
টুকি সাদৰখন চেলাই দেখুৱাব নেলাগে।

কৃষ্ণ।—দদা, তোমাৰ এনে উগ্র স্বভাৱৰ কথা নিতান্ত অন্যায়।
তাই আমাক ভাল পায়, সেইগুণেহে যাবলৈ ওলোৱা
দেখি মনত বেজাৰ কৰিছে। মায়াৰ জগতত তাই
আমাৰ মায়াত পৰি মনত শোক পাইছে। তুমি
চঞ্চলাৰ নিচিনা মৰমীয়ালকে প্ৰেমিক বুলি ধৰিবা।
এনে প্ৰেমিক জগতত পোৱা বৰ টান। যি সকলোকে

চঞ্চলাৰ চকুৰে চাই মৰম কৰিব পাৰে, সেয়ে আচল শ্ৰেয়িক। মোৰ চঞ্চলা আপোন, ময়ো চঞ্চলাৰ আপোন। (চঞ্চলাক) তই মনত বেজাৰ নকৰিব দেই। আমি আকৌ ঘূৰি আহিম। বলাই দদাই তোকে সেইদৰে ধেমালি কৰে। মোৰ অপত চঞ্চলা! বেয়া নেপাবি, পেটৰ পোৱালিয়ে জগৰ লগালে মাকে জানো ধৰে? আমি তোৰ ঋণ পৰিশোধ কৰিব নোৱাৰোঁ। তোৰ নিস্বার্থ চেনেহৰ মূল্য নাই।

চঞ্চা।— মোৰ সোণাইহঁত! তোমালোকে মোক নকৈ, কৰা কাক? জুইৰে পোৰে, পানীয়ে চেঁচা কৰে। ভয়ো উপকাৰী। জুই নহলেও নহয়, পানী নহলেও নহয়। জুই আৰু পানী দুইৰো মিল হলে মহা পৰাক্ৰম হয়। সংসাৰত উগ্ৰ আৰু শান্ত এই গুণ দুটি নহলে সংসাৰ থাকিব নোৱাৰে। মই উগ্ৰ আৰু শান্তি গুণ দুটি তোমালোক দুইতো পাই যে, কিমান সুখী তাক কৈ অন্ত কৰিব নোৱাৰোঁ। মইনাইত তোমালোক দুটক দেখিলে মই আনন্দ সাগৰত বুৰি থাকোঁ। এতিয়া যে কেদিনমানলৈ চকুৰ আঁৰ হবাহক তাকনো সহিব পাৰিমনে? তোমালোকৰ পদসেৱা কৰিবলৈকে যেন জন্ম-জন্মান্তৰে এইদৰে দাসী-জন্ম পাওঁ।

চঞ্চলা, তোৰ অচলা ভক্তি আৰু অসীম শ্ৰেয়। তোৰ মৰমত মই পৰি আছোঁ। এতিয়া তই মোক বিদায় দে। তই বিদায় নিদিলে চাচোন মই কেনেকৈ যাত্ৰা? মই সাদৰি, তোমাক যোৱা বুলি কব নোৱাৰোঁ। তোমাক নেদেখি মই কেনেকৈ থাকিম? ইমান দূৰত থকা

সহিব নোৱাৰেঁ। মই দিনে চাই থাকিবলৈ পাব লাগে।

তোমাক নেদেখিলে মোৰ পেটত ভাত জিণ নেযাব।

কৃষ্ণ। তই মোক দিনে দেখা পাবি। চকু মুদিও অন্তৰত দেখা
পাবি। যি থাক বাঞ্ছে, সি তাক অনায়াসে পায়।

চঞ্চ।—মই যেতিয়াই চাম তেতিয়াই দেখা দিব লাগিব। বাক,
যোৱা।

বল।—অ যুগুলি ময়ো যাওঁ। মোকতো তই ভালকে নেপাব।
পাকিবি দেই। (ভূইৰো প্ৰস্থান।)

চঞ্চ।—ভাল পাওঁ বা নেপাওঁ তোমাক কেলৈ? মোৰ হিয়াৰ
কথা হিয়াৰ ভিতৰত সোমাই চাব পৰা জনেহে জানে।
যোৱা। মোৰ সোণাইহঁত।

গীত।—

চঞ্চ।—দিবঁ দৰশন প্ৰভু, দিবঁ দৰশন,
চাওঁ যদি মেলি মই হৃদয়-দাপোন।

পাৰাহীন কাচপ্ৰায়, অকামিলা হিয়া হায়,
তাতে ভৰি পাপ-ছাই, আছে অগণন।

নকৰিলে নিজ গুণে, নিকা তাক কৰে কোনে?
তাৰোঁতা তোমাৰ বিনে, নাই নাৰায়ণ।

পামৰ নৃকথ মতি, নেজানো ভকতি স্তুতি,
ভৰসা কেৱল দুটি, অভয় চৰণ।

দ্বিতীয় অঙ্ক ।

প্রথম দর্শন ।

অবস্থা নগৰৰ বাজ-আলি ।

উপম ও চেনিমাই ।

চেনি । কঁচ, এতিয়ান যাওঁ উঠ ।

উপ । এচোন ঠৈ । আমৰ এতিয়ান ভাত সাবৰ পালে
হোৱা নাহি তোৰ চকু ফুটল, দেপা নাইনে ? এই
ঘামমসা অলপ ছাঁতে জ্বিয়াই তৰ পেল্লাব গা
ইছো ঠৈ ।

চেনি — চিকণ ঘাম পানী আনোতে ওলাল ঘাম । এনে বজাৰ
কৰণী জনা ওলালি হৈল, অকণমান পাচিব বোজা-
টোকে নিবেগে নোৱাৰ ।

উপ । মোৰ লগত এসম ভেকচালি নকৰিলি ঠৈ, তোৰ
দৰে বাৰে-পৈয়াতা নহওঁ । চুপতি কৰিলে গালি
সালি ।

চেনি । কিহৰ থলনি গালি সাম ঠৈ ? যাবেলে এণালেও
জগৰ লাগে । নেযালে থাক ঠৈ, অকলে ঘাম,
আমৰ ভাত সাবৰ বোলি হল ।

(বেহেলা বজাই গীত গাহ নালিমাৰ প্ৰবেশ)

গীত।—

নালি।—হৰি পদ চিন্তা কৰ, হেৰ যুত মন ।

হৰি পদ চিন্তা বিনে বিফল জীৱন ॥

দুৰ্লভ মনুষ্য তনু, লাভিছ কথম্পি পুনু,

হেৰালে নেপাৰ আৰু যাব অকাৰণ ।

হৰিৰ পদকে নিতে, চিন্তা কৰ শুদ্ধ চিতে,

হৰিহে সৰাৰো গতি জীৱনে মৰণ ।

দিনে ৰাতি চিন্তা কৰ ক্ৰীহৰি চৰণ ॥

পোহাৰা বাইহঁত ও ! মোৰ গাত খুনি নহয়, এতিয়া

মোক কি আছে দে খাত ? ১৬ ৩ বাহ, বৰ দেখিবলৈ

ভাল অ' পাতিত কি আছে চাও ?

চেনি।—কৰপেৰা আছিল। কত দিনা ভৰি, চোতালসন টি

গল চেটু চেটু কৰি। দে হঁয়, পৈয়েৰে সাবেগে গুণা-

৩ছে নিদিয় কেলৈ ?

উপ। ইয়ে দিবৰ মন যায় দে, নিদিবৰ মন যায় নিৰ্দৰি।

মোক কেলৈ যোবাই দিছ হঁয় ? তোৰ হে মাৰৰ

পৈয়েক বাপেৰ।

নালি।—ঠং ত দহ জনী মোৰ আই হবুইত। তহঁতে মিহাও

কেলৈ দন্ পাতিছ। তহত জুযো মোৰ আগোন।

মই মগনায়া বুঢ়া, মোৰ সকলো আই-বোপাই। ঠহতে

বাইহত গম নকৰিলে কোনে কৰিব ?

উপ। বুঢ়া, তোৰ গাতটো খুনি মই বৰ ভাল পালোঁ। আৰু

এটা গাচোন বাক। মোৰ বোজাত কল, টেঙা,
তিঙুহ, কিবা-কিবি বহুত আছে দিম। ভাল চাই
এটা গা।

চেনি—ইয়ে, পৈয়েবৰ গাখৰ ডিঙিৰ খন্ডটো বজাই ছেও কৰট
সন টানি আমক খুঁচাব নেলাগে। আমি গধুৰ পাই
বোজা পাতল কৰিবলে শুণোৱা নাই। তই নিবেলে
নোৱাৰি পৈয়েবক বিলাব শুণাইছ বিলা। আমক
দিবেলে নকৰি ইয়।

নাৰি।—বাইহঁত, তইতক দেখিবলৈ বৰ সুস্থনী দেখিছোঁ।
তইত বৰ প্ৰেমিকা যেন লাগিছে। প্ৰেমৰ গীত গাম
নে ?

চেনি।—পৈয়েৰে প্ৰেম বিচাৰিছে, দে এতিয়ান ইয়। অ বুঢ়া
ককাই, মই এটা গামনে ? মই বনঘোষা হলে বহুত
গাবেলে জানো, পিছেন এতিয়ান বনঘোষা গোৱাৰ
খয়য় নহয়।

নাৰি।—গোৱাঁ ৰূপহী, জগতত প্ৰেমৰ বাহিৰে একো নাই।
যেনিয়ে চাবা তেনিয়ে প্ৰেম। গোৱাঁ মোৰ লাগুৱা
বনঘোষাকে এটি গোৱাঁ।

গীত।—

চে।—নহলে ডেকা লৰা, গাভৰু কি এনেই ভুলে ?
প্ৰেম কৰা নহয় খিলা, মন প্ৰাণ নমজিলে ;
গাভৰুৰ মন জানো, বুঢ়াৰে মিলালে মিলে ?
গাভৰু ডেকাই যেনে সোণত সুহগা দিলে।

নালি।—অতি মধুর ! অতি মধুর ! বেছ পালৌ, আক এটি গোৰাঁ।
হে প্রেম বাণী !

চেনি।—আমি তোমাৰ বাণী নহওঁ, এই জনাহে তোমাৰ প্রেম
বাণী, এওঁক গাবকৈ কোৰাঁ।

উপ।—বুঢ়া মানুহক কেলৈ ঠাট্টা-মস্কৰা কৰ ইয়। ছুদিন পিছত
আমিও বুঢ়া হম।

নালি।—তুমিয়ে এটি গীত গাই মোৰ প্রাণ শীতল কৰাঁ। মই
ভেহেলা বজাওঁ তুমি এটি গোৰাঁ। এই মই স্তব
ধৰিলৌ, তুমি গোৰাঁ দেউবা !

(মনযোগ দি বেহেলা বজায়)

বলৰাম ও কৃষ্ণ আৰু বেহেলা শুনি থাকে।)

নালি।—(মূৰ ডাঙি) তোমালোক কৰপৰা আহিছোঁ বোপা-
ইত ?

কৃষ্ণ।—আমি বহুত দূৰপৰা আহিছোঁ আপ ! অৱন্তী নগৰ ইয়াৰ-
পৰা কিমান দূৰ ?

নালি।—বেছোঁ দূৰ নাই সোঁৱা। কাৰ ঘৰলৈ যোৱা ?

বল।—আপ ! আমি পঢ়িবলৈ আহিছোঁ। সান্দীপনি মুনৰ
পড়াশালি তুমি চিনি পোৱানে ?

নালি।—ওঁ, পাওঁতো। তেওঁৰ ঘৰৰ আগতে পূজা এডুখৰি
লৈ মই থাকোঁ।

কৃষ্ণ।—তুমি কলৈ গৈছিলি আপ ?

নালি।—কলৈ যাম বোপাই ? মগনীয়া বুঢ়া মাগি ফুৰে।। সো
গাৱঁত মাগি এই চাউল গাল আনিছোঁ, মুখুকাইমানে
ঘৰত বহি খাই হৰি কীৰ্ত্তন কৰি থাকিম।

বল।—তুমি ঘৰলৈ কেতিয়া ওভটিবা ?

নালি।—ঘুৰি আহিলোঁ। এতিয়া একেলগে বাওঁ বলাঁ। মই
তেওঁৰ ঘৰ দেখুৱাই দিম। তোমালোকে কৰপৰা
আহিছাঁ—কাৰ ঘৰৰ ?

কৃষ্ণ।—আপ ! মথুৰাবৰপৰা আহিছোঁ। আমি বন্ধুদেৱৰ পুত্ৰ।
আমাৰ নাম কৃষ্ণ বলৰাম।

নালি।—তোমালোকৰ ঘৰ বহুত দূৰ—কেইদিনে এইখিনি
পাৰ্গাঁহি ?

কৃষ্ণ।—আজিবে ৩ দিন হৈছে। পঞ্চদিনাই ঘৰ এৰিলোঁ।

নালি।—উস্ ! হৰি ! হৰি ! ৩ মাহৰ বাট ৩ দিনে কেনেকৈ
আহিলোঁ বোপাইত ? তোমালোকে পাহৰিতে মথুৰা
বুলি কৈছাঁ—মথুৰা বহুত দিনৰ বাট।

বল।—আপ। আমি মিছা কথা কোৱা নাই। মোৰ এই ভাই-
টোৱে কিবা ভেলেকি মন্ত্ৰ জানে। ই মোক উকুৱাই
অনাৰি আনিছে।

নালি।—আহা ! তোমালোকৰ ৰূপ দেখি মুহিত হৈছোঁ।
তোমালোকক কি সতে পিতৃ মাতৃয়ে ইমান দূৰলৈ
আহিবলৈ অনুমতি দিলে ? ঘৰত বিদায় লৈ অহা
নাই হবলা !

কৃষ্ণ।—আপ ! পিতৃ মাতৃৰ সমান গুৰু জগতত আন কেওঁ নাই।
তেনে গুৰুৰ আদেশ নহলে আমি কিয় আহিম ?

বল।—(চনিমাইক) পোহাৰী বাই, তোৰ পাচিত কিবা
খাবলগীয়া বস্তু আদৰ্শনে ? গ্ৰোপালে আজি একো
খোৱা নাই ; লৰা মাতৃহু ভোকত হুঁপ পাইছে, কি
আছে যে ?

চেনি।—মুখত মৰি বাওঁ ; খোৱাৰ খেলাই আঁঠুৰ যুৱত ফেল

দি জবকাবে মেলাওঁ। আট্টে ঐ! সোণাইটি, চানি
আইঁ চুমা খাওঁ। আমৰ এ গৰুৰ ঘৰৰ পোলেৰ
কুকুৰা-চোৱাৰ বাগিনীয়েকটো আহিছে শুবে গাঁথীৰে
জল-পান এবাটি সুহাওঁ।

বল।— বাট, তই ইতিকিং কৰিলি? এনেই হোৱা নাই, পয়ছা
দিম।

নালি।—বোপাটি, ইহঁত ডুমুনী। ইহঁতৰ লগত চুপতি নকৰিবা
সোণাই। মোৰ জোলোঙাতে কোমল চাউল গোটা-
দিয়েক আছে, তাকে খোৱাইক।

কক।—তুমি বুঢ়া মানুহ মাগি আনিছাঁ, তুমি খোৱাঁ। তোমাৰ
মুখৰ টোপ্টো কাটি খোৱা সজ্জা।

বল।—বুঢ়া আপ, তুমি খোৱাঁ। মই ইহঁতৰপৰা কি আছে
ফিনি লওঁ।

জনি।—আমি বাটত বেছিবেলে অনা নাই। হাটতহে বেছিম
ইয়াত নেবেছোঁ।

নালি।—আইটি! বাটৰুৱা মানুহ তাতে লৰা, ভোকত দুখ
পাইছে। চাচোন মুখ খনি শুকাই গৈছে। দেখি
মৰম লগা নাহনে? দে আইটি! কি আছে দে
হাটতহে পাহা পাবি—ইয়াত জানো এইবোৰ খোলা
কুট? লাগে দাম সবহটেকৈ ল। ময়ো মাগি দুই
অনামান পৰছা পাইছোঁ, তাকে দিম। বগবামক
পৰছা দিওঁ বৰ! বোপা, এইয়া মোৰ হাতত আছে।
তোমাগোকে খৰচ কৰিব নেলাগে।

কক।—আপ! মোৰ ভোক লগা নাই। লগত সামাই কিবা
কিবি কিনি থাম। দিব নোখোজে নেলাগে।

নালি।—(কলকেটামান দি) মোৰ শপত বোপা, এই কল
কেটাকে খোৱাইক । আই ঐ দেখি ! ভোকত মুখ
জুকাই গৈছে !

কৃষ্ণ।—তুমি মাগি আনিছাঁ, তোমাৰ ই বচমলীয়া বস্তু । ইয়াক
খাবলৈ মন নেযায় । তুমি খোৱাঁ আপ ।

নালি।—মই মাগি অনা বুলি যিণ নকৰিবা বোপা ! তোমালোক
অতিথি সাক্ষাৎ কৰিব । তোমালোকক খুৱালে মই
পৰম ভৃগুি লভিম । নেথালে মই বৰ বেজাৰ পাম

কৃষ্ণ।—তুমি পৰম বৈষ্ণৱ ! (বলৰামক) আট্টা দদা, বৈষ্ণৱ
ইচ্ছা পূৰ্ণ হক । সকলোৱে ভাগ কৰি থাও । (আত্ম-
ইবোৰে ভাগ কৰি খায়) ।

উপ।—পৰভু ! মই তোমাক চিনি পাইছোঁ । মই মহাপাতকিনী ।
এই দাখীক এবাৰো একো নুগুনালোঁ । মই তোমাব
কি অপৰাধ কৰিলোঁ ক্ৰিপাৰ ! (শোক)

কৃষ্ণ।—তুমি কিয় বেজাৰ কৰিছাঁ ? তুমি একো অপৰাধ কৰা
নাই । (বলৰামক) দদা, তুমি কিবা জগৰ লগালানে
কি ?

উপ। পৰভু, মোৰ পাচিত সাবেলে ভাল ফল বুল বহুতো
আছিল, তাক এবাৰো নেচোলা । এবাৰ ওচৰ চাপি
বোজাতনো কি আছে, তাকো সুখুধিলোঁ । মোৰ
বোজাটো যিণ কৰিহে চকু দিয়া নাই ।

কৃষ্ণ। তোমাৰ বেছিবলগীয়া বস্তু নষ্ট কৰিবৰ মন নাই । বাক,
এইয়া চুই দিলোঁ, এতিয়া খোৱাঁ ।

উপ।—(পাচিটো আগতে থৈ মেলি চাই, লীৰা মুক্তাদি চোৱা
দেখি আচৰিত হৈ) পৰভু ! তোমাৰ মহিমাব

ধীমা নাই। দাখীক কেলৈ ইমান কাকতি কৰিছা ?
 মই সীবা মুকুতা লৈ কি কৰিম ? মোৰ বোজাটো
 চুই এঠোৰ অমূল্য বতন কৰিলেও বেটীৰ মনত বঃ
 নেলাগে। মোৰ আগৰ বস্ত্ৰ হক ; তাকে সেপাই
 পেলুৱাই সাই তুমি তৃপ্তি লভিলেই দাখীয়ে তৰে'।
 পৰভু, দাখীক ছল নকৰি অস্তিষ্ট পূৰণ কৰ'। মই
 চুলি ছিঙি কাতৰ কৰি মাতিছোঁ।

কৃষ্ণ—তোমাক ভালকৈ চিনি পাইছোঁ। (বলশাক) দনা,
 আহাঁ, সতীৰ নিবেদিত দ্রব্য গ্ৰহণ কৰি স্তব্ধ হওঁ।
 (সকলোৰে ফল মূল ভগিয়াই থায়)

গীত—।

উপ।—তৰিলোঁ বেটীয়ে শ্ৰভু, তয়ু দয়া পাই,
 তোমাৰ দয়াৰ হৰি, আদি অন্ত নাই।
 তোমাৰ পদতে মতি, থাকে যেন দিনে ৰাতি,
 তোমাৰ চৰণ ভাবি, দিন যেন যাই।
 তোমাৰ প্ৰেমতে পৰি, তোমাৰ চৰণ ধৰি,
 থাকোঁ যেন মহা ৰঙে, ভক্তি-মধু খাই।

বল।—শ্ৰিয়া আমি বাওঁ। ভৰ্ত্তে থাকিবিহঁক। (নালিযাক)
 আপ। উঠা।

কৃষ্ণ।—কল্যাণ, তুমি বংমনেৰে বিদায় দিহাঁ, আমি মুনৰ
 ঘৰলৈ যাওঁ।

উপ।—দয়াময় দাখীয়ে তোমাব দয়া পাই পবিত্র ভাব কৰিছো।
বাৰেওট কাল যেন শ্রীচৰণত মোৰ মতি থাকে।

(সেৱা কৰে)

(নালিয়া, বলবাম ও কুকু প্ৰস্থান)

চেনি।—হঁয়ে, এই লৰা দুটাক চিনি পাৱনে কি হঁয় ?

উপ।—মইহে নেলাগে খংখাৰ আতাইমসাই চিনি পাৱ।

চেনি।—লৰা দুটা দেখিবলৈ বৰ চিকুণ। এটা বৰ বগা, এটা
আকৌ কলা। কলা লৰাটো বৰ টেঙৰ। মই
সাবলৈ সোজাতো নিদি বৰ বেয়া কাম কৰিলোঁ নহয়
নে হঁয় ? তই উপষাচি দিবলৈ দেখি মই বিচক্ৰি
হলোঁ। বুঢ়াৰ কলকিটাও ভগাই নিদিলেমনে
নেসালে। মই কলটো সাবৰপৰা মনটো বৰ পাতল
লাগিছে হঁয়। আজি মোৰ মনত বৰ বং ও বৰ উলাহ
লাগিছে হঁয়।

উপ।—জগতৰ গুৰুক চকুৰে দেখিলি ইয়াতকৈনে। ভাইগ কি
আছে হঁয়। মূনিৰ ঘৰত গৈ আমি নিতে চামগৈ।
এতিয়ান বাওঁ উঠ।

চেনি।—মোকো লৈ যাবি হঁয় ! অকলৈ নেযাবি। মোৰ আজি
বৰ অনিয়াই হল ; বেয়া লাগিছে হঁয়।

(দুইবো প্ৰস্থান)

দ্বিতীয় দৰ্শন ।

সান্দীপনিৰ পঢ়াশালি ।

কিছুমান ছাত্ৰ-ও সান্দীপনি ।

সান্দী ।—তহঁতে সেইখন কি গুৰুড়া-গুৰুড়ি কৰিছহঁত অ ?
মনদি নপঢ়হঁত কিয় ? অথবা সোকাৰ কোবত টকা
কাটিব আকা !

১ম ছাঃ ।—দেউ ! মোৰ টকাটো কোনবাই চুব কৰিলে ।

সান্দী ।—কি টকা অ' ?

২য় ছাঃ ।—মিছা কথা দেউ ! সি খপিয়াই চকচোন পায়নে নেপায় ।
তাৰ টকা তাৰ লগতে আছে ।

৩য় ছাঃ ।—(টকাটো খপিয়াই) মোৰটো হলে ভাই, মোৰ লগতে
আছে ।

সান্দী ।—হেৰ কোনে নিছ তাৰ টকাটো উলিয়াই দে ।

২য় ছাঃ ।—সি দেউ, বৰ নিধক আক মিছলীয়া । তাৰ কথা
ভুলিলে আমাৰ ফালে আহৰি ।

সান্দী ।—কটা তয়ে নিছ । দে, ভালে ভালে উলিয়াই দে ।

১ম ছাঃ ।—হয়, দেউ ! সিয়ে নিব পায় ।

সান্দী ।—এবা, সিয়ে নিছে । সি নিনিলে ইমানটক উত্তৰ
কাটিব কিয় ? দে হেৰ উলিয়াই দে ।

২য় ছাঃ ।—(নিজৰ টকাটো উলিয়াই) চা, এইটো জামো তোৰ
টকা ? মোৰ টকাটো কৈলে ? তোৰটো চপিয়াই
চাচোন বাজেনে নেবাজে ?

১ম ছাঃ।—দেউ, এইপিনে চকচোন, ই দেখোন কিবাটোৰে দেখুৱায়।

সান্দী।—হেৰ নিধক! তোৰ পিঠি খজুৱাইছে হৰুণ। তাৰ টাকাটো উলিয়াই নিবি, কি ধেমালি কৰিছ ?

২য় ছাঃ।—(টিকাটো দেখুৱাই) চকচোন দেউ, এইটো তাৰ নে যোৰ। , তাৰটো কাপোৰেৰে ঢাকি থৈ মোৰটো খুজিব পায়নে বাক ? চুৰিয়াখন ডাঙি চক ; নেপাই যদি মই দায়ী।

সান্দী।—ই কট্টা গজ মূৰ্খ। হেৰ সিদিনা সি লিখি লোৱা প্লোকৰ টকা-কৰা বহিখনৰ কথাহে কৈছে। এট গকবোৰ লৈ ভাল আহকাঁল পাব লগা হল।

২য় ছাঃ।—আমি ফলা বাবেমতৰা নামখৰি জড়া শ্ৰেণীত পঢ়ি টাক খনৰে কি কৰিম ? অইনেহে লৈছে। তেন্তে অথ বচি টকাৰ কথা দেউ, আমি হলে তু নেপাওঁ।

১ম ছাঃ।—দেউ, ই বৰ চুট।

২য় ছাঃ।—তোৰ দুখতে কুট্ট।

সান্দী।—হেৰ নপচাইত কিয় ?

৩ৰ্থ ছাঃ।—ক খ গ ঘ ঙ।

২য় ছাঃ।—লৰমাৰি মোৰ.....গুঙ। দেউ, ট য়োক কিবা গুঙ গুঙ কৰি আছে।

৩ৰ্থ ছাঃ।—ইহ্ হয়, সিয়ে গালি পাবে, আকৌ সিয়ে গোচৰ কৰে। বাটত সোচ কৰি চকু পকাই ধৰে।

৩য় ছাঃ।—তইতে মোৰদৰে ভাললৈ সুকৈ মনে মনে পঢ়ি থাকিব নোৱাৰ—তটতক কিহে পালে ?

২য় ছাঃ।—তোক চান্নে পালে।

৩য় ছাঃ।—দেউ, দেখিলেনে ? ই ঘৰ লাহুঁৱা ।

২য় ছাঃ।—দেউ, মোৰ গাত জগৰ নাই ; মোক জোকাই আছে,
এতিয়া পায়হে লাগে ।

(বলৰাম ও কৃষ্ণ প্ৰবেশ)

কৃষ্ণ।—শুকদেৱ, ত্ৰিচৰণত দাঙ্গাইতে সেৱা কৰিছোঁ । (সেৱা)

সান্দী।—ঈশ্বৰে কল্যাণ কৰক । তাতে বৃহা বোপাইত !
ভোমালোকক মই চিনি পাওঁ বেন লাগিছে ।

কৃষ্ণ।—হয় প্ৰভু, চিনি পাব পাৰে । আমি মথুৰাবৰণা আপোনাৰ
ওচৰত লিখা পঢ়া বিজ্ঞা শিকিবলৈ আহিছোঁ । আমি
ছহুটি ককাই-ভাই বনুদেৱৰ পুত্ৰ । মোৰ নাম কৃষ্ণ
এওঁৰ নাম বলৰাম । আপুনি জগত বিখ্যাত
পণ্ডিত । কৃপা কৰি আমাক এতিয়া শিক্ষা দিয়ক ।

সান্দী।—ঠিক কথা, মোৰ মনত পৰিছে । মই বৰ জাগ্ৰতান ।
আজি মোৰ আনন্দৰ পাৰ নাই । বান্ধাৱণত পাইছোঁ,
বৈকুণ্ঠেশ্বৰ নাৰায়ণে বামৰূপে বিশ্বামিত্ৰ মুনিক গুৰু লৈ
বিজ্ঞা শিক্ষা কৰিলে । সেইদৰে ময়ো ভোমালোকৰ
গুৰু হৈ শিক্ষা দিম—ইয়াতকৈ কি সুখৰ কথা আছে ?
আহা ! ভোমালোকে বাটত আঁঠোতে বৰ কষ্ট পাই
আহিছাঁ । ঘৰলৈ বলা ক্লান্তি দূৰ কৰাইত গৈ ।
(ছাত্ৰসকলক) আজি বিদায় দিছোঁ, বাইক ।
কাইলৈ ঠিক সময়তে আহিবিহঁক । নাহি পলম
কৰিলে, সোকাৰ কোবত গিঠিৰ চাল ছিগিব আক ।

(গিৰ্ গিৰ্ টেক ছাত্ৰবোৰ লবমাবে)

(পুৰন্দৰ প্ৰবেশ)

পুৰ । দেউ, আয়ে ভাত বান্ধি বৈ স্মাছে । পলম হোৱা

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY

(৩৫)

দেখি মোক মাতিবলৈ পঠিয়াই দিছে।

সান্দী।—মই যাওঁ বাক, তই বোপাই আগৰ্হাৰ গৈ বায়ুলীক
কটৈ বুলি আজি ছজন নতুন শিষ্য অতিথি, স্বয়ং
বৈকুণ্ঠৰ ঈশ্বৰ ছই অংশে জগা বহা পৱিত্ৰ কৰিবলৈ
আহিছে।

পুৰ।—ভাল প্ৰভু, এইদেওঁই কওঁগৈ। (প্ৰস্থান)

সান্দী।—বোপাইওঁ।—তোমালোকে দেউতাৰক শুধি-মেলি অন্ত-
মতি লৈ আহিছা—ন হয় নে ?

কৃষ্ণ।—গুৰুদেউ ! পিতৃ মাতৃৰপৰা সংসাৰ দেখিছেওঁ ; পিতৃ-মাতৃ
মহা গুৰুৰ অন্তমতি নোলোৱাকৈ কিয় আহিম ?

সান্দী।—এবা ; যি ধান বাটে চপাততে চিন। এতিয়া উঠাইও
যাওঁ। (সান্দীপণি কৃষ্ণৰ বলবান পক্ষতান)

—

তৃতীয় দৰ্শন ।

সান্দীপনিৰ ঘৰ ।

সান্দীপনিৰ ঘৈণীয়েক

— ০ —

সা: ঘৈ: । - আজি দেউৰ ইমান পলম হৈছে কিয় ? আনকাল দেখোন ইমান দেৰি নহয় । বঢ়া বায়ুগ দেখি । ভোকত চাটৈ লাল-কাল হল । দেৱে দুখ পালে মোৰ মনত বৰ দুখ পাওঁ , আকৌ বং পালে মোৰ মনত আনন্দৰ সীমা নেথাকে । চিৰকাল সমান ভাবে যাব লাগিছে । এতিয়া আকৌ গাহে লাভে বৃটী হৈ আহিছোঁমানে মনৰ ভাবো ঘণ হৈছে আহিবলৈ ধৰিছে । আমি দুয়ো দেহাত হৈ বিভগ আত্মাত এক । ইয়াকে দাম্পত্যপ্ৰণয় বোলে । মানৱ সমাজত থাকি এই প্ৰণয় নভিলে হৈ আচল সংসাৰী আৰু এয়ে স্বৰ্গীয় প্ৰণয় । দুইবো মন, দুইবো আত্মা, দুইবো ভাব, পৰমেশ্বৰে বান্ধি এক কৰি নথলে এনে প্ৰণয় নসম্ভবে । তেওঁ ভোকত দুখ পাইছে শুনে মোৰ মন চাট-কুটি কৰিছে । আমাৰ সকলো প্ৰকাৰে ঈশ্বৰে সুখ দিছে , কেৱল আগলৈ পিচলৈ চাবলৈহে বাট নথলে । মায়াময়ৰ মাষাৰ অন্ত কেওঁ নেপায় । (বাটৰ ফালে চাই) পুৰন্দৰ অথনিয়েই দেউক মাতি আনিবলৈ গল এতিয়াও আহিব নেপাইনে ? সিও গৈ লৰাৰ লগত খেমাৰিতহে লাগি গৈ । ধুতি গাৰে ময়ো আঁখলৰ চক এৰি যাব নোৱৰা হলোঁ, ভাল কথাটো হল ।

(পুৰন্দৰৰ প্ৰবেশ)

পুৰ।—আই, বাক আকৌ হুঁজন শিষ্যৰ নিমিত্তে তাত বান্ধক-
গৈ। এওঁবিলাক হেনো বৈকুণ্ঠৰ জীৱৰ হুঁতভাগ হৈ
আপোনাৰ ঘৰ পৱিত্ৰ কৰিবলৈ আহিছে।

সাঃ বৈঃ '—হুঁজন মাগুহৰ তাত আৰু আমাৰ ভাগবেপৰা নোলা-
বনে ? কটিলেকে যে, দেৱে তোক কৈ পঠিয়াইছে ? তই
নকলি নোৱাৰে—তুমি পাকলোৰে হব আহক বাক।

পুৰ। মই আকৌ জানিছোঁ। আপোনাৰ সেট টেম্বৰ
মৰমান চকটিৰপৰা ডালিয়াই থাকিলে যে, ওলাই থাকে
তাকনো কোনে জানে ? (বাটৰফালে চাই) সোৱা
লোকে আতি পালেহিহুৱাই।

(কৃষ্ণ, বলৰাম ও সান্দীপনিৰ প্ৰবেশ)

সান্দী। বামুণি। আজি আমাৰ পৰম ভাইগ। চোৱাঁচোন
নাৰায়ণ তই অংশে বিক্ৰম হৈ পৃথিৱীৰ ভাৰ ধৰা
কৰিবলৈ আতি আমাৰ ভগা পজাত পদাৰ্পণ কাৰ
আমাক কৃতজ্ঞ কৰিছেহি। মই আজি বিষ্ণুৰ গুৰু
তুমি গুৰু পত্নী মাতৃস্বৰূপা ইয়াতকৈ কিবা আনন্দৰ
বসন্ত আচেন ?

কৃষ্ণঃ (তটবোফালে চাই মধুৰ বচনেৰে) আতা। আমাৰ
আজি মতা আনন্দৰ দিন। স্বয়ং ভগৱান আমাৰ ধৰাত
শেষ কাপ অতিৰিক্ত। প্রভু, আমি নৈচেই ভিষক
আমাৰ 'ন' আছে—কিহেৰে তোমালোকক তুমি ?

কৃষ্ণ মাষ্টা। ভগৱত বচনতকৈ সোৱাদ নকৈ বন্ধ নাই।
তেনে মধুৰ বচনেৰে আমাক কৰিছে যি স্বলভ আমি
পৰম ভাপু লভিছোঁ। আমি পিতৃ মাতৃৰ পৰিবৰ্ত্তে পিতৃ

মাতৃ পাইছোঁ। আছে পঞ্চামৃত খাম, নাই লবোণে থাকি
বিজ্ঞা শিক্ষা কবিম। মাতৃ! ভিখরু বুলি হুখ প্রকাশ
কবিব নেলাগে। যাব ছিন্নাত চেনেহ আছে, তাক
কি লাগিছে ?

মাঃ ঘৈঃ।—বোপাইত, মোৰ লাহৰিহঁত ! উঠা, তোমালোকে
ভোকত বৰ হুখ পাইছাঁ। দেউৰ লগত গৈ স্নান পূজা
কৰি আহাৰ কৰাংগৈহঁক। মই যি আছে তাকে বান্ধি
ধৈছো, বাঢ়ি দিওঁগৈ শুদাই-নিকাই খাই ভোক শুচাই
ক্লান্তি দূৰ কৰাংহি উঠা।

গীত।—

মাঃ ঘৈঃ।—কিহেৰে পৃজিম প্রভু! সকলো তোমাৰ,
তোমাৰ গুণকে কৰে জগতে প্রচাৰ।
অনাদি অনন্ত তুমি মহিমা অপাৰ,
নিচেই নিচলা আমি কি আছে আমাৰ ?
নিজৰ শৰীৰ তাতো নাই অধিকাৰ,
তোমাকে তোমাৰ বস্তু দিওঁ উপহাৰ।

(সকলোৰে প্রহান)

পট পৰিবৰ্ত্তন ।

সান্দীপনি শূনিব পঢ়াশালি ।

(ছাত্ৰসকলৰ প্ৰবেশ)

১ম ছাঃ—ভাইহঁত, আজি দেউ আচেহানে আমি ধেমালি
কৰোঁহঁক আহ ।

২য় ছাঃ—এট নিধকৰ কথাত কেওঁ কাণ নিদিবহঁক । সিদিনা
সিয়ে নিজৰ টীকাতো নুহুয়াই থৈ আমাক দেউৰ
হুহুয়াই মাৰ খুয়াব খুজিছিল ।

৩য় ছাঃ তওঁতে কোনো কম নহয় । সকলোৰে বৃথ আছে ।
সি মাৰ খুয়াওঁ বুলি কাৰবাঁক মাৰ খুয়াৰ পাৰিবনে ?
ওমলোহঁক আহ ।

৪য় ছাঃ অলপমান বৰিহঁক । কলাই-বগাইহঁতো আহক ।

৫ম ছাঃ—তই কলিয়াক ভাল পাব নে—বগাইক ভাল পাব
কচোন বাক ?

৬য় ছাঃ—মোকে শুধিছ নে ? মই হলে ভাই, কলিয়াক হে
ভাল পাওঁ । সি বৰ মৰিয়াল, তাৰ কথাবোৰ বৰ
সোৱাদ ।

৭ম ছাঃ—বগাইকো কম দুখলিবিহঁক । সিও বৰ ধেমেলীয়া
কথানোৰ কব পাৰে । দেহে হলে হুইকো বৰ ভাল
পায় ।

৮থ ছাঃ—অ' সিহঁত আহিবনপৰা হবল তোক চি কুহুয়া
সাদৰ খন আক নকৰে ।

(কৃষ্ণ বলরাম প্ৰবেশ)

কৃষ্ণ—তোমালোকে কি কবিছাইক ?

১ম ছাঃ—নেদেখিছাঁ ? আমাব ঘি বন তাকে কবিছাইক ।

ওমনোঁ আই। দেউ আহিছেনে ?

কৃষ্ণ—দেউ জানো অহা নাই ? অখদিগেই আহিল । মই

আকৌ পলম হৈছে বুলি মনত পকা হৈ কবিছিলোঁ ।

তেন্তে কেনিবা বাব পায়, এতিয়া ওলাইহিহে লাগে ।

বল—যেতিয়াই আহক নাগো, আমি পঢ়াইক । খেমালি কবি

থকা দেখিলে ঘেহে বেয়া পাব ।

২য় ছাঃ—বগাই, তুমি বাস্তবিক এটা পুথিব পোক । তোমাব

দবে আমি ইমান দিন পুথি খাওঁ বুলি ধৰাহলে এক

লেখিয়া হলোঁ হেতেন ।

৩য়—পুথি খোৱা মানে তুমি নো কি অৰ্থ কবিছাঁ ? ফালি

ছিৰি পেলোৱানে তাৰ যথার্থ অৰ্থবোৰ জ্ঞানয়কম কৰা ?

৪য় ছাঃ—তুমি ঘিহকে ভাবী সেয়ে ।

৫য় ছাঃ—মই হলে শেহৰটো বুলি ভাবিছোঁ ।

বল—ঠিক কথা কৈছাঁ । সেইবাবে আই ঘোপাই এৰি

ইমান দূৰত পৰি আছোঁহি । খেমালি কৰিবলৈ

আমাব তাত জানো লগ নাই ?

কৃষ্ণ—দাদা, মাহুহৰ জগতত এটা মাথোন শিকিব লগিয়া কাম

নহয় । সকলোৱে সকলোপৰা ডাঙৰ হয় । সকতে

খেমালি নকৰা কেও নাই । সততে যে কেৱল পঢ়িবই

হৈ লাগে, এনে লক্ষ্য । পঢ়িবৰ দৰ্শনকণ পকা, খেমালিব

বেলিকা খেমালি কবিয়া লাহগ ।

১ম ছাঃ—এবা ; কলিঙ্গা জে কোন ? কলিঙ্গাই মেখোন থেমা-
লিও কবে পঢ়াও পঢ়ে । থেমালিতো আগ, পঢ়াতো
আগ । সেইহে স্তেও বেৰে বৰ বৰম কবে ।

কুক—ভাইহঁত, এজিগা থেমালিৰ সম্বন্ধ নহয় । পঢ়া হলে, যাব
সম্বন্ধ থেমালি কৰিম । এজিগা পঢ়োহঁক আহী ।

বল—কলিঙ্গা তুমি মিঠা কথাৰে মাচুহক খুব ফুচুগিয়াৰ জানা ।

(সান্দীপনি মূনিৰ প্ৰবেশ)

সকলোৰে- (সেৱা)

সাঃপনি বোপাইত ! তোমালোকে মন দি পঢ়ি থাকাহত ।
মোৰ এঠাইত এটা কাম আছে তাৰপৰা ঘূৰি আহোঁ ।
যাৰ যি পঢ়া শিকিব লাগে, আগৰ পঢ়া দি কুক বলবামৰ
পৰা নটক শুধি লবাইক । আজি মোৰ সলনি তেও
বিলাক দুজনকে গুৰু বুলি ভাবি হাই গল্প নকৰি
আনন্দ মনেৰে পঢ়ি থাকাইক ।

২য় ছাঃ--ভাল, দেউ ! একো চিত্ত নাই ; আপোনাৰ আদেশমতে
আমি পঢ়া পঢ়িমহঁক ।

(সান্দীপনিৰ প্ৰস্থান)

১ম ছাঃ—বুঢ়া বাবুৰ গল, ওৰলিষৰ হল । মিলা খেলো আহী
ভাই, আক মোক কোনে পাৰ ?

কুক—আমাক সিন্ধুৰ ফুলি ধৰ্ম্মৰ ওপৰতে বিৰুদ্ধ ফুলি বেৰে
গৈছে বি মূলত আৰি : ফুলি থেমালি কুমা নিভাও
অস্ত্ৰাৰ । বিশ্বাস ও ধৰ্ম্ম এই দুটি বৰ ডাঙৰ বস্তু ।
সকলোকে হেৰুৱালে পাৰ পাবি, ইয়াক হেৰুৱালে

পোৱা নেজাৱ। শুকৰ আদেশ হুজুৰিলে—অধবম
হব। ডেউৰ বিশ্বাস কৰিছে, আমি ডেউৰ উপদেশ
মতে পঢ়িম। তাকে নকৰিলে বিশ্বাস খাটক হম।

(সান্দীপত্ৰৰ ষ্টেশ্বৰীয়েক প্ৰবেশ)

সঃ বৈঃ—বোপাইড দেউ কটৈ গল ?

কক—মাতৃ ! দেউৰ আজি 'ক'ববাত একেৰি কাম আছিল
তাকে কৰিবলৈ গৈছে।

সঃ বৈঃ—ভাল কথাতো হ'ল ! আজি আহিবনে নাহে ?

বল—কথাৰ গতিটোৱে চাই হলে আজি অহা ভবসা নাই।

কিয় শুধিছে—কি হলনো আই ?

সঃ বৈঃ—কি কম ? তোমালোকৰ দ্বাৰা নহয়।

কক—কিয় নহব ? আমি জানো মানুহ নহওঁ আই ? মানুহৰ
দ্বাৰা হোৱা সকলো কাম আমাৰ দ্বাৰা হব।

সঃ বৈঃ—তোমালোকক কবলৈ ভাল নেলাগে। আজি ভাত
বান্ধিবলৈ শুকান খড়ি এডালিও নাই। অথনি কেচা
খৰি ফুৰাই ফুৰাই চকুৰ পানীৰে অত্ৰকাৰ হলোঁ।
দেৱে ভাবো একো মিহা নকৰিলে।

১ম ছাঃ—কি কথা আছে ? আমি গৈ আনি দিমহঁক।

কক—জেন্তে উঠাহঁক। আমি মাতৃৰ নিমিত্তে শুকান খড়ি
বিচাৰি যাওঁহঁক।

বল—মাওঁতে সকলো দাব হ'ল ; কিন্তু যি সবহটক আনিব পাৰিব
তাক হে খলাগিমহঁক।

কক—মুখৰ কথা আমাক নেলাগে ; কাৰ্য্যত হে চিনাকী দিয়া
উচিত।

গীত।—

সকলোরে—

বলাঁ ভাই যাওঁ আমি, খড়ি আনো গই,
 খড়ি আনো গই আমি, খড়ি আনো গই ।
 'বিচারি শুকান খড়ি, আমি সকলোরে লুবি,
 ঘরলৈ আহিম ঘূবি, লবা লবি কই ।
 হই আমি শাবি শাবি, বলাঁ যাওঁ লব মাৰি,
 নহলে হব দেবি, ঘূৰিম কেনেকই ।

(সকলোৰে আহান)

তৃতীয় অঙ্ক ।

প্রথম দর্শন ।

সান্ধীপনিব ঘব ।

সান্ধীপনি ও ঘৈণীয়েক ।

, — ০ —

সাঃপনি—ই কি কথা ! কালিবেপৰা ইমান পৰলৈ ওততি অহা
নাই ! কেনি গৈছে—তুমি কব পাৰাঁনে ?

সাঃ ঘৈঃ—মইনো কি জানো ? আতাইকিটাই ভৰকটেক ওলাই
গৈছে । মই খড়ি নাই বুলিবলৈ হে গালোঁ লোকে
ওলালেই ।

সাঃপনি—ইস ! লৰা যাহুহ কালিবেপৰা লম্বোণে-ভোকে চাটৈগ
দেহি ! একেবাৰে চেপেটা লাগিল । ঘাইটেক কৃষ্ণ
বলবাম নিচেই স্তবীয়া । হায় ! হাবিয়ে বননীয়ে চাটৈ
কত দুখ পাইছে । সিহঁতক কবই নেলাগিছিল ।

সাঃ ঘৈঃ—মোৰ কালি গধূলিবেপৰা গাটো ছাতি-কুতি কৈ আছে ।
মই জানিছিলোঁ ওচৰবেপৰা ডাল চেবেক শুকান খড়ি
আনি দিব । আৰু ছুদিনিয়াকৈ হাবিত লম্বোণে-
ভোগে আহৰি হল দেহি ঐ !

সাঃপনি—কৃষ্ণ বলবাম হুয়ো পবম ব্ৰহ্ম নাৰায়ণ, দুই অংশে পৃথিবীত
জন্ম লৈছে ; তেনে সনাতন পুৰুষক তুমি সামান্য খড়ি

আনিবলৈ গঠালোঁ, ভাত হে মই বৰ হুখিত হৈছোঁ।
আহা ! কত কষ্ট পাইছে চাটৈ !

সাঃ ধৈঃ—নাথ ! মোৰ বৰ অপব্যয় হৈছে। মোৰ আঁক এই
অশ্লীল নিষ্ঠাৰ নাই। মই বৰ অজ্ঞান কন্ড কৰিলোঁ।
মুগ-মুগাত্তবে ভগন্তা কৰি ধৰি মুনিকলে দাব পাদ-
পদ্ম দেখিবলৈ নেপায়। তেমে প্ৰভু হাতবন্ধে
আমাৰ ভগা পজাত আবিৰ্ভাব। মই কঙালিনীয়ে
হাততে বন্ধ পাই বন্ধ কৰিব নেজানিলোঁ। (কান্দোন)

সাঃপনি -প্ৰিয়সী, তোমাৰ শোক পৰিহাৰ কৰ'। ভগৱানৰ
অপাৰ লীলা। মই তেওঁবিলাকক বিচাৰি যাওঁ। তুমি
সুস্থিৰ মনেৰে ভিত্তবত গৈ আহাৰৰ উপায় কৰ'।

সাঃ ধৈঃ—মোৰ আখালৈ জুই নেজায়। মই বেটীয়ে বৰ অকথা
কৰিলোঁ। মোৰ পাপৰ পৰাশ্চিত্ত নাই। মোক কি
শনিয়ে লগ ললে, মোৰ প্ৰভুক ধড়িৰ কথা কলোঁগৈ।
(কান্দোন)

সাঃপনি—তুমি বেজাৰ নকৰিবা। লীলাময়ৰ লীলাৰ মানুহে
নেলাগে দেহতাইও একো অস্ত নেপায়। এতেকে
আমাৰ বৃথা শোক কৰা অজ্ঞান। মই বিচাৰি যাওঁ।
তুমি ভিত্তবলৈ যোৱ'।

(সান্দীপনিৰ প্ৰস্থান)

গীত—।

সাঃ ধৈঃ—

নিচিনি তোমাক প্ৰভু ! অকাজ কৰিলোঁ মই,
মৰষি দাসীৰ দোষ, গুচোৱা মনৰ ভয়।

ভূমি নেতাবিলে মোক, তাৰে কোনে দয়াময় ?
 আত্মনী তিবীৰ মক্তি, সদায় পাপত বতি,
 কেবল ভূমিহে গতি, জানিছোঁ কলুষাময় ।
 তবু পাদপদ্মে যেন সদা মোৰ মন বয় ।

(সাঃ বৈঃ গ্ৰন্থান)

দ্বিতীয় দৰ্শন ।

অবন্তী নৃগৰৰ ৰাজ-আলি ।

সকলোৱে খড়ি একো আঁটি আনি বাটতে বহে ।

১ম ছাঃ—কলিয়া ভূমি ইমানবোৰ বনৰীয়া ওটি কেনেকৈ চিনি
 পোৱা ? আহা ! খাবলৈ এনে সোৱাদ ! কালিবেপৰা
 ভাত খোৱা নাই যেনকে লগা নাই ।

২য় ছাঃ—ভাততকৈ ফল মূলহে খাবলৈ ভাল । মুনি ঋষিসকলে
 ইয়াক খাই বৰ তৃপ্তি লভে । দেখা নাই ? আমাৰ
 দেৱে নিজে নিয়ে ।

৩য় ছাঃ—দেৱে নিয়ে হয়, এনে ফল নহয় ভাই ! আমাক কালিবে-
 পৰা বিমানবোৰ ফল কলিয়াই আনি খুৱালে সিমান-
 কোঃ দেৱে খক্ ছাৰি নামকে কব নোৱাৰে ।

৪র্থ ছাঃ—আমি চকুৰ আগতে থাকিলেও নেদেখোঁ, বলায়ে,
 কলিয়াই দেখোন কোচ ভৰাই আনি দিয়ে ।

বল—তইতে সদাই ঘবৰ বাহিৰ হোৱা নাই। নান্দৰ ডেকুলি
নান্দতে আছহঁত। আমি বোলোঁতে হাবিত সকলোপৰা
আক গবখীয়াৰ লগত সিঙা বজাই বাঁহী বজাই গৰু
চৰাই কুৰিছিলোঁ। আমি কেউপিনে সমান।

কুক—দাদা, অহকাৰ কৰিব নেপায়। কেওঁ মাকৰ পেটেতে ভানি
নাহে। সংসাৰিক বিষয় ক্ৰমে সংসাৰতে শিকি লয়।
এওঁবিলাক বৰ সুখীয়া ঘবৰ বাহিৰ নোহোৱা বাবে
অলপ দুখকে বৰ দুখ বুলি ভাবে।

১ম ছাঃ—কালি যে আমি ধুমুহা বৰষুণত জীয়াই থাকিম, এনে
আশাই নাছিল।

২য় ছাঃ—ভাল কৈছ বোপাই! গছৰ টোঁডৰপৰা সেই ফেটী
সাপটোৱে কোঁচ কৰোঁতেই চুলিৰ আগে জীৱ গৈছিল।

৩য় ছাঃ—এইবাৰ এই সৰুতৰপৰা আমাক কল্যাণে বলাবে ত
খাৰিলে। মই আক কেতিয়াও হাবিলৈ নাহোঁ।

৪র্থ ছাঃ—তইতৰ ফুটনিখন থ বোপাইহঁত! বলাটৰ মুঠা খড়িৰ
দৰে কাৰো খড়ি নহয়। মোৰ মুঠাই ইওঁতে অটনত
কে শকত, তেও বুলি ইহঁত চুটাৰ সমান নহয়।

৫ম ছাঃ—চৰাইহে সৰু হলাং গছত বাই। দেখা নাই কালিৰে
পৰা ইহঁতৰ কীৰ্ত্তি? ইহঁত নথকা হলে, আন্ধা এটা
খনি নেপাওঁহিঁক।

(সান্দীপনিৰ প্ৰবেশ)

সান্দীপনি—(কুক ও বলৰায়ক চুৰা খাই গাত হাত কৰাই আভ
সবমেবে) মোৰ বোপাইহঁত। তোমালোকে কালিৰে

পৰা কেটল ইমান দুখ খাই ফুৰিছিলোঁ ? উঠা, বামুনীয়ে
কালিবেপৰা কান্দি-কাটি ব্যাকুল হৈছে ।

কুক—শুকদেৱ, মাতৃয়ে ভাত ঝাকোতে বৰ দুখ পায়। ঘৰত
খড়ি নাই, যি আছে সিও কেচা। সেইগুণে আমি
খড়ি আনিবলৈ গৈ মহা বিপদত পৰিছিলোঁ ।

সাঃপনি—কি বিপদত পৰিছিলোঁ মোৰাঃসোণাই ?

কুক—কালি আমাক হাবিত পুৰাই পাই বাট হেৰুৱাই হাবিত
ঘূৰি ফুৰিছিলোঁ। ভোকত আতাইবোৰে কলমলাবলৈ
ধৰিলে ; পিছে দনা আৰু মই দুয়ো হাবিত ফল মল
বিচাৰি লগবীয়াসকলৰ প্ৰাণ ৰক্ষা কৰিলোঁ ।

১ম ছাঃ—ধুমুহা বতাহ বকচুণ আৰু ফেটী সাপৰ কথা নোকোৱা
কেটল ?

কলঃ—এতিয়া কলেনো কি হব ? গল কথা শুছিল।

২য় ছাঃ—মোৰ হুলৈ মনত পৰিলে এতিয়াও গাটো জিকাৰি উঠে।

৩য় ছাঃ—ভেতিয়া দেখোন তই মুচকচ খাই আছিলি, এতিয়াও
তোৰ বুকু কঁপি নেযায় নে ?

৪র্থ ছাঃ—উল্ ! মই বোলোঁ কিটহ পালে ? কুৰাতে কৰোঁ,
দুৰাতে ঘূৰোঁ, তেও বাট-পোঠ নেপাওঁ ।

সাঃপনি - এতিয়া বগা বোপাই হ'ল ! মুখ শুকাই আছে, কালিবে
পৰা পেটলৈ কণ এটি যোৱা নাই। উঠাহঁক মোৰ
বোপাই হ'ল ।

(সকলোৰে গ্ৰহণ)

তৃতীয় দৰ্শন ।

সান্দীপণিৰ চোটাল ।

সান্দীপণিৰ বৈদীয়েক ।

পা: বৈ:—(বিবস মনেৰে) মোৰ সমান কাঠবী জগতত কেওঁ
নাই । মই শুকান খড়িৰ লগত সুখীয়া লবাইঁতক আজি
তিনি সঁজিয়াটেক লষণোণত মাৰিছোঁ । মোৰ মনত
একেবিও মৰম নেলাগিল । সোণবৰীয়া কোমল
আলস্ততা লবা চাটৈ খাবলৈ নেপাই শুকাই চিৰাহুলা
যেন হল । মইনো কি সতে এতিয়াও জীয়াই আছোঁ ।
দেউ, অধনিয়েই নোখোৱা নোবোৱাটেক সিহঁতকে
বিচাৰি গল, এতিয়াও ওভতি সোলালহি । দেহি ! ওবে
বাতি ছাটি-ছুটিকৈয়ে নিয়ালে । এতিয়াও চাটৈ সিহঁ-
তকে বিচাৰি ফুৰিছে ! কালি বৃহা বতাহ বকবুগত বা
মোৰ সোণাইহঁতৰ কি বিলাই হল ! (চকুৰ লো টোকে)
(পুৰন্দৰৰ প্ৰবেশ)

পুৰন্দৰ—আই, কি হল ? অধনিবেপৰা এবাৰ ভিতৰলৈ এবাৰ
বাহিৰলৈ অহা-যোৱাটেক আছে কিয় ?

পা: বৈ:—কি নো কম বোপাই ঐ ! লবাইঁত কালিয়েই খড়ি
বিচাৰিবলৈ গৈ গধূলিও নেপালেহি । দেৱে মমে দুয়ো
বাতিয়েই পাইহি বুলি তাত পানী বান্ধি ওবে বাতি

খাপুলৈ থাকোঁতেই গল। নহা দেখি বাতি পুৰাই
দেউ উঠি সিহঁতক বিচাৰি গল। এতেখিনি পৰেও
দেখোন আহি নেপালেহি। কত বা কাৰ কি 'গতি
হল ভাবি চিন্তি বিচুৰ্ত্তি হৈছে।

পুৰঃ—কি ? কালিবেপৰা ঘোপাটিহঁত আহি ওলোৱাহি নাই !
মোক কালিয়েই নকলে কিয় ? ইস্ ! হৰি, হৰি !
লৰা মামুহ বাট-পোঠ চিনি মেপাই কৰবাত হাবিতে
থাকিল চাটৈগ। হাবিতে চাটৈগ সিহঁতৰ হুখৰ অন্ত
নাই। চাবাবাতি বতাহ বৰষুণৰ কোবত নো কেনে-
কৈ আছে ?

মাঃ বৈঃ—কেতিয়াবা কথা এটালৈ পাচিবলৈ হলে হাততে
ঘোপাই তোকেহে পাওঁ। মই পাগলীয়ে আকৌ কালি
পাহৰিলোঁ। বনুপতি কথায় কথায় আহকাল
কৰিবলৈকো গোপাই তোক বেয়া লাগে।

পুৰঃ—আই, কিহৰ বেয়া ? আমাক নটক নো কৰ কাক ?
একো আহকাল নেপাওঁ। (বাটৰ পিনে চাই) নোৱা-
ওলালহিয়েই দেখোন !

(ছাত্ৰসকলৰ প্ৰবেশ)

মাঃ বৈঃ—(বঃ মনেবে কৃষ্ণ বলৰামৰ গাত হাত ফুৰাই চুমা খায়)
আই ঐ ! মোৰ লাহৰীহঁতে দেখি ! ভোকত কালিবে
পৰা লাল-কাল হল।

কৃষ্ণ - আট, আমি একো হুখ পোৱা নাই। আমি কালি সক-
লোৰে মহাবঙে ফলাহাৰ কৰিলোঁ।

বল—আই, কলিয়ার লগত থাকিলে আমার একো চিন্তা নাই।

আমি কলিয়ার বহুতে অতি সুখে কালি বন ফল মূল
আহার কবি গৰম তৃপ্তি লভিলোঁ।

সঃ দৈঃ—সুখীয়া লবাই দেহি ! তাত খাবলৈ নেপাই গছৰ বনৰীয়া
গুটি বিচাৰি খাই তাৰে মলাগ লৈছে। মোৰ সোণাই-
হঁত, তহঁতেমো কাঠানি এইদৰে হাবিয়ে-বননীয়ে গছৰ
গুটি বিচাৰি খাইছিলি ?

১ম ছাঃ—আই, নামতহে বনৰীয়া গুটি, হওঁতে তাৰ লগত
অমৃতো বজাৰ নোৱাৰি। জগতত সোৱাদ বস্তু আছে-
যানে একো তাৰ সমান মিঠা নহয়। সদাই বেন
তাকে খাই থাকিম।

ক্লক—মাতৃ ! আমি আগেয়ে গোকুলত গৰখীয়া লবাব লগত
হাবিত গৰু চৰাই ফুৰোঁতে কত যে, বনৰীয়া ফল মূল
বিচাৰি আনি খাইছিলোঁ, তাৰ একো সীমা নাই। মই
বহুত গুটি চিনি পাওঁ।

বল—আই, কলিয়া বৰ টেধুৰ, কলিয়াই চিনি নোপোৱা বস্তু
হাবিত নাই। আমি হাবিত ফুৰা আগবেপৰা অভাস
আছে। আমি একো ছুখ পোৱা নাই। মনত বেজাৰ
নকৰিব।

২য় ছাঃ—আই, আমাক পকুৱাই নোপোৱা হলে কালিয়েই আহি
ঘৰ পালোঁ হেঁতেন। পিছে, পকুৱাই পাই বাট হেৰু-
ৱাই অকুৱাই-পকুৱাই হাবিতে বাতি হল। ঈশ্বৰৰ এনে
হে মহিমা ! কি কম আই ? চাই থাকোঁতেই বতাহে
বকৰুণে শুন্দোলাই আনি তত হেৰুৱাই দিলে। ঈশ্বৰ

লিখা কতো থাকিবলৈ ঠাই নাই। পিছে, কলিয়াই
এজোপা ডাঙৰ গছৰ চৌদুৰত আশাক হুঁচুৰাই বন্ধা
কবিলে।

৩য় ছাঃ—সেই কেটি সাপৰ কথাতো হবলা এবিলি ? উস্ ! ইমান
ডাঙৰ সাপ মই আৰু ইয়াৰ পূৰ্বে কেতিয়াও দেখা
নাছিলো ; উৰবৰ কুপাত হে মৰা নপৰিলোঁ।

৪র্থ ছাঃ—যি হবৰ হল ; এতিয়া ডাবি বেজাৰ বা ভয় কবিলে
কি হব ?

বল—আমি গৰু চৰাওঁতে এবাৰ শিলাহত তাহানিখন এখন যমুনাৰ
পানী খাই আডাইবোৰ গৰখীয়া মৰি আছিলোঁ ; কলিয়া
গৈ যমুনাত নাযি বুৰ মাৰি এটা বৰ ভয়ঙ্কৰ সাপৰ
ফেনাৰ ওপৰতে উঠি নাছি আছিল। অসুত সাপে ত্ৰেজ
ইতিয়াই ভধা-মধা দেখি গল। নাগ পত্নীৰ কান্দোনত
গোতেইখন খুলকি লাগিছিল। এতিয়া মো এহিটো
কি ডাঙৰ সাপ ?

১ম ছাঃ—কালি দেখাতোও কম নহয় পাই ! কোঁছ কৈ উঠিছিল।

২য় বৈঃ—মোৰ সোণাইহঁত বলা, মই ভাত-পানী বান্ধি থৈছোঁ।
গা ধুই আঁঠোতৈ, মই ভাত বাঢ়োতৈ।

(সান্দীপনিৰ প্ৰবেশ)

সাঃপনি—ইয়াত থিয় হৈনো কি যেন পাতিছাঁ ? অৰাইতৰ মুখ
দেখা নাই। যোৱাঁ, বেগেতে গৈ ভাত পানী দি
হাস্তনা কৰাঁ। দেহি ! মোৰ যোণাইহঁতে বৰ দুখ পালে।

২য় বৈঃ—বাক, মই ভিতৰলৈ যাওঁ। তোমালোকে যোৱাঁ।
বোপাহঁত গা-পা ধুই আঁঠোতৈ মই ভাত বাঢ়োতৈ

(৫৩)

কালিবেপৰা মোৰ সোণাইহঁতৰ পেটলৈ এটি কণো
যোৱা নাই । (অস্থান)

নাঃপৰি—সকলোৰে আমি নৈত গাধুই আহি আহাৰ কৰোঁ,
উঠাইক ।

গীত ।—

কুক বল ও ছাত্ৰবোৰ—

পিতৃ পালোঁ মাতৃ পালোঁ যেনে নিজা ঘৰ,
চোৱাঁচোন কেনেকই কৰিছে সাদৰ ।
আইটাৰ সলনি আই, মৰমতে পৰি যায়,
দেউতাৰ সলনি দেউ, চেনেহতে লেও-সেও,
গোপৰ সলনি ছাত্ৰৰ অতি মৰমৰ ।
আমাৰ লগতে চোৱাঁ, বেজাৰতে কেনেকুৱা,
ভাত-পানী নাই খোৱা, শোকত কন্দনামুৱা,
গোটেইখন হোৱা-দোৱা, হল অথন্তৰ ।
(সকলোৰে অস্থান)

চতুৰ্থ দৰ্শন ।

সান্দীপনিৰ ঘৰ ।

পৰি—(আপোনা-আপুনি) আহা ! মোৰ সমান ভাগ্যৱান
কোন আছে ? সনাতন পুৰ্ব ব্ৰহ্ম আহি বাৰ ছাত্ৰৰ

হৈছেহি। লাহে লাহে শিকিবলগীয়া সকলো বিত্তাকে শিকিলে। আমাৰ যটো প্ৰায় ইমানতে উন্নত হৈ আহিল। অইনে এবচৰত যিমান শিকিব নোৱাৰে, এওঁ বিলাকে এদিনতে তাৰো বেছীহে শিকে। কত লৰা আহি ১০।১২ বছৰেও যি শিকিব পৰা নাই, এওঁ-বিলাকে এই সামান্য দিনৰ ভিতৰতে শিকি আকৌ সিহঁতক শিক্ষা দিছে। এনেস্থলত স্বয়ং ভগৱান নহৈ কোন হব ? যি দিনাবেপৰা মোৰ ভগা পজাত ভৰি দিছেহি সেই দিনাবেপৰা মোৰ ঘৰ শান্তি ও লক্ষ্মীৰ আগাৰ হৈ উঠিছে। সিদিনা পঢ়াশালিত দেবৰ্ষি নাৰদ আহি কত স্তুতি প্ৰাৰ্থনা কৰি গৈছে। আহা ! মই মহা স্মৃথী। ভগৱান দয়াময়ে নিজে কৃপা বিতৰণ কৰি মোক কৃতার্থ কৰিছেহি। মই মহা ভাগ্যৱান। (কৃষ্ণ বলৰাম আহি সেৱা কৰে) কল্যাণমস্ত। মোৰ লাহৰিহঁত, আজি অসময়ত দেখোন আহিছাঁ, কি হল ? (বহিবলৈ আসন দেখুৱাই) সেই কুশাসণতে বহাইক। আজি বিবস বদন দেখিছোঁ কিয় ? কি হল—কোৱাঁ মোৰ সোণাইহঁত !

কৃষ্ণ—শুকদেৱ, গল বাতিবেপৰা মন বৰ ব্যাকুল হৈ উঠিছে। আমি মথুৰা,এৰি আহিবৰ আজি ভালেমান দিন হল। নিশা স্বপ্নত দেখিলোঁ, দৈৱকী বাতৃয়ে আমাক নেদেখি কান্দি-কাটি আউলি-বাউলি হৈছে দেহি ! আমি আঁত পীয়ে খবলৈ শুভতি দাখ বুজি অলীকাৰ কৰি আহিছাঁ হিলোঁ। আমি আক ইয়াত পলাব কৰিব নোৱৰা।

হলোঁক । আমি শিকিবলগীয়া প্রায় সকলে। বিড়াকে
শিকি অস্ত করিলে। আগুনি এতিয়া আমায়
আনন্দ মনেবে বিদায় দি বাধিত করক ।

বল—প্রভু, আজি বাতি সপোন দেখি সাব পাববেপবা কলিয়াই
কান্দি-কাটি ব্যাকুল হৈছে। এতেকে আমাক নেবাধি
বিদায় দিয়ক ।

(নান্দীপণির বৈণীয়েক আহিলত ছুরো সেৱা কৰে)

সাঃ বৈঃ—কুশলে থাকাঁহক । বাতি পুৰাই লাহবিহঁত, মন মাৰি
আছাঁ কিয়—কি হল ?

ক্লক—আই, আমি পিতৃ মাতৃ এৰি আহিবৰ ভালেমান দিন হল ।
আমাব পঢ়া শুনাও প্রায় শেষ হল । ঘবলৈ ঘাবলৈ
বিদায় লবলৈ আহিছোঁ । বাতি বেয়া এটা সপোন
দেখিলোঁ ।

সাঃ বৈঃ—কিয় মোৰ সোণাইহঁত ! এনে নিদাকণ বাক্য শুনালাঁ ?
মই তোমালোকক কি সন্তে বিদায় দিম ? (কান্দি২)
মোৰ ভাল পাহবা শোক আজি মনত পৰিল । মই
কেনেকৈ তোমালোকক চকুৰ জাঁৰ কৰোঁ । মোৰো
মধুমঙ্গল নামে এটি অতি চেনেহৰ পুত্ৰ আছিল । মোৰ
বোপাই পানীত নাহুৰি ওমলিবলৈ সমুদ্রলৈ গৈছিল ।
সখ নামে অম্বৰ এটাই মোৰ লাহৰিক মাৰি বংশ লোপ
কৰিলে । সৰাই তাৰ শোকতে আমি জীয়াতে মৰা
হৈ আছোঁ । (কান্দি৩)

সাঃপণি—নিদিলা কপিল দাবদ আদি যুজিব যুখে তোমালোকক
কথা শুনিছোঁ, মোৰ সোণাইহঁত, তোমালোক কৰ

পুৰুষ নোহোৱা। আমাৰ ছথৰ কথা কি কম ? তোমা
লোক অন্তৰ্যামী সকলো জানাই দেখোন। এই বুঢ়া
কালত আমি শু মৰি ধোৱা হলে, ভালেই আছিল।
কেৱল শোক ছথৰ ভাৱ বৰলৈ হে জীয়াই আছে।

(কান্দোন)

কৃষ্ণ—প্ৰভু, শোক পৰিহাৰ কৰক। আপোনালোক দুইকো
বেজাৰ কৰা দেখি মনত বৰ দুখ পাইছোঁ। আপোনাৰ
পুত্ৰক আমি এতিয়াই গৈ বিচাৰি আনি দিম। মনত
একো শঙ্কা নকৰি আনন্দ মনেৰে বহি থক। গুৰুদেৱ,
আপোনাসকলৰ গুণৰপৰা মুক্ত হবপৰা আমাৰ হাতত
একো ধন নাই। আমাক দয়া কৰি নিজে মুক্তি
নকৰিলে আমাৰ ইয়াৰপৰা ভৰি ডাঙিবৰ শক্তি নাই।

বল—দেউ, আমাৰ কথাত বিশ্বাস কৰি শোক এৰক। আমি
আপোনাৰ পুত্ৰ বটে আছে তলৈকে গৈ বিচাৰি
আনিম। আপোনাসকলৰ বেজাৰ দেখি আমাৰ
মনত বৰ দুখ লাগিছে। গুৰুদেৱ আৰু মাতৃ দেবি !
আপোনাসকলে একো চিন্তা নকৰিব।

(কৃষ্ণ বলবায় সেৱা কৰি উঠে)

কৃষ্ণ—মাতৃ ! আমাক পুত্ৰ আনিবলৈ আনন্দ চিন্তে বিদায় দিয়ক।
আৰু গুৰুদেৱ ! আপুনি মনৰ বেজাৰ এৰি মাতৃ দেৱীক
সান্ত্বনা কৰক আমি যাওঁহঁক।

(দুইবোৰ প্ৰস্থান)

সাঃপথি—বাহুণী, তুমি চিন্তা নকৰিবা। ভগৱানে নিজে তোমাৰ
পুত্ৰ বিচাৰি আনিবলৈ গৈছে। এওঁ বিলাক লামান্ত

পুৰুষ নহয়। আহাঁ। পৰম ব্ৰহ্মক আমি হাতে হাতে
পাইছোঁ। আমি বৰ সোভাগ্যশালী।

শাঃ বৈঃ—মই নিতান্ত জ্ঞানহীনা নহলেমো মোৰ সূত এনে হ'ব
কিয় ? জগতৰ কৰ্ত্তা অনাদি অনন্ত সনাতন পুৰুষক
খড়ি আনিবটো পঠায় কিয় ?—

গীত—

শাঃ বৈঃ ।—

মোৰ সম পাতকিনী নাই জগতত ;
নাই পৃথিবীত হে নাথ । নাই সংসারত'।
নেজানি লগালোঁ হায়, এনেহে ডাঙৰ দায়,
দাসীৰ নিস্তাৰ নাই, এই জনমত ।
কৰি অপৰাধ ঘোৰ, অনুতাপ ভুগি মোৰ,
উঠিছে হিয়াত জ্বৰ, হেৰুৱালোঁ তত ।

চতুৰ্থ অঙ্ক ।

প্ৰথম দৰ্শন ।

কৈলাশ পুৰী ।

শিৱ আৰু গৌৰী ।

গৌঃ—প্ৰভু, আজি আপোনাৰ মনটো বৰ অথিৰ ঘেন দেখিছোঁ
কেলৈ ?

শিঃ—প্ৰিয়সি ! তুমি এইবোৰৰ কাৰণ শুধি কি অস্ত পাবা ?

গৌঃ—আপুনি নিজেই অনাদি আৰু অনন্ত কাষেই আপোনাৰ
মনৰ ভাবো অনাদি আৰু অনন্ত । কৃপা কৰি বুজাই
দিলে যদিও সমুদায় বুজিব নোৱাৰে^১ ; তথাপি অলপ
আভাস পাব পাৰে^২ ।

শিঃ—তুমি জানা মই ভকতৰ আজ্ঞাবহ । ভকতৰ হৃথত হৃথী
আৰু ভকতৰ স্মৃথত স্মৃথী ।

গৌঃ—দাসীয়ে তাক বেছকৈ জানো । আজিনো কাৰ কি হৈছে ?

শিঃ—বৈকুণ্ঠৰপৰা বিষ্ণু পূৰ্ণ অংশে পৃথিৱীৰ ভাৱ হৰণ কৰিবলৈ
নৰ দেহত কৃষ্ণ বলৰাম ৰূপে অৱতাৰ ধৰিছে । তেওঁ-
বিলাক ছয়ো মান্দীপণি মূনিৰ ঘৰত বিদ্যা শিক্ষা কৰি
শুকদক্ষিণা দি ঘৰলৈ ঘাবলৈ বিদায় ধোজোতে মূনি
পত্নী আৰু মুনিয়ে কান্দি-কাটি বিস্তৰ স্তুতি ভুক্তি

কৰি পুত্ৰলান মৰ্গাত, দিবলৈ মান্তি হৈ মোক স্বৰণ
কৰি গৈ সজ্ঞাসুৰক বধি, এতিয়া যমালয়লৈ গৈছে।

গোঁঃ—নাথ, মূনিৰ জ্ঞানো পুত্ৰ নাই ?

শিঃ—মূনিৰ এটি পুত্ৰ আছিল সাগৰত জলক্ৰীড়া কৰিবলৈ যাওঁতে
সজ্ঞাসুৰে বধ কৰিলে। আজি বাৰ বচবৰেপৰা যমা-
লয়ত আছে।

গোঁঃ—এতিয়া বাৰ বচৰৰ মূৰত তাক কেনেকৈ আনিব—যমে বা
দিব কিয় ? ঐভূ, এনে ডাঙৰ কাম কৰিবলৈ মান্তি
হল কিয় ?

শিঃ—তেঁৱো ভক্ত বাহা কল্পতক। ময়ো তেওঁৰে এক অংশ
মাথোন। তেওঁ কৰিব নোৱৰা কাম স্বৰ্গ, মৰ্ত্য, পাতা-
লত নাই। তেওঁ সকলোৰে প্ৰভু। তেওঁ শুকদক্ষিণা
ৰূপ গ্ৰহণপৰা মুক্তি হবৰ নিমিত্তে মূনিৰ পুত্ৰক নিশ্চয়
আনি দিব।

গোঁঃ—তেওঁ যদি সকলোৰে প্ৰভু তেন্তে আপোনাক স্বৰণ
কৰিব কিয় ?

শিঃ—প্ৰিয়, তুমি মোক সাধু প্ৰশ্ন কৰিলাঁ। বুজাওঁ তেন্তে মন
দিয়াঁ।। পৃথিবীত জীৱ আছেমানে সকলো এক পৰম
ব্ৰহ্মৰ অংশৰ বাহিৰে আন একো নহয়। স্বৰ্গ, মৰ্ত্য,
পাতাল এই ত্ৰিলোক সত্ত্ব, ৰজ, তম এই তিনি গুণেৰে
সৃষ্টি কৰি, সেই অক্সৰি প্ৰত্যেক লোকত জীৱৰ জন্ম
দি পৰমেশ্বৰৰ মহিমা ঘোষণা কৰিছে। প্ৰত্যেক
লোকত বিধে বিধে কাৰ্য্য বিভাগ কৰি একোজনৰ
হাতত শাসনৰ ভাৰ দি থৈছে। স্বৰ্গ, মৰ্ত্য, পাতাল

আঁক সড়, বজ, তরু আদি গুণ সহ যত বি পদার্থ আছে
সকলো তেওঁৰে অংশ মাথোৰ। তেওঁৰ অংশ আঁক
গুণৰ তাবতম্য অনুসাবে উৎকৃষ্ট আঁক নিকৃষ্টানি বুলি
ধৰা যায়। এতিয়া তেওঁ নব-দেহ ধাৰণ কৰা বাবে
মোক স্মৰণ কৰা আবশ্যক হৈছে।

গোঃ—মই জানিছিলোঁ আপোনাক ডাঙৰ দেহতা নাই। এতিয়া
জানিলোঁ বিষ্ণু আপোনাক ডাঙৰ।

শিঃ—প্রাণাধিকে, তুমি অলপ ভুল বুজিছাঁ। ডাঙৰ বা সৰু
কোনো নহয়; সকলো সমান। যেতিয়া যি অৱস্থাত
যি থাকে সেই অনুসৰি ডাঙৰ সৰু বুলি নিৰ্ণয় কৰা
যায়। জুইৰ ফিৰিঙি এটাক জানো একুবা ডাঙৰ
জুইতকৈ সৰু বুলিব পাৰাঁ? সেই ফিৰিঙি সময়ত
প্রকাশ একুবা জুইৰ অৱস্থালৈ যাব পাৰে। তাকে
বুলি ফিৰিঙিতোক জুই কুবা বুলি কোৱা নেযায়।
এতিয়াও ঠিক তেনে জানিব। মোক স্মৰণ নকৰি
কাৰ্য্য সমাধা কৰিবলৈ টান গতিকে এই সময়ত মোৰ
সহায় লৈছে।

গোঃ—মুঠতে কবলৈ গলে যদি সকলো সমান: তেন্তে পূজনীয় হয়
কোন অৱস্থাত?

শিঃ—গুণৰ অংশ বাবে যাতকৈ বেছী, সেয়ে তাৰ পূজনীয়।
সময়ত তুমিও মোৰ পূজনীয়! এই বিষয়ে পিছে
তোমাক মই বিস্তাৰিতৰূপে বুজাই কম।

গোঃ—নাথ, আজি মই আপোনাৰ কথা শুনি বৰ সন্তোষ লাভিলোঁ।
এতিয়া তেন্তে ধৰ্মবো নশু হ'ব নে কি?

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY.
(৬১)

শিঃ—কি বাবেনো যমৰ দণ্ড হব ? যম যে স্বয়ং ধৰ্ম্ম ।

গোঃ—মুনিৰ পুত্ৰক যমালয়ত বধাৰ বাবে কিয় দণ্ডনীয় নহব ?

শিঃ—যমৰ কাৰ্য্য মৃত্যু সংঘটন । যাৰ যেনে কৰ্ম্ম সেইদৰে তাল্ল
বিচাৰ কৰি ধৰ্ম্মই বাধে । সেই নিমিত্তে যমৰ
অপবাধ কি ?

গোঃ—মুনিৰ, পুত্ৰই কৰ্ম্ম অকুসাৰে যদি পাপত পৰি আছে, তেন্তে
উদ্ধাৰ কৰি অনাৰ উপায় কি ?

শিঃ—বিষ্ণুৰ নাম ভক্তিভাৱে এবাৰ লগে যিমান ধিনি পাপ কৰ
হয়, সিমানধিনি পাপ পাপীয়ে এযুগতো কৰিব নোৱাৰে ।
এনেস্থলত নিজ চকুৰে তেওঁক দেখা পালে যে, মহা
পাতকীও তৎক্ষণাৎ উদ্ধাৰ হব ; তাৰ এক ধনিটামানো
শঙ্কা নাই । এতিয়া যমালয়ৰ পাপীবোৰে তেওঁক দেখি
উদ্ধাৰ হৈ যাব বুলিহে মোৰ মন বৰ ব্যাকুল হৈছে ।

গোঃ - তেন্তে প্ৰভু উপায় ?

শিঃ - উপায় যমৰ হাতত । মই চাওঁতে, তেওঁ ঘোড়া মাজকে
ব দিব । যদি যমে সোনকালে বিদায় নিদিয়
ময়ো যাব লাগিব । এতেকে আহাঁ আমি নিলগবপৰ
চাই থাকোঁ ।

(ছইবো প্ৰস্থান)

দ্বিতীয় দৰ্শন ।

যমপুৰী ।

—০—

চিত্ৰগুপ্ত, দূত ও পাপীসকল ।

যঃ—চিত্ৰগুপ্ত ! চোৰাঁচোন আজি কাক কাক আনিব লগা হৈছে ।

চিঃ—আজি প্ৰায় এক সহস্ৰমান অনা হল ।

যঃ—পাপ পুণ্যৰ হিচাব কৰিলানে ?

চিঃ—ধৰ্ম্মবান্ধ ! পাপ পুণ্য অন্তঃসৰি সকলোকে ঠায়ে ঠায়ে বখা হৈছে ।

যঃ—কিমান খালাছ হল ?

চিঃ—খালাছো বহুত হল, পিছে এটাৰ হিচাব হে ঠিক কৰিব পৰা নাই ।

যঃ—কেলৈ—নতুন নে পুৰণি কয়দি ?

চিঃ—পুৰণি ।

যঃ—নাম কি ?

চিঃ—মধুমঙ্গল ।

যঃ—পিছে কি হল ?

চিঃ—হিচাবটো দেখোন একো তত ধৰিব নোৱৰা হলো ।

যঃ—কোনে অনা, কি বেমাৰত মৰা ?

চিঃ—বেমাৰত মৰা নহয়, সজ্ঞান্ধবে বধ কৰা । বাপেকৰ নাম টো সান্দীপনি ।

দূত—ওঁ হয় ; সেই বুঢ়া মুনিটো ! এবাৰ তাক ভুলত আনি-
বলৈ গৈ বৰ লাজ পাই আহিছে। নহয় ?

যঃ—কি ভুল হৈছিল অ' ?

দূঃ—মহাবাজ ! বুঢ়া সন্নিকাইক আনিবলৈ পঠিয়াওঁতে আমি
প্ৰথমে সান্দীপনিক ধৰিবলৈ গৈ কেবাদিনো ঘূৰি-পকি
আছিলোঁ ; পিছে বেঙ্কামুৱা গৈহে কলে বোলে “সান্দী-
পনি” নহয় “সন্নিকৈ” । তেহে গৈ আকৌ সন্নিকাইক
আনিছোঁগৈ ।

যঃ—চিত্ৰগুপ্ত, তুমি হিচাবটো তেখেত ভালকৈ চোৱা। যুগে-
পতি তেনেকৈ ভুল হলে কৈকেত দিও গা সাৰিবলৈ
টান হব আকা। আমাৰলৈ সকলোৰে চকু। পুলিছ
আৰু যম তেটি খোৱাৰ ওজা বুলি প্ৰবাদ আছে
নেজানা নে ?

(কৃষ্ণ বলৰামৰ প্ৰবেশ দেখি সকলোৰে নম্ৰভাৱে থিয় হয়)

যঃ—(সেৱা কৰি কবপুটে) প্ৰভু, কি নিমিত্তে এনে আহিব
নলগীয়া ঠাইলৈ হঠাৎ পদাৰ্পণ কৰিছে ?

কৃষ্ণ—ধৰ্ম্মবাজ, মই শঙ্খাসুৰক যে, যমালয়লৈ পঠিয়াইছিলোঁ ; সি
সান্দীপনি মুনিৰ পুত্ৰক বধ কৰিছিল । এতিয়া মই গুৰু
পুত্ৰক নিবলৈ আহিছোঁ ।

১ম পাপী—(কৃষ্ণক সেৱা কৰি) দয়াময়, আজি বহুত দিনৰ
মুৰত তেওঁ যমালয় এৰিলোঁ, যন্ত প্ৰভুৰ দয়া । (প্ৰস্থান)

যঃ—এতিয়াই দূত ধৰি আন । কত আছে বা, যোগেতে আন ।
চিত্ৰগুপ্ত, দিৱাী সীয়ে দেখুৱাই দিয়া হৈ । পলম নক-
বিধা, উঠা ।

দুঃ—মহাবাজ, মোক দেখুৱাব মেলাগে, মই লৈ আহোঁগৈ। মই
তাক ভালটক চিনি নাওঁ।

(দূতৰ প্ৰস্থান)

২য় পাপী—(ক্লকক সেৱা কৰি) বৰ ভাগ্য প্ৰভুৰ পাদপদ্ম দুৰ্জন
কৰি আজি অনেক দিনৰ মৃত্তৰ মৰ যাতনাৰ হাত
সাৰিলোঁ। (প্ৰস্থান)

যঃ—হেৰা, চিত্ৰগুপ্ত ! কি চাই আছাঁ—দেখা নাই নে ? লাহে ২
আতাইবোৰ যাৰ। যোৱাঁ, বেগেতে মুনিৰ পিতৃকক
আনি দিয়াঁ।

চিঃ—ভাল, মহাবাজ ! (প্ৰস্থান)

৩য় পাপী—(সেৱা কৰি) উস্ ! হৰি হৰি ! ভোমাৰ কৃপাত
আজি ব্ৰহ্মহত্যা পাপৰপৰা উদ্ধাৰ হলোঁ।

৪ঃ—প্ৰভুৰ ইয়াত পলম হলে মোৰ যমালয়ত আঁক এটিও প্ৰাণী
নেপাকিব।

ক্লক—মই মুনিৰ পুত্ৰক লৈ অবিলম্বে প্ৰস্থান কৰিম। মই
সকলো কথাকে বেছ জানিছোঁ।

৫ঃ—মই অধমে প্ৰভুক কি সাধ্যে প্ৰস্থান কৰিবলৈ কব পাৰোঁ ?
মই বন্দী প্ৰভুৰ দাসাম্বুদাস।

(চিত্ৰগুপ্ত, দূত আৰু মধুমজলৰ প্ৰবেশ)

চিঃ—(মধুমজলক আগবঢ়াই) এইটি মুনিৰ পুত্ৰ প্ৰভু !

ক্লক—মই তেন্তে আহিলোঁ। তোমালোকৰ কৰ্ত্তব্য কৰ্ম্ম কৰা
হৈক। (মধুমজলক) তুমি মোৰ শুক পুত্ৰ বিহলভ
মহোদৰ সদৃশ হলোঁ। এতিয়া বলা বাৰ্হু।

(বলবাব, কুক, মধুমকলব গ্ৰন্থান)

চিঃ—মহাবাজ ! মই নটকছিলোঁ—বোলোঁ এটা হিচাবৰ গোলমাল হৈছে ।

যঃ—তাকে আগেয়ে ঠিক কৰি ধোৱা হলে, অনাহকত এই পাণী কিটা কেনেকৈ ভৰি যাব পাৰে ? আজি ভিনটা লোকচান হল । এইবাবৰপৰা হিচাব পূৰ্কেই ঠিক কৰি থবা ।

চিঃ—মহাবাজ, স্বয়ং ভগৱান আহে বুলি নো আকৌ কেনেকৈ জানিম ? ভাল কথা এই বাবৰপৰা সাৱধান হলোঁ ।

যঃ—হওঁতে অহাবৰপৰা আমাৰ অনেক উপকাৰহে হল । ভগৱানৰ চৰণ কমল দেখাও মহৎ ভাগ্যৰ কথা ।

চিঃ—মহাবাজ, আজি যোৰ ধাতু উৰিব লগা আক ।

যঃ—আমাৰ ফালেও তথৈবচ ।

তৃতীয় দৰ্শন ।

সান্দীপণিৰ স্বৰ ।

সান্দীপণি আৰু সান্দীপণিৰ বৈশীয়েক ।

সাঃবৈঃ—কালি আবেলিয়েই গল শ্ৰদ্ধ, তেওঁ দেখোন এতিয়াও নাছিল ।

সাঃপণি—ভূমি মনত একো পক্ষা নকৰিবা । ভগৱান আহে হে

লাগে। তেওঁৰ বাক্যৰ খণ্ডন নাই। মোৰ ওবেৰাতি
টোপনি নাই। মনস্ত অগাৰ আনন্দ। আমি আকা-
শৰ জোন হাততে পালোঁ।

সাঃঐষঃ—মোৰো সেয়ে দশা। নেজানিছে—চাৰাখাতি ভাবনাই-
চিন্তাই ছট্‌ফট্‌ কৰিয়েই গল।

(কৃষ্ণ, বলৰাম ও মধুমঙ্গল সেৱা কৰেহি)

কৃষ্ণ—এইটি গুৰুদেৱ ! আপোনাৰ চেনেহৰ পুত্ৰ। এতিয়া আমি
আক বিদায় হে হওঁ।

সাঃঐষঃ—(আনন্দ আৰু বিনয়েৰে কান্দি কান্দি) প্ৰভু, ভকত
বৎসল দয়াময় হৰি ! তোমাৰ অনন্ত মহিমা আৰু অপাৰ
লীলা আমি কি বুজিম ? (পিতেকক সাবোত মাৰি
ধৰি) মোৰ সোণাই, তোমাৰ চন্দ্ৰ মুখ আজি বাৰ বচৰৰ
মূৰত ভগৱন্তে দেখুৱালে।

(চুমা খায় আৰু মৰমত কান্দে)

সাঃপণি—প্ৰভু ! তুমি সনাতন পূৰ্ণ ব্ৰহ্ম। তোমাৰ পাদপদ্ম দৰ্শন
কৰি আমি চৰিতাৰ্থ হলোঁ। এই অধমক বঞ্চিত
হোৱা পুত্ৰ মুখ দেখুৱাই পৃথিবীত জোন বেলি পাকে-
মানে কীৰ্ত্তি বাখিলাঁ। মই পুৰুষ জন্মৰ ভাগ্যৰ ফলত
হে তোমালোক দুজনৰ গুৰু হবলৈ পালোঁ। মই
প্ৰভু ধন্ত হলোঁ।

বল—গুৰুদেৱ ! আমাক বিদায় দিয়ক। আমি যদি কিবা দক্ষিণা
দিব লাগে আজ্ঞা কৰক।

সাঃপণি—প্ৰভু, মোৰ গুৰুদক্ষিণা যথেষ্ট হল। পৃথিবীত এনে

একো ধন নাই যে, জোয়ালোকে যি বস্তু আনি দিলে।
তার মূল্য হব পাবে। যি অপুত্ৰক, তার পিণ্ড লোপ
হয়। পিণ্ডৰ অভাবত নবকবপৰা উদ্ধাব হব নোৱাৰি
অশেষ যাতনা ভোগ কৰে। মোৰো সেই অৱস্থাই
হৈছিল। পিছে, দয়াময়ৰ কৃপাত জানিবা বুঢ়া বুঢ়ীয়ে
তৰিলোঁ। এই উপকাৰৰ ধন পৰিশোধ কৰিবৰ শক্তি
নাই। অনাথৰ নাথ, দুৰ্বলৰ বল, তুমি শক্তি নিদিলে
আমি শক্তি কত পাম ?

কৃষ্ণ—প্ৰভু, অগোণে আমাক বিদায় দি বাধিত কৰক। আমি
যাবলৈ সাজু হৈ আছোঁ।

স্বাঃপণি—প্ৰভু, অৱন্তীনগৰ আজি হঠাৎ একাৰ কৰিব খুইছে
কিন্তু—অইন এদিন গলে জানো নহব ? এই দুখীয়াৰ
ভগা পজাত আক কেদিনমান থাকিলে বৰ সন্তোষ
লভোঁ। প্ৰভুক দেখি মনৰ হৃদয় ক্ৰমে সুস্থি হৈছে
গৈছে। প্ৰভুক বিদায় দিবলৈ মোৰ একোৰূপে সত
নেযায়।

স্বাঃবৈঃ—মোৰ জখনীৰ কথা বাধি কেদিনমান থাকি যক। প্ৰভু
গলেনো আমি কেনেকৈ থাকোঁ ?

বল—অনাহকত আপোনাসকলে ইমানকৈ ধৰিছে কিয় ? শুক-
দেৱ আৰু মাতৃ আমি আপোনাসকলৰ পুত্ৰ পুত্ৰ।
আমি আপোনাসকলক এবিধ খোজা নাই। আমাৰ
পিতৃ-মাতৃ এবি আৰু আৰু আজি দুমাহ হল। তেওঁ-
বিলাকে আমাৰ নিমিত্তে ব্যাকুল হৈছে। সেইবাবে
হে যাবলৈ ওলাইছোঁ।

কৃষ্ণ—গুৰুদেৱ, আপুনি বহুদূৰী, জানী আৰু পৰম ধাৰ্মিক হুঁমি।
আপোনাক কবলৈ মোৰ কথা নাই। আপুনি বেছ
জানে যে, নিজে অঁউবাই নিমিলে জ্ঞান চকুৰ আঁউব
আৰু হিয়াৰ বাহিৰ হোৱা সম্ভৱ নহয়। এনেস্থলত বৃথা
মোহত পৰি মনত ইমান শোক কৰাৰ আৱশ্যক নাই।
হুঁই চিত্তে বিদায় দিয়ক।

মাঃপণি—মই জানিও নজনা, আৰু বুজিও নুবুজা হৈছে।। প্ৰভুৰ মই
চৰণাগত। এতেকে অধমৰ ওপৰত সদাই দয়া ৰাখিবা।
অৱশ্য পিতৃ-মাতৃ মহা গুৰু মই মোহত পৰি তোমা-
লোকৰ নিচিনা ধনক তেওঁবিলাকৰ হাতৰপৰা হৰণ
কৰা নিতান্ত অশ্ৰায় কাৰ্য্য হৈছে। (পুত্ৰক) তুমি
মোৰ লাহৰি পৰম পিতা অনাথৰ নাথক ভক্তি ভাৱে
সেৱা কৰ।। তেওঁৰ কৃপাত আজি তুমি আমাক আৰু
আমিও তোমাক পাঠিছোঁহঁক। সকলোৱে মিলি
ভগৱানক স্তুতি কৰে। আহঁ। তেওঁক সন্তোষ কৰি-
বলৈ নামৰ বাহিৰে অইন একো বস্তু নাই।

(সান্দীপণি, সান্দীপণিৰ বৈশীয়েক ও মধুমঙ্গলৰ স্তৱ)

স্তৱ ।—

“মৎস্ত কুৰ্ম নবসিংহ, বামন পৰশুৰাম;
হৰিৰাম বৰাহ ক্ৰীৰাম;
বুদ্ধ কৰ্কি নাথে দশ, আকৃতি ধৰিছা কৃষ্ণ,
তয়ু পায়ে কৰোহো প্ৰণাম।

একান্ত ভক্ত সবে, নিগুণ কৃষ্ণ গুণ,
 গায়ে সদা বসিয়া যথাত ;
 বৈকুণ্ঠকো পৰিহরি, যোগিবো হৃদয় এৰি,
 থাকি হৰি সাক্ষাতে তথাত ।
 অব্যক্ত ঈশ্বর হৰি, কিমতে পূজিব তাক,
 ব্যাপকত কিবা বিসৰ্জন ;
 এতাবস্ত মুক্তিশূন্য, কেনমতে চিন্তিবাহা ।
 বাম বুলি শুদ্ধ কৰা মন ।
 কৰ্ম্মত বিশ্বাস যাব, হিয়াত থাকন্ত হৰি,
 অতিশয় দূৰ হোন্ত তাৰ ;
 দৰতো বিদূৰ হোন্ত, অহঙ্কার থাকন্তেয়ো,
 সাক্ষাতে কৃষ্ণক পাবে,
 শ্রবণ কীর্তন ধৰ্ম্ম যাব ।

—০—

যবনিকা পতন ।

শুকদক্ষিণাব ওপৰাধি ।

সংক্ষিপ্ত

নবোত্তম চৰিত ।

— ২৪ —

শ্ৰীগঙ্গাবাম চৌধুৰী,

উলিয়া ওল ।

ডিব্ৰুগৰ ।

— ০ —

সংক্ষিপ্ত

নবোত্তম চৰিত ।

গুৱাহাটীৰ উত্তৰ-পাৰে ধৰ্মপুৰ মোজাত ১৭৪২ শকত
৬থগৈশ্বৰ মঞ্জিন্দাৰ-বৰুৱাৰ ঘৰত ৬নবোত্তম ককা দেউতা জন্ম
হৈছিল। পণ্ডিতে সৌৱৰণীত ঘাই নাম নবোত্তম আৰু মতা নাম
নদৰাম থলে। সৰুতে তেওঁ বৰ লেটেৰা আছিল। আইন কি,
লগৰ লগৰীয়া লৰাই তেওঁক অপৰিচ্ছাৰ দেখি বৰ ঘিণ কৰি-
ছিল। পৰগণাত চলিত কথাত “ঘিণ”ক “এলাহ” বুলি বৰ।
ঘিণ লগাক এলাহ লগা বোলে। কোনো মানুহক “ঘিণলগ” বা
“ঘিণাই” এনে অৰ্থত নাম দিব লগা হলে “এলেহ” বা “এ’ত’
বুলি দিমে। সেইবাবে তেওঁৰ আইন এটি “এলেহ” বা “এ’ত’
উপনৃপ্তা নাম হৈ ওলাল। ক্ৰমে সেই নামেই মতা নাম হৈ জন্ম
উঠিছিল। যেতিয়া হাতত ফলি দিবৰ উপনৃপ্ত বয়স হল, তেওঁ
তৰ দেউতাকে ঘৰৰ ওচৰৰ নিজ বংশৰ মানুহ এজনক পঢ়াবলৈ
গটাই দিলে। আগেয়ে এতিয়াৰদৰে পঢ়িবৰ স্কুল নাছিল।
যি পঢ়িব জানে, তাৰে ঘৰতে আতাঃবোৰ লৰাক পঢ়িবলৈ
পঠিয়াই দিয়ে। ৰাতিপুৱা গধূলি তেওঁৰেই পঢ়ায়। আজি
কালিৰদৰে শ্বেট-পেঞ্চিল, কাকত-কলম কিতাপাদিৰ ও চৰ্চি
নাছিল। বগা মাটিৰে কাঠৰ ফলিত লিখি, পিছত খাগৰিৰ
কাপেৰে কল পাতত লিখে আৰু সাঁচিপতীয়া পুথি পঢ়ি, লিখা
পঢ়া শিকে। অল্পশ্ৰু নগৰত অলপ উন্নতি হৈছিল; কিন্তু পৰ-

গণাত হলে সম্পূর্ণ চহা অৱস্থাতে মানুহবোৰ আছিল। পূৰ্বে শিক্ষকবোৰ এনে শাস্তি মূৰ্ত্তি নাছিল—পঢ়িব নোৱাৰিলে বা অলপমান জগৰ লগালে লৰাক কঠোৰ শাস্তি দিছিল। শুনিবলৈ পোৱা যায়, কোনো লৰাই পাঠ দিব নোৱাৰিলে শিক্ষকে জহ কালি স্কুলজমুৱাকৈ থিয় কৰি থয়। জাহ কালি আকৌ চৈচা পানীত পেলাই থয়। তদুপৰি মাৰ-কিল যে আছেই। অনেক শিক্ষকে লৰাৰ হতুৱাই সমুদায় বন-বাৰী কৰাই লয়। অনেকৰ হতুৱাই আকৌ মাটি জোখ কৰি দি মূৰেৰে খুণ্ডিয়াই চপৰা ভঙায়। এওঁ সকতে বৰ দুষ্ট আছিল। পঢ়া-শুনাত সমূলি মন নিদিছিল। সদাই বেয়া লগৰীয়া লৈ গছে গছে চৰাই পোৱালি বিচাৰি বা নিলগত সহজে ধৰি আনিব নোৱৰা ঠাইত গৈ ধেমালি কৰি ফুৰিছিল। তেওঁৰ মাক বৰ মৰমীয়া আছিল। দেউতাকৰ বৰ খং দেখি চেনেচৰ লৰাক মাৰে বুলি তেওঁ নোপোৱাকৈ লুকুৱাই ভাত-পানী খুৱায়। এদিনাখন ওজাই তেওঁক মৰাত খং উঠি ওজাক নকবলগীয়া বহুত কথা কৈ গালি-সপনি পাৰি শুচি গল। গিছত দেউতাকৰ কাণত পৰিলত, মনত বৰ বেজাৰ লাগি খং উঠি ধৰি আনি বৰ উগ্ৰ শাস্তি কৰিলে। তেওঁক ধৰি নি পুনৰ শিক্ষকক গটাই দি শাস্তি দিবলৈ দিয়াত তেওঁৰ ভাগ্যতো মূৰেৰে চপৰা ভঙা দণ্ড পৰিল। তেতিয়া তেওঁৰ বয়স প্ৰায় ১৩।১৪ বছৰ। তেওঁ ভাবি চিন্তি চল চাই যে, তাৰপৰা পলাল আৰু এই জন্মত ধৰিব নোৱাৰিলে।

সম্প্ৰতি বেল জাহাজৰ অনুগ্ৰহত কলিকতা ৫৬ দিনৰ আঁক শুৱাহাটী ২৩ দিনৰ বাত ২২ছে। লাহে লাহে আৰু চমু চাপিবলৈ সবৰ কথা নাহ। শনি . বঙ্গল-বেলঙৰে ধোৱাত তাৰো সম্ভৱ

হৈছে। পূৰ্বে গুৱাহাটীৰ মানুহ উজনিৰ অহাৰ কথাকে
নেলাগে, যোৰহাট বা গোলাঘাটৰপৰা বংপুৰলৈ (শিৱসাগৰলৈ)
মানুহ আহিলে ঘৰত হাঁহ পাৰ মাৰি দেখা-শুনাকৈ খাই-বৈ
বিদায় হৈছে আহিছিল। আগৰ লৰাও আজি-কালিৰ লৰাৰ
দৰে টেঙৰ নাছিল। আজি-কালিৰ লৰাই ১২।১৩ বছৰ বয়সত
প্ৰবেশিকা মহলা দি কলিকতা বঙাল দেশত পঢ়িবলৈ যায়।
আগেয়ে সেই বয়সত লৰাৰ হাতত ফলিহে দিছিল। তেনে
অৱস্থাত তেওঁ তেতিয়া পলাই কলৈ গল কেওঁ তত ধৰিব
নোৱাৰিলে। যত দূৰ পাৰে দেউতাকৈ বিচাৰি চালে, কিন্তু
কতো একো সন্তোষ উলিয়াব নোৱাৰিলে। দেহি! চেনেহী
মাকৰ হেপাহৰ বস্তু, চকুৰ মণি, আঁচলৰ ধন চিৰকাললৈ অগন্ত্য-
যাত্ৰা কৰিলে। কান্দি-কাটি ব্যাকুল হল। দিনে দিনে পুত্ৰৰ
চিন্তাত পিতৃ-মাতৃ দুইৰো বেজাৰ অসন্তোষ কুলাই পাচিয়ে নধৰা
হল। বংশ-পৰিয়াল, ভাই-ককাই, বন্ধু-বান্ধৱ, সকলোৱে
বিষাদেৰে দিন নিয়াবলৈ ধৰিলে। লাহে লাহে সময়ৰ লগে
লগে সকলোৱে পাহৰিলে; কিন্তু গৰ্ভধাৰিণী মাতৃয়ে এখন্তকো
পাহৰিব নোৱাৰিলে। কান্দি কান্দি চকু, ভুকুৱাই ভুকুৱাই বুকু
ওখহালে, টোপনি হেৰুৱালে, ভাত-পানী এৰি শৰীৰ ক্ষীণ
কৰিলে, আয়ুস ধুকুৱালে, শেহত প্ৰাণ ত্যাগ কৰিলে; তথাপি
মৰমৰ পুত্ৰক এবাৰো চকুৰে জন্মলৈ নেদেখিলে।

ইপিনে তেওঁ আহি পৰগণীয়া বেপাৰীৰ নাৱত বেপাৰ
কৰিবলৈ ল'গিলেহি। লৰাই উগ্ৰ দণ্ডৰ হাত সাৰি ৰক্ষা পৰিলে!
যেন ভাবি দেশৰ বেপাৰীৰ লগ লাগি গুৱাহাটীৰপৰা একেবাৰে
উজানলৈ উঠি আহিল। পূৰ্বে বামদিয়া, শিয়ালকুচিয়া,

পৰগণীয়া বেপাৰীহঁতৰ উজ্জনী দেশ বৰ লাভজনক বেপাৰ ক্ষেত্ৰ আছিল। তেতিয়া ডাঙৰ জাহাজ যদিও চলিছিল, বহুত দিনত হে এবাৰ ঘূৰি যাব পাৰিছিল। কাষেই নাৱৰ বেপাৰৰ বৰ সুবিধা আছিল। এতিয়া ডাক জাহাজ হোৱাত দেশ বিদেশৰ পৰা নানা তৰফৰ ব্যৱসায়ী মানুহ আহি বপুৰাইতৰ মূৰত টাঙোন মাৰিলে। সিহঁতৰ নাৱৰ বেপাৰৰূপ ধনৰ গছৰ গুৰিত কুঠাৰ পৰিল। বেপাৰীহঁতৰ লগত তেওঁ কিছুদিন উজ্জনৰ ঠায়ে ঠায়ে ফুৰি-চাকি অলপমান ধন ঘাট নিজে এখনি নাও ললে। সেই নাৱতে তেওঁ অতি হুখেৰে নিজ হাতেও নাও বাই বেপাৰ কৰি ফুৰিবলৈ ধ'লে। অমেক শ্ৰম ও যত্নৰ বলত জানিবা অন্তত সৌভাগ্য লক্ষীয়ে চকু মেলি চালে। ক্ৰমে পাছ ছ খন হোলোং নাও লৈ উজ্জনৰ সকলো ঠাইতে নানা তৰফৰ বস্ত-বাহানি লৈ বেহা-বেপাৰ কৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। গোলাঘাটৰপৰা কপাহ নি গোৱালপাৰাত আকৌ তাৰপৰা অত্ৰাত্ৰ বস্ত আনি উজ্জনীত বেচিবলৈ ধৰিলে। যেতিয়া সৌভাগ্য লক্ষীয়ে মিটিকিয়ায়, তেতিয়া কত যে, বন্ধু-বান্ধৱ ওলাব তাৰ কি সোমা আছে? সেই সময়তে গোলাঘাটৰ অনেক ভাল মানুহ চিনা-জনা হয়। তাতে তেওঁ কেবাজনো ভক্তলোকৰ সহায় ও অনেক বন্ধু-বান্ধৱৰ পৰামৰ্শ পাই এখনি দোকান পাতিলে। লাহে লাহে গাঁৱৰ ভিতৰে ভিতৰে বহুত ঠাইতো দোকান পাতিবলৈ ধৰিলে। সেই গাঁৱৰ দোকানবোৰত চাউল আমদানি কৰি ডিক্ৰগবলৈ বপ্তানী কৰিবলৈ ধৰিলে। এইদৰে সময়ক্ৰমে একুন গাঁৱ অৱস্থাপন্ন বেপাৰী হৈ উঠিল। পৃথিৱী কাম দেখু, যতে কিছুমান দিন থকা যায়, সেয়ে ভাল লাগি উঠে। তেওঁ! তাত থাকি সকলোৰে চিনা-জনা হৈ ভাল পাই

চিৰস্থাপীঠক থাকিবৰ মন কৰিলে। ৮হৰনাথ পৰ্ব্বতীয়া-বকরা সদৰ-আমীন ডাঙৰীয়া, ৮চন্দ্ৰকান্ত বকরা মৌজাদাৰ ডাঙৰীয়া প্ৰভৃতি অনেক ডাঙৰ লোকে তেওঁক বৰ ভাল পাইছিল। তেওঁ-বিলাকৰ যত্নতে ৮পৰশুৰাম ভূঞাৰ বৰ জনা জীয়েক ৮বী কুসুম বুঢ়ী আইৰ লগত পৰিণয় সূত্ৰত আবদ্ধ হল। সেই সময়ত তেওঁৰ বয়স প্ৰায় ২৭।২৮ বছৰমান হৈছিল। তেওঁৰ লাহে লাহে কেবাটিও সতি-সন্তান হবলৈ ধৰিলে। অকলসৰীয়াটক তিকতা এৰি ঠায়ে ঠায়ে ঘূৰি-পকি বেপাৰ কৰিবলৈ আহকাল পাই, নাৱৰ বেপাৰলৈ নিজে নগৈ, আইনৰ গাত ভাৰ দি দোকানৰ ওপৰতে সম্পূৰ্ণ নিৰ্ভৰ কৰিলে। শেহত তেওঁ বেছ বুজিব পাৰিছিল যে, লেখা-পঢ়া নজনা বাবেই তেওঁ নিজে কঠিন শাৰিৰীক শ্ৰম কৰি আহাৰ সংস্থান কৰিব লগাত পৰিছিল। আৰু ইয়াকো জানিছিল যে, লেখা-পঢ়া নজনা বাবেই তেওঁ লাজত ঘৰৰ ফাললৈ মুখ গুৰুৱাই অতি কষ্টেৰে ব্যৱসায় কৰি নিলগত অপৰিচিত হৈ ভাই-ককাই বন্ধু-বান্ধৱ সকলো এৰি কাল কটাব লগাত পৰিছিল। সেই-বাবে তেওঁ অন্তাত্ত সকলো কামলৈ পিঠি দি, নিজৰ সন্তান কেইটক বিত্তা শিক্ষা দিয়াবৰ নিমিত্তে বিশেষ যত্ন ও অৰ্থ ব্যয় কৰিবলৈ কেতিয়াও পিছ ভৰি নহৈছিল। কৰিব কি? লক্ষ দোষে আৰু পঢ়োৱাবৰ উপযুক্ত ঠাইৰ অভাৱ এই দুই অসুবিধাই তেওঁৰ সেই কামত সিমানে আগ বাঢ়িব নিদিছিল। তাতে তেওঁৰ মনত এটা প্ৰধান ভয় আছিল যে, লৰাক যদি বেছী তন্ত্ৰি কৰি কঠোৰ শাস্তি দি পঢ়োৱাবলৈ শাসন কৰা যায়, তেন্তে তেওঁৰদৰে মনৰ বেজাৰত দেশত্যাগী হব পাৰে। এই ভাবি সততে মিঠা কথাৰে বঢ়াই-বুজাই লৰাক শিক্ষা দিয়াবৰ

যত্ন কৰিছিল। অইন কি, লৰাক সন্তোষে বাখিবৰ অভিপ্ৰায়েৰে যেতিয়াই যি খুজিছিল, অনায়াসে তাকে দিছিল। মৰমৰ বৰ পিতেকে মাক বাপেকৰ আদৰ-সাদৰ পাঠ আলাসৰ লাকটি হৈ উঠিল। আলাসৰ লাকৰে পিছে কি কৰিলে ?—বেয়া লগৰীয়াৰ লগ পাই নানা তৰহৰ বিলাসিতা শিক্ষা পালে। কেনেকৈ ধন খৰচ কৰিব লাগে তাৰ বাট দেখিলে। ক্ৰমে গৈ এজন বৰ “ফুল বাবু” হৈ উঠিল। প্ৰথম যৌৱনৰ সোঁতত পৰি চেতনা হেৰুৱাই নিজৰ স্বভাৱ দৃষিত কৰিবলৈ ধৰিলে। কিছুমান দিন জংঘলী আপিছত কাম কৰি, সেই কামো এৰি এখন ডাঙৰ দোকান কৰিলে। দোকানত দিনে দিনে পুঠিমাছৰ-দৰে কেচা ধন চৌ-চোৱাবলৈ ধৰিলে। সংসাৰৰ হেচা নোপোৱা নতুন ডেকাই ধনৰ মোল নেজানি অনেক কু-পথত অপব্যয় কৰিবলৈ ধৰিলে। শেষত দোকান যে উৰিল, অনেক টকা ধাৰ-ঋণ লাগিল। সৌভাগ্য লক্ষ্মী কেতিয়াও একে গিৰে নেথাকে। ইপিনে পিতেকে বচত ধাৰ লগালে, সিপিনে নাও বুৰিল, তাতে আকৌ ঘৰ পুৰি খাস্তাং হৈ গল। মহা বিপদ গ্ৰস্ত হৈ সংসাৰ সমুদ্ৰত অৱলম্বনহীন হৈ বৰ কষ্ট ভুগিলে। কালৰ কি বিপৰীত গতি ! হায় ! সেই সময়তে চতুৰ্থ আৰু পঞ্চম এই দুটি পুত্ৰ জহনীত পিতৃ মাতৃক কন্দুৱাই সংসাৰ এৰি নেদেখা ৰাজ্যলৈ গল। দুখৰ ওপৰত দুখ, বিপদৰ ওপৰত বিপদ। এনে বিপদৰ সময়ত বৰ জন পিতেক, যাৰ ওপৰত সম্পূৰ্ণ আশা ভৰসা কৰিছিল, তেৱেঁ! কেবা জনো মানুহৰপৰা বাপেকৰ নামে খত দি মাটি-বাৰী বন্ধক থৈ, কিছুমান ধন লৈ এদিন ৰাতি কৰবালৈ পলাই গুচি গল। যাওঁতে লগত তৃতীয় ভাইটক লৈ গল।

এনেই ভাবনা চিন্তাত অস্থিৰ, তাতে ছটি পুত্ৰৰ পলায়ন।
 মামুহৰ হৃদয়ে কিমান সহিব পাৰে ? তেওঁৰ পক্ষে সংসাৰ
 অৰণ্য ও ভয়ানক হৈ উঠিল। অলপ দিনৰ পিছত তৃতীয় পুত্ৰটি
 গুৱাহাটীত বংশৰ এজনৰ ঘৰত থাকি পঢ়া সহ্যাদ পালে ; কিন্তু
 প্ৰথম জনৰ একো বাতৰি নেপালে। সেই সময়তে দ্বিতীয় জন
 পুত্ৰই নিজৰ কৰ্ত্তব্য কৰ্ম্ম বুজি যিমান পাৰে শক্তি অনুসৰি সহায়
 কৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু কৰিব কি—এখন সবহীয়া মানুহ থকা
 ঘৰৰ খৰচৰ ভাৰ বোৱাত অকলৈ কোমল বয়সীয়া যুবা এজনে
 কিমান ক্লান্ত কাৰ্য্য হব পাৰে ? চুবুৰুৱা মানৰ মূৰত জানিবা
 প্ৰথম জনেও ডাক্তৰী পঢ়া থবৰ পালে। গুৱাহাটীত থকা
 সম্ভানটিৰ ইষ্ঠাং বেমাৰ হোৱা বাতৰি পাই শোকাভুৰা বাপেকে
 অতি শীঘ্ৰে লৰাৰ লগ ধৰিলেগৈ হন; কিন্তু শোচনীয় অৱস্থা দেখি,
 তাক ঘৰলৈ আনি তেওঁৰ প্ৰিয়তমা পত্নীক এনাৰ তেপাহ
 পলুৱাই জন্মলৈ দেখুৱাব পাৰিব যে, তাৰ আশা এৰিব লগাত
 পৰিল। লৰাই দেউতাকৰ শ্ৰীচৰণত ভক্তিৰে সেৱা জনাই—মনৰ
 কথা মনতে লৈ—এই সংসাৰৰ লীলা সামৰিলে। এই পুত্ৰ শোকে
 তেওঁক বেজাৰে বিক্ৰি ঠকা-সৰকা কৰি থোৱা হিয়াত বৰ
 আঘাত দিলে। গুৱাহাটী পৰা ঘূৰিল হয় ; কিন্তু জ্ঞান হেৰুৱাই
 বলিয়া বৈশে আহি ঘোঁৰেকৰ আগত কান্দিবলৈ পৰিলে।
 তাৰেপৰা কিছুমান দিন চন্দ্ৰবৰদেৱে জঁকতে আছিল। সময়ৰ
 মহিমা কোনেও বুজিব নোৱাৰে। আজি যি ৰজা, কাটগৈ সি
 বাটৰ মগনীয়া, আকৌ কালি যি মগনীয়া, আজি সি ৰজা।
 দুখ কি চিৰকাল সমানে থাকে ? দুখ আৰু সৌভাগ্য মেনে
 অধিব, দুখ ও বিভীৰ্ণতাও তেনে অস্থিৰ। সততে চকুৰিৰদৰে

মানুষের ভাগ্যত সুখ ও দুখ ঘূৰিঘূৰি লাগিছে। আকৌ স্নাতক দিন আহিল। যি বৰ পিতেকে সৰ্বনাশ কৰি সকলোকে হিপদ-সাগৰৰ মাজত অৱলম্বনহীন কৰি পেলাই থৈ গৈছিল, তেৱেই নিজৰ মূৰত সমুদয় ঘৰুৱা ভাৰ লৈ অৰ্থ উপাৰ্জন কৰি লাহে লাহে অৱস্থা উন্নতি কৰিবলৈ ধৰিলে। পিতৃ-মাতৃ, ভাই-ককাই, মিতিৰ-কুটুম সকলোৰে মনত আনন্দ হল। যদিও পূৰ্বৰ অৱস্থা পুনৰ পাব নোৱাৰিলে; তথাপি অভাৱৰ হাত হেনে সাৰিল। মানুহৰ মনৰ সন্তোষতকৈ বঢ়া পৃথিৱাত আৰু একো সুখ নাই। শেষ বয়সত জানিবা পৰম পিতা ভগৱানৰ ৰূপাত তেওঁৰ আৰু মনত দুখ নেথাকিল। ঘৰ চম্ভালিব পৰা উপনন্দ পিতেকেও ওপৰত নিজৰ ভাৰ দি, প্ৰিযতনা পত্নীৰ বুকত ৫ টি পুত্ৰ আৰু এটি বত্নী সন্তান থৈ, সিঁতক সুখৰ অৱস্থাত থকা চাওঁ, আনন্দ মনেৰে পত্নীৰপৰা বিদায় লৈ, তেওঁৰ ব্ৰাহ্ম ৮ কি ৩৯ বছৰ বয়সত, যি দেশলৈ মানুহ গৈ আৰু ঘৰি নাহে, সেই দেশলৈ গল।

মানুহে সামান্য পঢ়ুৱা পিৰবাবেপৰা শিক্ষাব্যৱস্থা বহুত বিষয় পায়, গনেশ্বৰত তেওঁৰ জ্ঞানৰপৰা যে, কত শিক্ষা লাগিয়া বিষয় পাব পাৰি, তাৰ কি সীমা আছে? বাহুলা চৈ পুথিৰ আকাৰ বাঢ়ে বুলি আমি যত দৰ পাবোঁ সংশ্লিষ্টপুত্ৰক এই ঠাইত অসম মাথোন উল্লিখিতাইহে গলোঁ। ঈশ্বৰে দিন দিলে সমযত বহুলাই লিখ বাহিৰ কৰিবলৈকো পিছ নোহোৱ-বিম। ভাবি চোৱাচোন, তেওঁ আহোঁতে কি অৱস্থাত বৈদ্য সমযত আছি কি কৰিলেহি। তেওঁৰ জন্মত এনে একোটি টনা আছিল, যাক ভাবিলে আচৰিত নহৈ পৰাৱৰি। এইবোৰ ব্ৰহ্মানতে বিদায়। ইতি।

গোটাদিয়েক উপকৰা গীত *।

১ম গীত ।—

(ভৈৰবী—মধ্যমান ।)

খিত হোৱা আহি আই, মোৰ হৃদয়ত ;
তথ পাহৰিম পালে, তোমাক বুকত ।
জদয়ত বচুৱাই, হৰষিত হই আই,
তবু ভক্তি-স্বৰ্ণা খাই, মজিম প্ৰেমত ।

— ০ —

২য় গীত ।—

(বেহাৰী—আড়াঠেকা ।)

অদি-মণ্ডিত পাই এনে সাধনৰ বন ,
ব্যয়-হাবিত তাক নকৰিবা অদমন ।
মুনিঃ সোণিল্লসহে, যাঁক গো ধ্যানে ভাৰে,
দেবতাসকলো নিজে, যাঁৰ ভাবতে মগন ।
যি ধন বুকত পালে, বাজ-ভোগো তুচ্ছ বোলে,
সাধু সন্তানাদকলে, পূজে যাঁৰ শ্ৰীচৰণ ।
পাপ জদয়ৰ জুহু, যাঁৰ নামে হুমুৱাই,
সদাই বাখিৰ তাক, কৰি অতি সন্তান ।

* গীত সাহিত্যৰ এটি ঘাই অঙ্গ । আমাৰ ভাষাত গীতৰ গা-
অভাস, ঘাট্টকৈ বঙ্গালী শব্দৰ নতুন বকমৰ গান । অতেন গা-
ওঁক ফুটাৰ গানে মাজেৰে মন স্তব্ধকাই টানিব পাৰে ; সেয়েগৈ
পুথিৰ গা-গীতৰ বাহিৰেও এতকৈ উপকৰণকৈ দিয়া গল ।

প্ৰতীকৰ ।

৩য় গীত ।—

(তৈববী—কাওয়ালি ।)

দেখা দিয়ঁ আহি হে জীবনৰ জীবন,
 মিছাতে নিয়ালোঁ মই অমূল্য জীবন ।
 চাই তবু প্ৰেম-মুখ, দূৰ কৰোঁ! সব হুথ
 দয়া কৰি এটি বাঁহ দিয়া দৰশন ।
 পাপ সাগৰত পৰি, জীয় মোৰ যায় বুৰি,
 দি তবু চৰণ তৰি, জীৱয়ঁ জীবন ।

৪র্থ গীত ।—

(তৈববী—৪৭ ।)

কিনো আছে প্ৰভু মোৰ দিওঁ চৰণত ?
 দীন দুখী পাপী মই মজিছোঁ পাপত ।
 নেজানো অৰ্চনা স্তুতি, সদাই পাপত ৰতি,
 দিবলৈ একোকে নাই মক-হৃদয়ত ।
 পাপৰ জুইবে পুৰি, বোলো মই হৰি হৰি,
 শান্তি পানা ঢালোঁ প্ৰভু জ্বলা হৃদয়ত ।

—০—

৫ম গীত ।—

(ইমনকল্যাণ—আড়াঠেকা ।)

কি ভাবিছা মন ?
 মাতাচো তেওঁক মেলি হৃদয়-ধাকন ।
 প্ৰাণৰ জৈবৰ আহি, হৃদয়ত বহিবহি,
 এনেটি সৌভাগ্য কিয় নকৰা যতন ?
 ভকতি ফুলৰ মালা, ভৰি লোৱোঁ হৃদি-থোলা,
 ওলালোঁহি প্ৰাণেশ্বৰ কৰিবোঁ অৰ্পণ ।

৬ষ্ঠ গীত ।—

(বাউলস্বর—একতাল।)

কি বুলি তাঁর দিওঁ পৰিচয় ;
 তেওঁ দয়া নিধি, প্রেমৰ বাৰিধি,
 দেখিলে নয়ন নীতল হয় ।
 কোটি সূৰ্য্য গোটালেও তুলনা নহয় ;
 আকাশ বিয়পি আছে হই জ্যোতিময় ।

—০—

৭ম গীত ।—

(সুরটমল্লার—আড়াঠেকা ।)

জীৱনে মৰণে সখি ! তোমাকে সঁপিলোঁ মন,
 মাৰিলে মাৰিব পাৰ'ণী, এৰিলে এৰিব পাৰ'ণী,
 রাখিলে রাখিব পাৰ'ণী, কৰি দয়া বিতৰণ ।
 কৰিম তোমাৰ কাম, জপিম তোমাৰ নাম,
 তোমাৰ গুণকে গাম, দিনে-ৰাতি অগণন ।

৮ম গীত ।—

(বাহার—আড়ধেমতা ।)

বসিক নহলে তুমি নিবিলাবা কাকো মন ।
 নিবিলাবা কাকো মন নিবিলাবা কাকো মন
 নহলে মনৰ মিল, সুখ নাই এক তিল,
 হিয়া থাকুৰিবা পাছে, দিনে-ৰাতি অকাৰণ ।
 সমানে সমান হলে, সুখ পায় মাগি থালে,
 সুখেৰে থাকিব। তেহে, হই শান্তি নিমগন ।
 অবসিকে বসিকার, মোল বজা মহা ভাব,
 নেজানে সমূলি হয় ! কেনেনো প্রণয় ধন ।

৯ম গীত ।—

(ভৈরবী—মধ্যমান ।)

নেদেখি তোমাক মইনা, ইফালে দিফালে চাওঁ,
 পালে তোমাক মই হাততে আকাশ পাওঁ ।
 দেখিলে তোম'ৰ মখ, পাহৰেঁ সকলো দখ,
 ওচৰলৈ চাপি আই, এটি মই চুমা খাওঁ ।

১০ম গীত ।—

(বাবোৱা—ঠুংৰী ।)

মনে যাৰ আশাত মৰে ;
 সি কিয় নো লগ নিদি সততে কাকতি কৰে ।
 ডাকে ভাবি নিবস্তব, ভুগি মৰে চিন্তা জৰ,
 ডাকেহে সদাই তেও, পাবলৈ বাসনা কৰে ।
 মোৰ মন সিয়ে নিলে, তাৰ মন আনক দিলে,
 ঠগক সপিলোঁ মন কোনে মোক শাত কৰে ।

১১শ গীত ।—

(সিদ্ধ ভৈরবী—মধ্যমান ।)

এৰি দে এৰি দে ঘোৰ, চেনেহি চবাই ;
 চেনেহি চবাই হেৰ, লাহৰি চবাই ।
 কোনেনো কত বাখিছ ধৰি, দেচোন দেখুৱাই ।
 ঠেঙৰপৰা প্ৰেম লিকলি, কোনে তাৰ নিলে মেলি,
 আছে কত কচোন মোক, খওঁ হিয়াত তবাই ।
 দেখা পালে এইবাৰ, ধৰি নিয়া সাধা কাৰ,
 পলাব নোৱাৰে মোক একেপ্ৰিৱে থাকিব চাই ।

১২শ গীত ।—

(পৰজ—ঝাঁপতাল ।)

আঠা হে প্ৰিয়সি আইঁ, এটি মই চুমা খাওঁ ,
দেখিলে তোমাক প্ৰিয়ে, হেপাই চকুৰে চাওঁ
তুমি হৃদয়ৰ জোন,
তুমি বিনে আছে কোন,
তুমি মোৰ কেচা সোণ, মৰমতে পমি যাওঁ ।

১৩শ গীত ।—

(সিদ্ধুখাৰাজ—মধ্যমান ।)

ভীৰ থাকেমানে নাথ, তুমি মোৰ অধিপতি ,
তোমাৰ চৰণ বিনে নাই মোৰ আন গতি ।
ভুলিলে তোমাৰ মাত, চব মোৰ ছিঁয়া শাঁত,
অনুত বৰবে গাত, তুমি অধিনীৰ পতি ।
দাসাৰ যৌৱন ধন, চৰণত অৰপণ,
কৰিলেঁ সাদৰে মই, তাৰেঁ মোক প্ৰাণপতি ।

১৪শ গীত ।—

(খাৰাজ—মধ্যমান ।)

প্ৰাণ যে সদাই কান্দে তোমাৰ কাৰণ,
কিকপে সাদৰি মই শাঁত কৰেঁ মন ।
তোমাৰ কথাতে কাণ, তোমাৰ কপকে ধ্যান,
হাজাৰোঁ কথাত আন, নলগৈ নুহন ।

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY.

১৫শ গীত ।—

(পৰজ—ঝাঁপতাল ।)

ঘোৰ' হে বুজিলোঁ তুমি কেনে মোক ভালপোৱা ,
লেবেলা সাদৰ কৰি ভিক্তাৰ মন লোৱা ।

মুখতে অমৃত মানি,
খাব জানা মউ খিনি,
'ধুকালে ফুলৰ মউ দূৰতে আঁতৰ হোৱা ।

—০—

১৬শ গীত ।—

(মূলতাল—আড়াঠেকা ।)

নকণ্ড মনৰ কথা কি হবনো কলে ;
মনত পৰিলে দেখোঁ বুকু খনি জলে ।
পাহৰি গলেও হাব, সপোনতো দেখা পায়,
মনত তৰণী নাট, ৰাতিপুৱা হলে ।

—০—

১৭শ গীত ।—

(সিদ্ধু ভৈৰবী—মধ্যমান ।)

সত্যো কৰি কোৱা প্ৰাণ, কাক তুমি ভালপোৱা ,
তোমাৰ লগতে মই হইছোঁ ফাপৰে-খোৱা ।
নেপালে তোমাৰ স্নেহ, হব এই প্ৰাণ শেহ,
নেদেখিবা এই দেহ, জনমতো আক প্ৰিয়া ।
তুমি জলয়ৰ ধন, তুমি মোৰ প্ৰাণ মন,
ন কৰিলে তুমি শীত কৰে কোনে জ্বলা হিয়া ।

DISTRICT LIBRARY
(HEM BAR JA COLLECTION)

শ্ৰীযুত দুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ-বৰুৱা

বিবচিত

কেখনিমান লাগতীয়ান পুথিৰ শলাগনী চিঠি ।

(হুবহু নকল)

The book, "*Phola*" by Durga Prosad Mojinderborua, will prove useful to beginners. Its get up is very nice.

Dibrugarh. }

8-3-01.

TAYABALI,

S. I. of Schools.

I am sure the book, "*Phola*" by Durga Prosad Mojinderborua, will prove useful to beginners, is also attractive, it is well got up, should be found in every home where there are little boys and girls. I wish it every success.

DIBRUGARH, }

9-3-01.

F. C. MORAN,

Vice-Chairman L. B.

—o—

প্ৰিয় হালিৰাম—

শ্ৰীযুত দুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ-বৰুৱা লিখিত তুমি মোটেল পাঠিউৱা "ফলা" নামেৰে পুথি খনি পঢ়ি বৰ সন্তোষ পালোঁ। এই পুথি খনিৰে আমাৰ সকলো লৰা-ছোৱালীবিলাকক সহজে আৰু দোনকালে আখৰ চিনাব পৰা হব ; যোৰ বিবেচনাও আখৰ আৰু শব্দ দুয়ো বৰ উপযোগী হৈছে। আৰু বিশ্বাস কৰোঁ, এই পুথি খনিৰে আমাৰ অসমীয়া ভাষাৰ এটি ডাঙৰ অভাৱ শুচাব।

ডিব্ৰুগৰ। ১২।৩।০১।

তোমাৰ শুভাকাঙ্ক্ষী

শ্ৰীগোপাল চন্দ্ৰ পুৰী গোস্বামী ভূঞা,

ডহচিলদাৰৰ মোটত,

চৰ-ডিপুটি-কলেঙাৰ।

প্ৰিয় হলিবাম—

শ্ৰীযুত হৰ্গা প্ৰসাদ মজিন্দাৰ-বকৰাই লিখা এই “ফলা” নামেৰে পুথি খনি সৰু লৰা-ছোৱালীক আখৰ চিনাবলৈ বৰ উপযোগী হৈছে। কিন্তু আখৰবিলাক অলপ ডাঙৰ হোৱা হলে ভাল আছিল। এই শ্ৰেণীৰ আন আন পুথিতকৈ এই খনি ভাল হৈছে বুলি আমি ডাঠকৈ কব পাৰোঁ। গ্ৰন্থকাৰ এজন জনা বুজা অসমীয়া লেখক আৰু তেওঁ লিখা পুথি যে বিশদ নহব ইয়াৰ কোনো কাৰণ নাই। আশা কৰোঁ, অসমৰ সকলো ঠাইতে সকলো পঢ়াশালিতে এই পুথি চলিব। ইতি ১৫।২।০১

শ্ৰীৰজনীকান্ত বৰদলৈ বি, এ।

চৰডিপুটি-কলেষ্টাৰ,

“মিৰি জাম্বা,” “মনোমতী”

আৰু “জ্ঞাননোপান” লিখক।

প্ৰিয় মহাশয়,

শ্ৰীযুত হৰ্গা প্ৰসাদ মজিন্দাৰ-বকৰা বিৰচিত “ফলা” খনি দেখি বৰ ভাল লাগিল। এই পুথিৰে অসমীয়া লৰাক সহজে আৰু সোনকালে আখৰ চিনাব পৰা হব। আখৰবিলাক বৰ সুন্দৰ হৈছে। পুথি খনি সৰু কিন্তু অসমীয়া ভাষাৰ এটি বহু অভাৱ দূৰ কৰিলে। এতিয়া খুলি বিজ্ঞাপন কৰ্তৃপক্ষকপৰা লিখকে উৎসাহ পালে মনত বৰ ধন্য পাম।

ৰায়জিৎদল,

২১ কেব্ৰুৱাৰি, ১৯০১।

আপোনাৰ—

শ্ৰীৰাধাকান্ত সন্দিকৈ।

জুইচিলৰ মোটত,

চৰডিপুটি-কলেষ্টাৰ আৰু

“প্ৰাকৃত-বিজ্ঞান” লিখোঁতা।

ফলা—নামে নতুন বকমৰ এখনি আদি-পুথি শ্ৰীযুত দুৰ্গা-
 ঞ্জসাদ মজিন্দাৰ-বৰুৱাই লিখা শ্ৰীহলিৰাম কলিতাই বাহিৰ কৰিছে।
 লিখকে সেই পুথিৰ পাতনিত লিখিছে যে, অসমীয়া ভাষাত
 যদিও অনেক আদি-পুথি আছে সেইবিলাক সকলোতে পদ্যৰ
 নিচিনাটো আখৰ মিলোৱাত লৰা-ছোৱালীয়ে আখৰ নোচিনো-
 তেই মনত বয়। সেইবাবে সেইসকল পুথি লৰাক আখৰ চিনোৱাৰ
 পক্ষে বিশেষ উপকাৰী নহয়। এই কথা মোৰো মনত ধৰিছে।
 এই খনি পুথি হলে লৰা-ছোৱালীয়ে পঢ়িলে অলপ কালতে
 আখৰ চিনিব পাৰিব বুলি মোৰ বিশ্বাস হয়। এই পুথি খনি
 আমাৰ টেক্সবুক কমিটিয়ে পঢ়াশালিৰেবত চলাবলৈ মঞ্জুৰ কৰা
 নিতান্ত উচিত।

ডিব্ৰুগৰ, } শ্ৰীশিবৰাম শৰ্ম্মা বি, এল।
 ১০ মাৰ্চ, ১৯০১। } মিউনিচিপালিটিৰ ভাইচ-চেয়াৰমেন ও
 অ, ভা, উ, না, সভাৰ সম্পাদক।

গোলাঘাট বেজবৰুৱা হাই স্কুলৰ হেড মাষ্টাৰ আৰু “কবিতা-
 প্ৰশ্নাস” লিখোতা শ্ৰীযুত শ্ৰীনাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই লিখিছে:—

My dear Mojinderborua,

* * * * আপোনাৰ “ফলা” পুথি খনি পাইছোঁ;
 বৰ ভাল হৈছে। লৰা-ছোৱালীবোৰে সহজে এই পুথিবহাৰা
 অসমীয়া শিকিব পাৰিব। পুথি লিখা প্ৰণালী আৰু লৰাৰ কোমল
 মনে ভালকৰণে দিল হৈছে। ইতি ২৩/২/১৯০১

আপোনাৰ—

শ্ৰীশ্ৰীনাথ বেজবৰুৱা।

শ্রীহরিবাম কলিতা,

তোমাৰ প্ৰকাশিত শ্ৰীযুত দুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ-বৰুৱা লিখিত
“কলা” পঢ়ি বৰ বং পাই বুজিব পাৰিলোঁহক যে, ই মগবীয়া
আতাইবোৰ পুথিকে চেৰ পেলাইছে। ই যে, লৰাক প্ৰথমে আখৰ
চিনাবৰ নিমিত্তে হাতত দিবৰ অতি উপযুক্ত হৈছে, তাক কোৱাৰে
সকাম নাই। লিখোঁতাই বিশেষ যত্ন কৰি এই লাগতীয়া পুথি
খনি নতুন প্ৰথাৰে এনে সৰ্ব্বাঙ্গ সুন্দৰ কৰি লিখা বাবে অসমীয়া
যথার্থতে বৰ শলাগৰ পাত্ৰ হৈছে। ইতি।

ডিব্ৰুগৰ।

১০।১২।১৯০১

}

শ্ৰীযাহুৰাম বৰুৱা,

শ্ৰীমালভোগ বৰুৱা,

অনবোৰী মেজিষ্ট্ৰেট হুজুৰা।

From—W. Booth Esqr., M. A., Sc. D.,
Director of Public Instruction and Registrar
of Books, Assam.

Uju-kabita—by Durga Prosad Dutt, is a simple
poetical reader, containing short poetical pieces of a
didactic nature on moral subjects. It is written in
very simple and chaste language.

(Vide “The Assam Gazette. March 17, 1900.”)

—o—

Extract from the proceedings of the meeting of the Text
Book Committee, Nowgong, held on the 11th Dec. 1895.

Examined “*Uju-Kovita*” by Durga Prosad Dutt.

Resolved that the following opinion be recorded :—

“The book would, no doubt, be of some service to the stu-
dents in the Lower Primary Schools. Its language is easy
and it appears to contain some pure Assamese idiomatic words
and several moral and interesting lessons in it. * * *”

Nowgong,

The 29th Dec. 1895.

}

(Sd). C. BHUNYAN,

SECR. TEXT BOOK COMMITTEE,

Nowgong.

"We tender our thanks to Srijut Durga Prosad Dutt of Calcutta for his kindly sending us a copy of his Poetical Reader in Assamese called *Ujukavita* or 'Easy lessons in Poetry.' This little book is intended for children of tender age. The subjects are no doubt selected with good choice, and the style is charming and graceful. We recommend that this little pamphlet should be made a standard in our Primary Schools."

"Times of Assam."

‘উজুকবিতা’—শ্রীযুত দুৰ্গাপ্ৰসাদ দত্ত ৰচিত। “কোমল বয়সীয়া লৰা-ছোৱালীৰ নিমিত্তে এই পুথি লিখা হৈছে। আমি ভাঠকৈ কব পাৰোঁ। যে, যি উদ্দেশ্যৰে এই সৰু পুথি ৰচা হৈছে, তাৰ সিদ্ধি নহৈ নেথাকে। লেখকে বিশেষ যত্ন কৰি কুমলীয়া লৰা-ছোৱালীয়ে বুজিব পৰাকৈ পুথি খনিত বাছি বাছি ঘৰুৱা সহজ শব্দবিলাক ব্যৱহাৰ কৰিছে; সেইবাবে আমি তেওঁৰ শলাগ লৈছোঁ। কবিতাবিলাকো নীতিপূৰ্ণ। প্ৰত্যেক অসমীয়া লৰা-ছোৱালীৰ হাততে এই পুথি হোৱা উচিত। পুথি-বহা কমিটীয়েও পুথি খনি পঢ়াশালিত চলাবলৈ অনুমতি দিব লাগে।”

জোনাকী।

‘উজুকবিতা’—“সিদিনা এজনে এই কিতাপখন বথানি এখন চিঠি লেখিছিল। দৰাচলে কিতাপখন প্ৰশংসাৰ যোগ্য। কবিতা-বিলাক অৱশ্যে লৰাৰ নিমিত্তে লেখা হৈছে, কিন্তু তাৰ ভাৱ আৰু উপমা-বিলাক গধুৰ আৰু অতি সুন্দৰ। ভাষাও ললিত, লৰাই কোৱা ভাষা। কিতাপখনিত ২৭টা কবিতা আছে ইয়াৰ ভিতৰত এটিও বেয়া পোৱা নেযায়। প্ৰথমটো যি সুবে যেনে ভাষাত আৰু যেনে ভাবে গঠিত দ্বিতীয়টোও ঠিক সেইৰকম, তৃতীয়টোও তদনুৰূপ। আদিৰপৰা অন্তলৈকে একেৰকম, মধুৰ, গভীৰ আৰু উজু। লৰাৰ হাতত দিবলৈ আমাৰ বিবেচনাত এইখিনিয়ৈ যোগ্য কিতাপ। এনেকুৱা কিতাপ লেখা বাবে আমি লেখকৰ শলাগ লৈছোঁ। আমাৰ প্ৰাইমেৰি শিক্ষাৰ হিত-চিন্তাবিলাকে এনে কিতাপ বিচাৰি নিয়া উচিত। * * * * *

“আসাম”

শুভাশীৰ্ষাদ

বিশেষ তোমাৰ চিঠিৰে সৈতে “উজ্জ্বলকবিতা” পালোঁ।
তোমাৰ কবিতা ভাল হৈছে। এয়ে তোমাৰ প্ৰথম উদ্ভব
এতেকে যি দুটা এটা দোষ আছে, ধৰ্তব্য নহয়। * * *

শুভাশীৰ্ষাদ, ৬ই ডিচেম্বৰ, ১৮৯৫।	}	শ্ৰীহেমচন্দ্ৰ বৰুৱা। অসমীয়া ভাষাৰ ঘাই ওজা আৰু “হেমকোষ”ৰ সম্পাদক।
------------------------------------	---	---

উজ্জ্বলকবিতা।

শ্ৰীমন্ত হৰ্গাপ্ৰসাদ দত্ত নামেৰে এজন নতুন লিখকৰে উজ্জ্বলকবিতা বুলি এখনি পুথি উলিয়াইছে, আমি পুথি খনি পঢ়ি ইমান সন্তোষ পাইছোঁ, যে তাৰ হৈ এশাৰি নেলখটক থাকিব নোৱাৰিলোঁ। এই ৰূপহী পুথি খনিত কি আছে কব নোৱাৰোঁ, ইয়াক পঢ়ি আমনি নেলাগে; এবাৰ পঢ়িলে আৰু এবাৰ পঢ়িবৰ মন যায়। ইয়াত ২৭টি সৰু সৰু সুন্দৰ কবিতা আছে। কবিতা বিলাক ইমান উজ্জ্বল আৰু সৰু লৰাৰ উপযোগী হৈছে যে, পুথি খনি নাৱে গাঁৱে মিলি পৰিছে। লিখকে “উপচি” “ওপঙি” “সাঁচিছে” “উমলি” “বপুৰি” “উকমি” “সততে” “মূৰপুতি” আদি কিছুমান সুৱলা ২ ৰকৰা অসমীয়া শব্দ সুমাই দি, পুথি খনিৰ জেউতি হুগুণ চৰাইছে। এইবিলাক শব্দ শুনিবলৈ বৰ মিঠা। এইবিলাক শব্দই মনৰ প্ৰকৃত ভাবটি যেনেকৈ উদঙাই দেখুৱায়, আজিকালিৰ সংস্কৃতৰপৰা ধাৰকৰা বাবে পাচি জোৰা-দিয়া আখৰ থকা জুলৈয়া, বেগেতিয়া, মুঠনীয়া, কঠুৱা শব্দবিলাকে

ভেনেটক দেখুৱাব নোৱাৰে। আজিকালিৰ কিছুমান লিখকৰ এনে এটা ধাৰণা হৈছে, যে যিমান সংস্কৃত শব্দ সুম্বাৰা পুথি খন্ডি যিমান লোকে ভোম্বাৰ বিজ্ঞা আৰু পণ্ডিতালি শলাগিব। এইটি যে সম্পূৰ্ণ ভুল ধাৰণা অলপ ভাবি চালেই জানিব পাৰি। এনে আগ পাছ হুগুণা লিখকসকলৰ লিখনি ফানৰ কোবত আজিকালিৰ নতুন অসমীয়া পুথিবিলাকৰপৰা আমাৰ ঘৰুৱা অসমীয়া শব্দৰূপী মহ চেৰেপাবিলাক পলাই ফাট মাৰিলে। তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ পুথিত পাৰেমানে সংস্কৃত শব্দ সুম্বাইছে আৰু সেই দেখি আমাৰ অসমীয়া শব্দবিলাক লাহে ২ লোপ পাই আহিছে আৰু সেইবাবেই অসমীয়া ভাষাই লাহে লাহে বঙ্গালী ভাষাক আঁকোৱালিবলৈ হাত মেলি গৈছে। “আঁকোৱাল,” “চকু-লো,” “ধনা,” আৰু “হাই উকমি”ৰ ঠাইত মই যদি “আলিঙ্গন,” “অশ্ব” “খনন কৰা” আৰু “কোলাহল” লিখোঁ তেনেহলে অসমীয়া ভাষালৈ টোকোন জোকৰাহে হব। দত্ত মহাশয়ে তেওঁৰ পুথিত শুদ্ধ অসমীয়া শব্দবিলাক সুম্বাৰা বাবে বিশেষ শলাগ পাব লাগে।

* * * * * মুঠতে পুথি খনি অতি ভাল, অতি মিঠা, অতি সুবলা হৈছে। এনে পুথি আমাক আৰু লাগে। দত্ত মহাশয়ক আমি এই প্ৰথম লগ পাইছোঁ : এই খনেই তেওঁৰ প্ৰথম পুথি। এয়ে যেতিয়া ইমান ভাল হৈছে, তেওঁৰ লিখা সময়ত বৰ ভাল হব বুলি আশা কৰিব পাৰি। পুথি-বছা কমিটিয়ে এই পুথি খনিক ভাল বুলিলে আমি বৰ সন্তোষ পাম। অসমীয়া ল'ৰাৰ হাতে হাতে যেন ইয়াৰ একোখনি দেখোঁ। দত্ত মহাশয়ক এটায়ে উৎসাহ দিয়া উচিত।

(“১৪ অক্টোবৰ ১৮৯৫ আসাম” চোৱা।)

No. 7370.

From—W. Booth, Esquire, M. A., Sc. D.,
Director of Public Instruction, Assam.

To

Babu Durga Prosad Dutt,
Amlapati, Dibrugarh.

Dated Shillong the 29th December 1899.

Sir,

I have the honour to acknowledge with thanks the receipt of a copy of your book entitled "*Lorakovita*."

Forwarded with your letter dated the 6th October 1899, and to say that your book has been included in the list of text books authorised for use in Schools of which the Vernacular is Assamese.

I have the honour to be,
Sir,
your most obedient servant,
(Sd) *W. Booth.*

To—

Srijut Durga Prosad Dutt,
SIBSAGAR.

Dated 11th May, 1899.

Sir,

I have the honour to inform you that your book "*Lorakovita*" submitted to the committee for opinion was examined and the committee passed the following opinion. "The author sent copies of the 1st Edition after making necessary corrections. The book is easy and well written for the boys and may be used in the Lower Primary Schools and in the lower classes of the middle schools."

I send herewith a copy of your *Lorakovita*.
Please acknowledge receipt.

I have the honour to be,
Sir,
Your most obedient servant,
(Sd) **GUNJANAN BARUA, B. L.**
Secy. A. T. B. Committee.

"*Lorakovita*," by Durga Prosad Dutt. This is a Poetical Reader in Assamese. The subjects are well selected and calculated to improve the moral sense of the boys. The book seems to be superior to many of its kind that we have come across. It should find a place among the text books of our Assamese Schools.

Times of Assam, January 29, 1898.

As a Sub-Inspector of Schools, I have had ample opportunity of comparing the book "*Lorakovita*" by Babu Durga Prosad Dutt with "*Ujupath*" the present poetical course of the Lower Primary Examination. It is true that like the Prose Course, that in poetry should also see a change. And I recommend that *Lorakovita* is the best available book for the purpose.

TAYABALI,
S. I. of Schools,
DIBRUGARH, 29-3-01

I have gone through both the books, "*Lorakovita*," and "*Ujupath*," very carefully. In comparison, I found "*Lorakovita*," far superior to *Ujupath*, the present poetical course of the Lower Primary Schools in every respect. *Lorakovita* contains well chosen 34 charming poetical pieces of a didactic nature on moral subjects in a very pure Assamese idiomatic words. I hope, our worthy Director of Public Instruction would be good enough to introduce it as a Standard Poetical Course to the Lower Primary Schools keeping *Ujupath* for the Lower classes.

Dibrugarh.
17-3-01.

} JADU RAM BAROOAH,
Hony. Magistrate.

মহৰী—এই নামৰ এখনি মকুন অসমীয়া খেলেলীয়া নাট
সমালোচনাৰ অৰ্থে পাইছোঁ। ডি, পি, মন্ত. ইয়াৰ লেখোঁতা
পুথিৰ আসামৰ চাহ বাগিচাৰ মেনেজাৰ চাহাব, বঁহু মহৰী,
হাজিৰা মহৰী, মেনেজাৰৰ দেশীয় বৈদ্য, এড্ৰিভি সকলোৰে বচিয়া
চিত্ৰ দিয়া হৈছে। নাটৰ ভাষাও উপযুক্ত হৈছে। ইয়াৰ
অভিনয় কৰি চালে আমাৰ মনেৰে এটায়ে বং পাব। ডিব্ৰুগৰৰ
শ্ৰীশিবনাথ ভট্টাচাৰ্য্যৰ ওচৰত এই পুথি পোৱা যায়।

(“২২ জুন ১৮৯৬, আসাম” চোৱা।)

REVIEW.—We tender our thanks to Srijut D P Dutt at Calcutta
for his giving us the opportunity of profitably spending half an hour
with his amusing Assamese Farce the *Mohori*. Both the language
and the get up of the pamphlet are very excellent. We recommend
this brochure to our Theatre Parties

Times of Assam, January 27, 1896.

D. P. MOJINDERBORUA Esqr.

SIBSAGAR.

Dear Sir,

Though I am a perfect stranger to you, I take
the liberty of introducing myself, having had no
friend here to take up the unpleasant task. I was
for a long time Sub Deputy Collector of Golaghat.
During my stay I had the pleasure of seeing your
“*Mohori*” farce several times in the local stage, I
took no part in the play itself but had some serial
part in the management. I am all along an admirer
of your book. Last time I was in Calcutta, I had a
talk with a friend of mine an Editor about your book
and he requested me to make a Bengali translation
of it for the Calcutta Stage. May I ask your per-
mission to translate the book in Bengali, so that our
Calcutta friends may have an opportunity of enjoy-
ing it and admiring the talents of an Assamese friends.
You know, the worth of a book is much enhanced
if it is translated in different languages. I hope

to be excused for thus taking up your valuable time with a selfish request of mine. Kindly let me have the pleasure of an early reply.

Gauhati,

21-2-01.

} yours sincerely,
SARAT CHANDRA LAHIRI,
Sub Deputy Collector.

From—W. Booth Esqr. M. A., Sc. D.,
Director of Public Instruction and
Registrar of Books, Assam.

Drama.—*Negro*, by Durga Prosad Dutt, is a farce on hypocrisy, and may, therefore, be termed a social drama. It is an absurd caricature of an Assamese gentleman of high caste, who was educated somewhat on English lines looks down on his compatriots. The height of absurdity is reached when he quarrelled with his faithful loving wife in consequence of her refusal to imitate the life and manners of a *Mem sahib*. The writer may be termed an ASSAMESE GEORGE MOORE.

(*Vide "Assam Gazette. March 17, 1900"*)

We beg to acknowledge with thanks a copy of *Sahajchikitsa*, a booklet in Assamese dealing with the homœopathic treatment of some of the commoner diseases prevalent here. The book is intended for amateurs and is written in a style that will be intelligible to any man who has a knowledge of letters. We believe it may be of some use to people in the interior, who have no access to professional medical aid. Babu Durga Prosad Dutt, its writer, deserves credit for turning his attention to this useful branch of knowledge.

The Eastern Herald, April 24-1899.

D. P. MOJINDERBORUA Esqr.
DIBRUGARH.

ভাৰতীয়—

আপুনি পঠোৱা "হুল" আৰু "জানমকৰি" পুথি হ'বনি পাৰে

(HEM BARUA COLLECTION),
(JEEZPUB.

জালৰূপে পঢ়ি চোৱা হ'ল। লিখাৰ নিয়ম আৰু পুথিৰ বিষয়বোধ
বৰ সুন্দৰ হৈছে। লৰাক স্বাধীন ভাবে চিন্তা কৰিবলৈ শিক্ষা দিয়া
বৰ আৱশ্যক। আপোনাৰদৰে যদি আন পুথি লিখোঁতা-
সকলেও এই বিষয়ে অলপ কাণ কৰে তেনেহলে আমাৰ লৰা-
বোৰৰ প্ৰকৃত জ্ঞান লাভ কৰা বাট বহুত মুকলি হ'ব। আপুনি
যি অভিপ্ৰায়েৰে এই পুৰুষাৰ্থ কৰিছে, সেই অভিপ্ৰায় অৱশ্যে ফল-
ব্ৰতী হ'ব। এই গঢ়ৰ বিমান পুথি ওলায় আমাৰ সিমান মঙ্গল।

গোলাঘাট।

২৮ মাৰ্চ, ১৯০১

আপোনাৰ—

শ্ৰীশ্ৰীনাথ বেজবৰুৱা।

বেজবৰুৱা হাই স্কুলৰ চেডমাষ্টাৰ আৰু
“কবিতা প্ৰয়াস”ৰ প্ৰণেতাৰ।

প্ৰিয় হৰিহৰ,

তুমি যে, মোটলৈ শ্ৰীযুত জুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ-বৰুৱা মহাশয়ে
লিখা “ফুল” আৰু “জ্ঞানমঞ্জৰি” পঠিয়াইছিল, পঢ়ি বৰ চুপ্তি
পালোঁ। পুথি দুখনি সুসুত চলাবৰ নিমিত্তে বৰ উপযুক্ত হৈছে,
আন প্ৰাপৰা আমাৰ লৰা-ছোৱালীবোৰৰ অলেখ উপকাৰ হ'ব,
তাৰ কোনো সন্দেহ নাই। “জ্ঞানমঞ্জৰি”ত বৈজ্ঞানিক কঠিন
বিষয়বোধ লৰা-ছোৱালীয়ে বুজিব পৰাকৈ উজ্জ্বল উপায়েৰে লিখকে
বিশেষ পুৰুষাৰ্থকৈ লিখিছে। “ফুল”ৰ লাবনী মনমোহা কবিতাই
বাস্তবিক মন মুহিত কৰে। পুথি দুখনিৰ ভাষা আৰু ভাৱ বৰ
সুৱণা হৈছে। লিখকে সৰুলোৰেপৰা উৎসাহ পোৱা উচিত।
পুথি দুখনি পঢ়াশালিবোৰত চলাবৰ বৰ উপযোগী হৈছে।

নামভিদল,

১৮।০১

শ্ৰীৰাধাকান্ত সন্দিকৈ,

তহচিলৰ মোটত, চৰ-ডিপুটিকমেণ্টাৰ
আৰু “প্ৰাকৃত-বিজ্ঞান” লিখোঁতা।

অসমীয়া পুস্তকালয়—ডিব্ৰুগড়।

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY